

**Cartografia musical del Montgrí:
Casinos, cafès i societats
recreatives del 1850 al 1950**

Olga Taravilla Baquero

XII PREMIS DE RECERCA

Joan Torró i Cabratosa

Ciències Socials i Medi Ambient

Edició

Museu de la Mediterrània
Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter

Coordinació

Gerard Cruset i Galceran

Maquetació

Cultural Rizoma, SCCL

Impressió

Impremta Aubert

ISSN: 2013-5939

Dipòsit legal: GI 896 – 2020

Edició digital interactiva

Amb el suport de

Número 13 / Octubre 2021

Cartografia musical del Montgrí:

Casinos, cafès i societats
recreatives del 1850 al 1950

Olga Taravilla Baquero

Presentació

Teniu a les mans un nou volum de la col·lecció Recerca i Territori. En ell hi trobareu el projecte guardonat als XII Premis de Recerca Joan Torró i Cabratosa en la modalitat de ciències socials, en aquesta edició la modalitat de ciències naturals va ser declarada deserta pel jurat.

Cartografia musical del Montgrí: Casinos, cafès i societats recreatives del 1850 al 1950 d'Olga Taravilla Baquero és un treball que recorre un segle de la vida musical de la vila de Torroella de Montgrí i els seus voltants. El treball és fruit d'un estudi rigorós, professional, exhaustiu i extens, i alhora escrit, editat i publicat en clau divulgativa amb la ferma voluntat d'apropar a la ciutadania els resultats obtinguts. Un clar exemple del que són els Premis de Recerca Joan Torró i Cabratosa.

Aquests premis, a hores d'ara, gaudeixen d'una trajectòria pròpia i consolidada. Al llarg de dotze edicions ha estat una eina extraordinària per generar recerca i contribuir a crear nou coneixement en un territori privilegiat, i alhora ser un autèntic laboratori per conèixer el medi natural i la petjada de l'home en aquestes terres.

El Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter i el Museu de la Mediterrània demostren, any rere any, com dues institucions del territori poden unir esforços i treballar conjuntament per un objectiu comú. En aquest punt cal destacar la funció rellevant del Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània que alhora actua com a Centre de Documentació del Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Un espai que custodia el nou coneixement, el dinamitza entre gestors i investigadors, i el difon cap a les persones del territori. Les administracions públiques tenim l'obligació de treballar amb la màxima eficiència i eficàcia possible i aquest treball conjunt és una demostració dels beneficis que es poden obtenir.

Us animem a fer una lectura d'aquesta publicació i descobrir els interessants resultats del treball dels Premis de Recerca Joan Torró i Cabratosa que us presentem. Uns premis que porten el nom d'una persona que es va estimar el territori i en tenia un gran coneixement. Ara, entre tots, ens cal treballar per continuar apostant per a la seva recerca i per a la seva difusió.

Gerard Cruset Galceran
Director del Museu de la Mediterrània

Ramon Alturo Monne
Director del Parc Natural del Montgrí,
les Illes Medes i el Baix Ter

Unes notes prèvies

Davant el full en blanc, intento reconstruir una història. Escric paraules i em van marcant un camí, però paraula a paraula penso que en podrien ser mil. I és que escriure a partir de la documentació que recull aquest treball em podria conduir a múltiples realitats passades. Tanmateix, el meu bagatge, els meus interessos i les meves sonoritats van construint un relat. Amb tot, de tant en tant, surto del camí marcat per endinsar-me i tafanejar en els meus propis marges, que poden ser universos sencers. Em deixo endur fins que les paraules s'apaivaguen lentament o decideixo trencar el fil, perquè seguir-lo implicaria pujar un port de muntanya i abans d'acabar el viatge encara he d'explicar més coses.

La recerca no finalitza mai, sempre hi ha fils a resseguir i noms a cercar per copsar moments d'un passat que no es pot reescriure. Un segle de músiques no es pot encabir en les paraules que podreu llegir a continuació. Els gairebé dos mil documents que finalment formen part del corpus de recerca ens podrien obrir mil finestres per on albirar els pretèrits imperfectes que vull reconstruir.

Així, fins a l'últim moment d'aquest viatge en el temps que suposa situar-me en altres vivències, formes i territoris que no he vist mai i que em complau imaginar. M'agradaria creure que he aconseguit fer un llibre de retalls, tal com diria Walter Benjamin, en què la història es mostra ella sola en un *collage* de referències que em captiven perquè m'expliquen coses del present. És la meva fita.

El cronista que narra els esdeveniments sense distingir entre els grans i els menuts té en compte aquesta veritat: per a la història res del que una vegada hagi esdevingut ha de donar-se per perdut. És cert: només a la humanitat redimida li pertany per complet el seu passat. La qual cosa vol dir: només per a la humanitat redimida s'ha fet el seu passat i només ella, en cada un dels seus moments, pot citar-lo. Cadascun dels instants viscuts es converteix en una *citation à l'ordre du jour*, però precisament del dia del judici final (Benjamin, Walter 2007, 14).

ÍNDEX

1. Apunts metodològics	8
1.1 Repositoris digitals. Les paraules clau	
1.2 L'organització de l'arxiu documental	
2. La sonoritat ens fa humans	10
3. Camins per arribar a les músiques	12
4. Entre el Montgrí i la plana del Baix Ter	19
4.1 Els mapes del territori. Pobles veïns	
4.2 Els vents del progrés als segles XIX i XX	
5. Festes, celebracions i programacions musicals per a tots els públics i gustos	39
5.1 Les diversions públiques	
5.2 Celebracions i festes entre el sagrat i el profà	
5.2.1 Festa major de Torroella de Montgrí	
5.2.2 El carnaval i la quaresma	
5.2.3 Sents la música... celebracions i manifestacions públiques	
6. Espais i formes per a la socialització	55
6.1 Societats i entitats a Torroella de Montgrí	
6.1.1 Les societats recreatives	
6.2 Espais emblemàtics, entre casinos, cafès, salons i entitats	
6.2.1 Els cafès a 20-30 cèntims i frontons	
7. Músiques: les protagonistes	90
7.1 De les cobles a les noves modernitats	
7.2 Sarsueles, cupletistes i revistes	
7.2.1 Les sarsueles	
7.2.2 Les cupletistes i atraccions vàries	
7.3 Músiques per a després d'una guerra	
8. Bibliografia	122
9. Cartografies	126

Apunts metodològics

01:

A finals del mes de gener de l'any 2020, al Museu de la Mediterrània es va presentar la publicació de la XI edició dels Premis de Recerca Joan Torró i Cabratosa, i alhora es va anunciar la concessió del premi a aquest projecte que podreu llegir en la publicació núm. 13 de Recerca i Territori, consultable també en format digital.

Tot just dos mesos més tard, arran d'un succés totalment inesperat (una pandèmia no se l'espera ningú), vaig quedar confinada a casa, sense cap geografia per la qual caminar, sense cap més recurs que un ordinador connectat a la xarxa. Tot just havia pogut fer un primer buidatge de les fotografies del Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània i de les anotacions del fons Josep Vert i Planas, i havia pogut consultar el Llibre de Registre d'Associacions per municipis de l'Arxiu Històric de Girona. Aquells primers mesos, aquestes imatges i anotacions em van servir de guia per consultar els repositoris digitals.

Fins a finals de juliol no vaig poder visitar l'arxiu de l'Ajuntament de Torroella per revisar la documentació que necessitava, i els posteriors tancaments municipals i comarcals van continuar dificultant les consultes. En cada respir presencial contrastava documentació i obria altres línies per seguir connectada a la xarxa.

Gran part de les hores de confinament les vaig passar llegint en els cercadors de premsa i en els repositoris d'accés obert de biblioteques i arxius. En la cerca d'esdeveniments relacionats amb la pràctica musical als documents, no hi havia cap requisit previ; es tractava de conèixer en quins espais, privats o públics, sonaven les músiques entre 1850 i 1950 entre el Montgrí i la plana del Baix Ter. Apropar-me a conèixer la cartografia que volia dibuixar era un repte. I així ha estat.

Així, anava passant pàgina a les notícies dels diaris. Anava coneixent les quotidianitats, especialment les torroellenques però també de l'Estartit, Ullà, Gualta i, de retruc, de moltes altres poblacions que s'anaven relacionant en la cartografia a través dels espais, dels noms propis, de les anades i vingudes de les agrupacions musicals i el teixit cultural. Però també llegia notícies de caire polític, de desastres naturals i epidèmies, que envaïen tota la premsa i deixaven poc lloc a les notícies culturals.

Plantejar el treball de recerca com una cartografia musical implica que l'objectiu està centrat en els espais locals per emfatitzar el valor del lloc. Aquest valor no radica només a fer un senyal al mapa —que també— sinó a elaborar

les connexions al territori a través de les entitats i els esdeveniments que han deixat la seva empremta en la documentació. Per situar aquest territori conceptual, he utilitzat la definició territorial de les societats recreatives de Torroella de Montgrí que obren les portes a les persones de la vila i a les poblacions d'Ullà, l'Estartit i Gualta.

1.1 Repositoris digitals. Les paraules clau

La utilització de les paraules clau en la recerca està condicionada, d'una banda, per la qualitat del procés de digitalització en OCR (*Optical Character Recognition*), i, de l'altra, per la combinació de les paraules i la utilització de signes per acotar la cerca. El reconeixement de caràcters en OCR, quan es digitalitzen, no sempre reconstrueix el que podem llegir. Això vol dir que no sempre es retornen els resultats esperats i que s'ha d'anar provant de la cerca més concreta i restringida a la més generalista, i comprovar quin tipus d'informació ens retorna.

En aquest sentit, tot i que he realitzat moltes combinacions i cerques al voltant dels epígrafs que s'estructuren al llibre, la visió sempre és incompleta. De fet, les traces per crear narracions històriques sempre ho són. Gran part de la premsa recollida són les cartes que els corresponsals escriuen per informar del que està succeint a la vila, juntament amb breus i «notes de premsa» que recullen els esdeveniments. Aquestes narracions i les notes de premsa constitueixen el corpus de fonts documentals a les quals s'afegeix el buidatge més acurat de la revista *Emporion*, publicada a Torroella de Montgrí entre els anys 1915 i 1936 amb el buit d'uns anys, i també de la *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí* entre les dates objecte de la recerca. En aquest període, sota la mirada, les aficions i els gustos de les persones que escriuen, ens apropem a la vida cultural de Torroella i dels pobles veïns. L'esclat de la Guerra Civil i la posterior postguerra fins a l'any 1950 està gairebé fixada en els dos diaris del règim.

Les hores de confinament i la quantitat de repositoris actualment disponibles han permès que disposi d'una quantitat considerable de fonts documentals de l'època que, juntament amb els documents dels arxius torroellencs, configuren un corpus de diversitat documental en què conviuen mapes, paraules, imatges, plànols i registres sonors.

1.2 L'organització de l'arxiu documental

El pas previ abans de l'escriptura és l'organització de l'arxiu de fonts perquè aquest és, en realitat, la investigació. En la narració no podem encabir totes les fonts, tot i que seria interessant fer un gran collage, la feina de triatge de les fonts elabora un tipus de narració o altra. La meua n'és una més, i he procurat triar aquelles notícies que per a mi són més rellevants i representatives en la vivència de les expressions musicals.

En un primer estadi de la investigació, vaig elaborar una base de dades relacional per anar classificant i prenent notes de les referències documentals i bibliogràfiques recollides. La dificultat de compartir públicament un programari tancat ha fet que finalment ho formalitzi en un gestor de referències bibliogràfiques de programari lliure que, alhora, em serveix com a base de dades per relacionar la documentació amb paraules clau i classificar-la amb carpetes dins el gestor. També trobareu les transcripcions dels textos dels diaris i les revistes en les notes que acompanyen les referències. Totes les fonts recollides dels repositoris tenen una adreça web que permet consultar el document original (sempre que, amb els anys, no migrin cap altres adreces). Les fonts documentals les podeu consultar i remenar en aquesta adreça web:

https://www.zotero.org/groups/2756495/cartografia_musical/library

Aquest repositori de fonts documentals es complementa amb la bibliografia de referència publicada més enllà de les dates del focus de la recerca.

La sonoritat ens fa humans

02:

Así fué, que se repitieron los vivos por todos los circunstantes, y esta vocería, la descarga de los morteretes, las de fusilería de la guardia nacional, los dulces ecos de la música, todo esto formaba una mágica confusión que tenía un no sé que de interesante y de patético que conmovía el corazón, al mismo tiempo que exaltaba el entendimiento. («Función Patriótica». *Diario de Barcelona*. 25 juliol 1820: 2-5)

L'extracte del text «Función Patriótica», publicat al Diari de Barcelona l'any 1820, que encapçala aquest epígraf recollia i narra un esdeveniment que s'havia portat a terme a Torroella de Montgrí. Celebraven l'adveniment del Trienni Liberal i la restauració de la Constitució. La narració és interessant perquè ens ajuda a imaginar i visualitzar la plaça de la Vila a començaments del segle XIX. El recuperarem íntegrament més endavant a la pàgina 19.

Abans de caminar a través de les cartografies musicals, m'agradaria fer un incís per tractar de copsar aquest sentiment amb un «no sé que de interesante y de patético» del narrador del *Diari de Barcelona*. Com diu Ayats en el seu article «El dedo que señala la luna: Pensar las músicas en la sociedad contemporánea», «la expresión musical es siempre un medio dentro de las interacciones sociales» (Ayats Abeyà, Jaume 2008, 10). En la interacció social de l'esdeveniment a la plaça, els sons commouen el cors, hi ha quelcom d'atàvic lligat a les sonoritats que ens han anat configurant com a persones.

Jaume Ayats, músic i professor d'etnomusicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona, en una entrevista a la revista digital Tornaveu explica:

Jo penso que la veu és el que ens fa humans i que els homes som uns mamífers molt específics, uns animals sonors, que hem estat capaços de crear una cosa tan rara com és una societat i que ho hem fet a través d'un mitjà de comunicació molt concret, que és el del so. La comunitat humana no existiria si no ens comunicuéssim sonorament. L'element que construeix el nostre ésser individual humà i la nostra relació entre humans és la gran sofisticació sonora que hem creat (Gordo i Montraveta, Joan-Ramon. «Jaume Ayats: La veu és el que ens fa humans». *Associacionisme i cultura*. Tornaveu. 15 desembre 2011).

Què fa que tot allò que té a veure amb les músiques hi sigui tant present en la nostra vida? Oliver Sacks, al llibre *Musicofilia. Històries de la música i del cervell*, ens diu que:

Escoltar música o imaginar-se-la, fins i tot sense fer cap moviment explícit per seguir el compàs, també activa l'escorça motora i els sistemes motors subcorticals. Per tant, imaginar la música o un ritme deu ser tan potent, neuronalment, com el fet mateix d'escoltar-la (Sacks, Oliver W. 2009, 241).

És potent neuronalment perquè, més enllà dels efectes de la sonoritat, al cervell hi és present l'element emocional. Oliver Sacks hi situa en aquesta vinculació emocional partint de les paraules d'Anthony Storr i el seu llibre *Music and the mind*, per remarcar que una de les funcions principals de la música és col·lectiva i comuna. Aquesta funció acostia i uneix les persones, que canten i ballen juntes en totes les cultures i des d'antuvi. Aquesta experiència de la música com a activitat social és la que promou l'emoció col·lectiva, una experiència comuna i la unió de les persones. Aquesta sincronització, segons l'autor, es produeix a través del ritme:

La conjunció s'aconsegueix a través del ritme - no tan sols escoltat sino interioritzat, de manera idèntica, per tots els que hi són presents. El ritme converteix els oïdors en participants, fa l'audició activa i motora, i sincronitza els cervells i les ments (i, com l'emoció sempre està entrelaçada amb la música, també sincronitza els «cors») de tots els qui en participen (Sacks, Oliver W. 2009, 255).

L'emoció viscuda des del cor parteix de les primeres vivències. El cor de la mare, els seus ritmes vitals, el timbre de la seva veu, la sonoritat del món i les cançons de bressol són compartides gairebé per tots els éssers humans. El llenguatge, les paraules, la parla, a més a més de les cançons i les músiques, configuren també aquest univers sonor en el qual vivim la nostra quotidianitat.

La meva mare Victoria amb les seves amigues en una festa. Alcañiz. 1948-1950.
Font: Àlbum familiar Taravilla Baquero

Camins per arribar a les músiques

03:

Pageseta moreneta,
vull cantar-te una cançó;
vull dir-te d'una vegada
que també t'estimo jo.
(Bou, Vicenç et al. 1931)

Consultava la Biblioteca Digital Hispánica cercant gravacions antigues per intentar apropar-me a les sonoritats dels segles no viscuts, i en les primeres estrofes de la lletra de la sardana de Vicenç Bou «El saltiró de la cardina» vaig sentir la veu de la meva mare cantant-la per casa.

Vaig trucar-li per preguntar-li per aquesta cançó, però no recordava qui l'hi havia ensenyat. A més a més, com a bona cantadora barreja totes les cançons que coneix, sempre entonades de la mateixa manera. A casa l'àvia. La mare i les tietes sempre han cantat. Canten les tonades que s'han anat transmetent de generació en generació i les que van aprendre a l'escola, als balls i a les festes del poble. Totes en un mescladís de records i memòries. Són dones que sí que van viure als segles XIX i XX, amb les seves sonoritats: l'àvia, entre segles, i les tietes als anys vint, en l'entrada de la Segona República i en les revolucions obreres. La mare va néixer amb la concessió dels drets a les dones, en una vila de Catalunya, l'any 1932.

Ella va viure la guerra, el pal a la boca pels bombardeigs, caminar cap a l'exili deixant enrere totes les pertinences, França i el retorn al poble d'origen de l'àvia, a l'Aragó. Després vindrà la gana del primer any de postguerra, fins que el treball de la masoveria dona els seus fruits, el temps de caminar per anar al ball en les poques hores lliures, el treball a les fàbriques, i més balls i cançons. Gran part d'aquests records els tinc retratats en el blanc i negre dels anys no viscuts; en part, aquestes fotografies són la memòria de la casa. De tant en tant, les repassem juntes.

La *pageseta moreneta* la podria haver après d'alguna de les meves tietes al ball de sardanes del poble o de l'afició als cuplets i al teatre. La cantaven a la mare, la petita de totes. En el meu cas, soc nascuda en gairebé l'últim terç del segle XX. La mare i les tietes em cantaven les seves cançons; l'escola i les amigues me

n'ensenyaven de noves (i a tocar la flauta); a les bodes, les jotes aragoneses; a l'orfeó, a ballar sardanes; les ranxeres, al tocadiscos del pare, la ràdio i la televisió; a les discoteques, cançons de moda, i a les festes majors, els pasdobles i valsos de sempre, amb el *twist* i les melòdiques, més els concerts de rock i punk. Aquesta és la meua infantesa i adolescència: una amalgama de sons i músiques. A l'assignatura d'Història de la Música vaig conèixer les categoritzacions i vaig gaudir de l'escolta acurada per (re)conèixer. Ha seguit així fins ara. M'agrada escoltar-ho tot; també ballar-ho.

Per això, abans d'endinsar-nos en les sonoritats de la cartografia torroellenca, voldria fer unes apreciacions sobre per què parlaré de músiques, en plural. Aquest canvi de música a músiques ve arran de la lectura del capítol d'Ayats del llibre *La música y su reflejo en la sociedad* ja esmentat. Com pensem el terme música? Què hi ha arrelat en nosaltres encabint en aquest terme? Les paraules esdevenen conceptes, i aquests configuren el nostre pensament.

¿Y por qué me entretengo con estos rudimentos de terminología y de pensamiento conceptual? Pues porque, a mi entender, la forma contemporánea que tenemos de pensar y de actuar sobre el hacer musical se encuentra, en un nivel muy alto, secuestrada por la imagen de la música que se nos ha ofrecido - casi impuesto- desde las esferas artísticas y de poder del último siglo y medio. Y la terminología y la lengua son un reflejo y una disposición que propician este modo de pensar (Ayats Abeyà, Jaume 2008, 10).

Situades al segle XXI, no sé si som capaces de definir i situar la quantitat de noms amb els quals classifiquem les músiques. Els termes per anomenar-les són gairebé infinits. L'expressió musical, com moltes expressions considerades artístiques, s'omple de gèneres i estils que també ens parlen de formes de vida, d'ideologies, de filiacions i de fòbies. Aquesta expressió musical i les seves classificacions, a partir del segle XVIII i especialment en l'època romàntica, es va definint en paraules que, més enllà del gènere musical, ens obren vies conceptuals per definir també molts dels canvis socials esdevinguts. Les paraules *clàssica*, *moderna*, *tradicional*, *popular*, *vulgar*, *avantguardista* o *de masses* –*mainstream*– van configurant les consideracions del gust i les fílies i fòbies cap a una o altra.

En aquestes consideracions prèvies no vull fer una història de la música, però sí situar alguns dels termes que són importants en la cartografia proposada. Els diaris de la cronologia de la recerca parlen molt de música popular en relació amb les sardanes, cobles i orquestres, i també del seu gust en gaudir de certes músiques i de la consideració d'aberració que provoquen algunes.

Si teclegem «música popular» als cercadors d'Internet, entre els primers resultats la Viquipèdia ens explica que «La música popular és un conjunt de gèneres i estils musicals que, a diferència de la música tradicional, no s'identifiquen amb nacions o ètnies específiques. Per la seva simplicitat, la seva interpretació no exigeix uns grans coneixements musicals. La música popular actual es coneix també com a música pop. Es comercialitza a través de canals molt específics i dels mitjans de comunicació de masses o Mass media.» («Música popular» 3 octubre 2020) i ens mostra un seguit de gèneres per seguir navegant.

És un concepte més aviat sociocultural, en oposició a la música tradicional, la clàssica i la més avantguardista. Però no sempre ha estat així. Com totes les paraules que encabeixen conceptes, és mudable i es va omplint de diversos sentits segons els condicionants socialment complexos que la doten de sentit.

La mutació del significat de *popular* a *tradicional* es va anar produint, especialment, durant el segle XIX i principis del XX. Trobarem les referències a aquest tipus de música en les cançons de l'àmbit rural, però també en les crítiques d'òperes. De fet, en la recerca per paraula clau a l'Arxiu digital de Revistes Catalanes Antiques, una de les primeres notícies relacionades amb la música popular la trobem al *Diario de Barcelona* i fa referència a una òpera de Donizetti programada l'any 1840.

La ópera es de Donizetti, música popular, cantábiles graciosos, y que se pegan, no tiene la profundidad del sabio Mercadante, pero sí el genio, ó llamésmole fisinomia que agrada y que distingue á todas sus hermanas. Ha il naso de famiglia (Abulema, Aben. «Teatro». *Diario de Barcelona*. 11 juny 1840: 2).

L'autor de l'article, Aben Abulema, utilitza el terme popular per definir uns «cantábiles» sense profunditat, graciosos, que «se pegan». No fa falta preguntar-se gaire per què aquest crític teatral la defineix així. El terme popular no només vol dir en llenguatge contemporani mainstream, de moda o de masses; el popular és del poble, es relaciona i es condiona al poble en una societat de classes en què també significa classe baixa, per la seva condició socioeconòmica. Veurem més endavant aquesta condició de popular en relació amb les diversions públiques.

Fargas cita Milà i Fontanals com a recol·lector de la poesia popular, però també ens dona noms de músics que elaboren reculls de cançons populars, com Josep Piqué i Cerveró, músic militar que, segons la revista *Arte*, l'any 1859:

No es extraño que aquellos cantos, que nos han sido transmitidos sin nombres de cantores, parezcan obra de todo un pueblo y propiedad natural del mismo país que los caracteriza. [...] D. José Piqué quien sin mas estímulo que su entusiasmo y amor á la música popular y tradicional de su patria, si bien ha tenido ocasión de recorrer todas las provincias españolas, no sin grande afan, constancia é infatigable asiduidad, ha llegado á juntar una colección, sin duda la más completa se haya hecho, de la música de los cantos populares, particularmente de los de Cataluña; con el noble propósito de darlos á luz en ocasión propicia.

El día que alguno de estos celosos recopiladores publique una colección, sino completa, abundante y variada de nuestras melodías y cantos provinciales, no solo se habrán salvado del olvido esos preciosos vestigios de nuestra música popular (Fargas y Soler, Antonio. «Melodías, cantos y aires populares». *El Arte*, 15 setembre 1859: 2-6).

Per què les persones volen recopilar la poesia i la música populars a mitjans del segle XIX? La preocupació pel retorn a l'essència de l'ésser del moviment romàntic les porta a la recerca de l'esperit col·lectiu d'una arcàdia imaginada per a la construcció de les identitats nacionals. En l'entremig dels canvis de la industrialització i el nou món obrer, el camp, el fet rural, esdevé idíl·lic, i la recerca dels valors perduts entre les artificiositats del món modern esdevé l'objectiu del moviment. És als voltants del primer terç del segle XIX que el romanticisme alemany comença a sentir-se en els cercles dels intel·lectuals catalans. La poesia popular i la cançó popular aixopluguen l'esperit col·lectiu del poble i el retorna a les seves arrels perdudes. Jaume Ayats, en el seu capítol sobre la «cançó popular (1830-2000)», ens explica que:

L'objectiu que pretenia l'artista romàntic era que aquestes cançons actuessin de revulsiu regenerador de la poesia i de la cultura artificioses. I això encara més en les nacions que -com la catalana- havien perdut el poder polític i el conreu literari, reservat a un entorn de classes aristocràtiques. L'Edat Mitjana era el temps de l'antic esplendor nacional perdut que la poesia popular havia d'expressar, i on es trobaria «l'essència pura» del poble, ara decadent (Ayats Abeyà, Jaume 2009, 327).

Són moltes les persones recol·lectores i les col·leccions que veuen la llum a partir de mitjan segle XIX. La col·lecció de Josep Piqué i Cerveró no va veure la llum, o no ens ha arribat sencera. Ens en queda alguna referència a la revista *Gaceta musical* (*Gaceta musical*, 20 març 1866, 3), que ens explica que part de la col·lecció (cançons guerreres i marcial) la va publicar el general Clonard per elaborar la història de l'exèrcit espanyol, i també les que van ser incloses al *Romancerillo catalán de Milà i Fontanals* (Milà i Fontanals, Manuel, i Marcelino Menéndez y Pelayo 1896).

L'estudi d'aquests recol·lectors, segons Ayats, ens mostra com la seva idea romàntica es desmunta davant d'una complexitat de cançons de tradició oral que no s'adapta als temps i a la moral d'una època. Les classes populars cantaven, sí, tant a la ciutat com al camp, però no sempre eren les ideals per ser compilades, així que classifiquen els cants en categories diferenciades. Les que són de temes cavallerescos i religiosos es

convertiran en cançons populars i més tard tradicionals, i la resta entraran en un altra categorització: les cançons vulgars. D'aquesta manera, s'activa i es comença a transitar per les tres categories principals:

D'aquesta manera, a tota Europa començava a ser activa la tripartició que exposa Josep Martí (Martí, 2000) entre la "gran música" (la dels compositors), la "música tradicional" i la "música vulgar" (que posteriorment serà denominada "de moda" o "moderna", i que la segona meitat del segle XX ha pres l'etiqueta de "música popular". Aquesta tripartició ha construït el model de pensament i classificació de les músiques fins als nostres dies, fent encaixar els productes musicals en compartiments que, en el fons, es fonamenten en divisions de grups socials (Ayats Abeyà, Jaume 2009, 327).

El setmanari *Emporion* recull molt bé aquests processos al llarg de les seves publicacions entre els anys 1915 i 1936. El «folk-lore» i la construcció de la identitat nacional té un espai propi en moltes de les publicacions, que ens expliquen les diverses tasques de recol·lecció i conservació del llegat, essent especialment destacables en les primeres publicacions. També trobem les recomanacions per fomentar i fonamentar la cultura. Aquest setmanari (veu de l'Ateneu Montgrí, constituït el 15 d'octubre de 1912) neix de la fusió del *Mont-gris* (primera publicació de l'Ateneu) i la revista quinzenal *El Montgrí*, publicada per Mossèn Francesc Viver («[Memòria de l'Ateneu Montgrí I](#)». 2012. *Emporion* (blog). 22 desembre 2012).

Cuant a Catalunya començà l'estudi dels coneixements populars, hom ho feu ab un gran sentiment patriòtic mes ab una gran orientació que podriem calificar de romàntica: es recollien les cançons per l'armonia de llur música o la bel·leça de la lletra, lloharen-se la noblesa de nostres dances, l'interés dramàtic de certes llegendes y'l sentit moral de les paremies. Mes, fora d'honroses excepcions, no's passá d'aquí [...] Avuy dia lo Folk-lore figura dignament al costat de la Filologia comparada, de l'Antropometria, Arqueologia y altres branques de la ciencia dels orogens dels pobles o Etnologia; havent-hi altres ciencias, com l'Historia comparada de les Religions per exemple, que no son més que capítols de Folk-Lore. (Batista y Roca, Josep M. «[De l'importancia del Folk-lore](#)». *Emporion: periòdic quinzenal*, 4 abril 1915: 3-4)

Els primers reculls de música i cançons populars ja formen part del «folk-lore» de començaments del segle XX. El «folk-lore» (el saber del poble) ja té el seu compartiment d'estudi, però i la música de moda del moment, la música pop entre mitjans del segle XIX i començaments del XX?

Un dels fenòmens de moda a la Barcelona dels anys cinquanta del segle XIX són les cobles i orquestres empordaneses. Als diaris de l'època, *cobla* i *orquestra* solen ser paraules sinònimes que, amb l'evolució posterior, s'aniran definint més en relació amb el repertori i els actes en què s'executen. Les denominades cobles en l'època no només toquen sardanes o dances tradicionals. De fet, als diaris es pot llegir la curiositat que desperta aquest tipus de formació empordanesa pel tipus d'instruments que utilitza.

Al Barcelonés le escriben desde Mataró que ha tocado con grande aplauso en aquel Casino, una orquesta de jóvenes ampurdaneses de la Villa de Torruella de Montgrí, dirigida por el Sr. Miguel Gich y Massaró. Dicha orquesta, dice, compuesta de los instrumentos pastoriles que se usan en aquel pais, como tiples, tenor, fruviol, taborete, figle y cornetin, tocó diferentes trozos de las mejores óperas, entre ellas de la Mutta, Atila, Hernani, Gemma y D. Sebastian (*Diario de Barcelona*. 19 febrer 1850: 5).

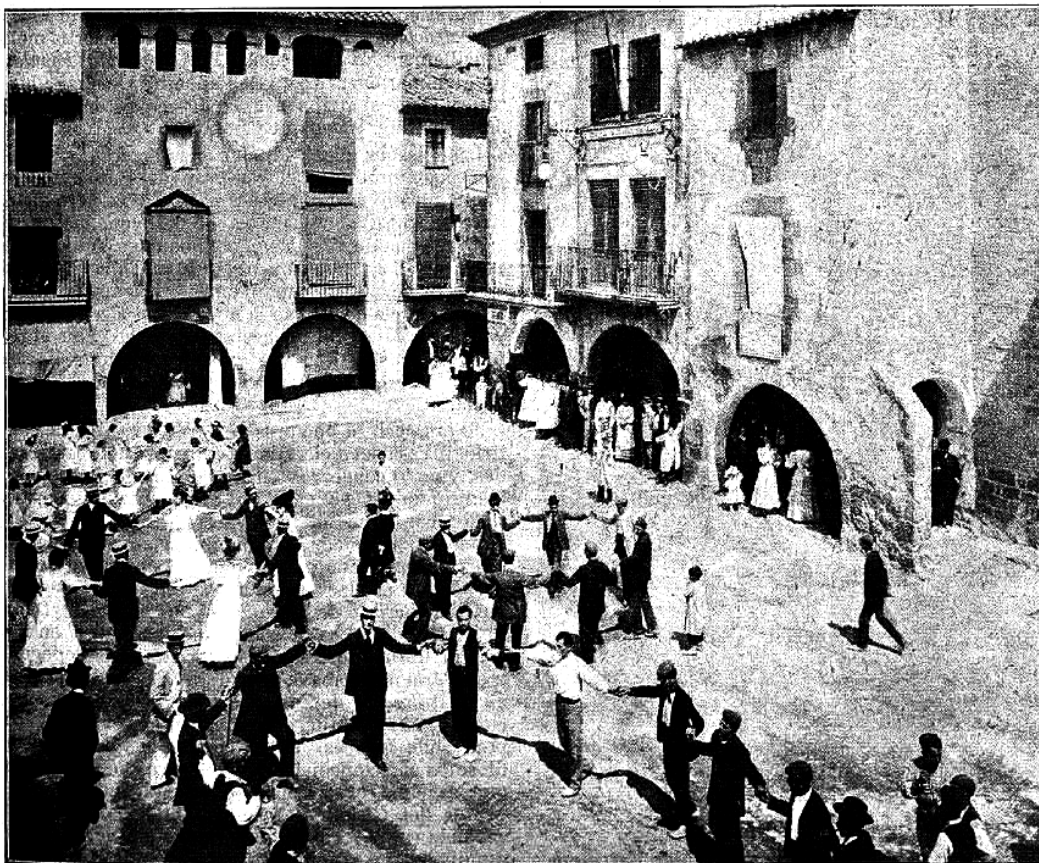
Aquesta mateixa orquestra passa a ser una «sociedad filarmónica» de «seis jóvenes ampurdaneses bajo la dirección de D. Miguel Gich y Mascaró» («[Diversiones públicas. Gran Teatro del Liceo](#)». *El Barcelonés*. 25 febrer 1850: 4) quan uns dies més tard actua al Gran Teatro del Liceo amb un repertori que combina l'òpera, les dances empordaneses, la polka, el vals i la dansa. Més endavant parlarem amb més deteniment dels repertoris de cobles i orquestres que es posen de moda a Catalunya, però és un fet que la consideració de populars de tots ells (populars segurament en els dos sentits: de poble i de moda) va apareixent a les publicacions. Els noms de Pep Ventura, Miquel Gich o Joan Rigau (Barretó) són els noms dels directors de les formacions empordaneses que van causar més furor a Barcelona i en moltes altres poblacions de Catalunya per les seves formes «pastoriles» i típiques del país.

El *Diario de Barcelona* recull una notícia en relació amb la festa major de Santa Coloma de Farners de l'any 1857, en què ens explica que «en el baile de la tarde conocido en el país por la «Sardana llarga», desempeñará la parte de «fluviol» D. Miguel Masaró que se cuenta ser el mejor de Cataluña, y que tocará en este instrumento difíciles variaciones» (Espeso, Bernabé. «Barcelona». *Diario de Barcelona*, 20 setembre 1857:2). D'aquesta popularització de les cobles i el ball de la sardana en parla amb certa ironia un columnista habitual del diari *La Publicitat*, Mateo Pico, nascut a Corçà:

Esto lo habrán visto cien veces mis lectores, ya que la sardana se ha generalizado como danza en toda Cataluña; hasta el punto de que los ampurdaneses, sea dicho de paso, estamos pensando en inventar otra nueva para nuestro uso comarcal, prohibiendo la exportación (Pico, Mateo. «Cajón desastre. Música». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias.*, 5 abril 1909: 1).

Les músiques i danses empordaneses no són l'únic que es popularitza en aquests segles: en cafès i casinos es programen concerts i balls; arriben el cafè *chantant*, el cabaret, les revistes i les cupletistes, i mentrestant se segueixen programant les companyies d'òpera i sarsuela als teatres, que, com els cors i orfeons, recorren el territori. Arriben el jazz i les músiques modernes, i en aquesta amalgama de músiques es van teoritzant i configurant el gust i els calaixos musicals. A partir d'aquests anys, des de l'altaveu oficial de l'Ateneu Montgrí també comencem a sentir les veus de la condició cultural i nacional del gust.

COSTUMS CATALANAS

(Inst. Esquiraol)

El jovent de Torroella de Montgrí, ballant sardanas á la plassa.

Portada de la revista *La Esquella de la Torratxa*, 15 maig 1908.

Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antiques. Ateneu Barcelonès

Todas las piezas de que constaba el programa fueron ejecutadas con aquel buen gusto y pulcritud á que nos tienen acostumbrados la reputada orquesta dels Montgrins dirigida por el maestro D. Pedro Rigau, pero debemos mencionar especialmente el paso doble titulado "Marqués de Robert" («Desde Torroella de Montgrí. 12 octubre de 1891», *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona, 14 octubre 1891: 2*).

Perqué sols falta que un home sápigua un xic de música per a que es cregui amb dret a fer sardanes. I lo pitjor es que, alguns, mancats, sens dubte, d'inspiració recorren als motius de la çarçuela, cuplets i altres cants, que res tenen de catalanitat. Nosaltres hem vist sardanes titulades "Maruxa", "La Pilarica", i altres per l'istil, i esperem veure'n amb el títol de "Viva tu mare!", "Olé ya!", "A los toros!", etc, etc.

Aixó, naturalment, que ho fan solament els poc escrupulosos, els petits, no els veraders compositors que sortosament, no manquen a Catalunya («Ecos. Sardanes». *Emporion: periòdic quinzenal, 7 abril 1917: 4*).

Merecidos aplausos hemos de tributar a la labor artística de la cobla, pero no podemos admitir que por ningún motivo se ejecuten seis sardanas de un mismo autor mediocre, todas ellas desprovistas de valor artístico y de buen gusto musical («Noticias». *El Heraldo de Gerona: periódico de avisos y noticias, 26 juliol 1918: 2*).

[...] ¿Com pot ser que un públic que está acostumat de sempre a sentir la música barroera de les «zarzuelas», entengui i li agradi el teu poema? ¿Qué saben ells lo que és musica? ¿Qué saben ells si está be o mal instrumentada? ¿I qué saben ells lo que és alló que ells diuen inspiració? ¿Com vols tú que vegin aquestes qualitats en la teva obra? [...] ¿Que vol dir aquest «enredo» de fer-lo-hi fer «coses» diferents, i que cada un tiri per allá ont vulgui? No, senyor. Hi ha d'haber disciplina. I lo mateix els hi passa amb els chors. Aquests no solament canten a l'unísson, si no que també van tant agermanats amb la orquestra, que fins fan igual que ella. Aixó es sapiguer-ne, aixó es «fer arte. Arte Nacional» («Amb motiu de l'estrena a Madrid de "L'any mil"». *Emporion: periòdic quinzenal, 8 desembre 1918: 2*).

Al parlar de lletreros mal escrits, no vindrà malament dir quelcom dels anuncis que, en ordre antiestètic, veureu penjats a molts cafès, anuncis, molts d'ells que són un verdader atemptat al bon gust artístic. Abunden les oleografies representant una dona, sobre tot «manoles», i poques vegades veureu uan reproducció de quadro cèlebre (ço que fomentaria el bon gust i coneixement de l'art pictòric), o un artístic anunci fill d'un concurs, amb firma acreditada. A més, deixant a part aquestes qüestions estètiques, un café d'aquests te l'aspecte d'estació ferroviaria de tercer ordre, i no hi ha dret a que en un café, lloc de repòs, us cansu l'esperit en visions antiartístiques, mirant ninots mal dibuixats i llegint les excelències d'un licor qualsevol («Ecos». *Emporion: periòdic quinzenal, 16 abril 1922: 2*).

Quan jo era petit, i no dominava encara la dèria del futbol, ni l'afició al cine, ni la devoció d'avui per l'art i la música mecanitzada, les converses dels major giraven gairebé sempre en torn de temes musicals: Que si Els Montgrins són els únics en la interpretació de les sardanes de Rigau; que si la Principal de la Bisbal es distingeix amb les de Garreta; [...] Això, passà. I quan la sardana descendencia i es migrava en la seva pròpia terra -a l'Empordá precisament que li havia donat vida- la ciutat dalerosa, cada dia més atenta i comprensiva per les tradicions nostrades, l'acollia en són sí i l'auriolava d'una glòria infinita. [...] I la sardana, una de les veus de catalanitat més pura, també descendia a ciutat com abans havia decandit als pobles de Catalunya («Per la Renaixença de la nostra dansa». *Emporion: periòdic quinzenal, 10 juliol 1932: 1-2*).

En mig de l'epidèmia de Jazz que estem patint, un concert donat, fa pocs dies al Casal Social pel novell Quintet Dabau, fou com un oasi en el desert. Les melodies de violins i piano, en les composicions clàssiques i en els valsos originals del mestre Dabau, ens tragueren per uns moments, el baf de tant Rosio i Maria de la O, carons cuplets avui de moda («Ecos». *Emporion: periòdic quinzenal, 15 setembre 1935: 2*).

Les primeres orquestres i cobles toquen i componen sardanes amb aires de pasdoble o *schottisch* —terme del qual deriva el xotis—, de la mateixa manera que després també hi haurà sardanes cantades per cupletistes de moda. Els contactes, hibridacions, contagis i friccions es produeixen entre les músiques, els teixits socials, les ideologies i els condicionants polítics i econòmics del món en què transitem.

Aquestes categoritzacions de les músiques impliquen també una jerarquia intel·lectual (per dir-ho d'alguna manera). Els «cantábiles graciosos, y que se pegan» sense profunditat ens situen en una categoria inferior de l'escolta en la valoració de les expressions musicals? On us situeu? Sou *tradicionals*, *clàssiques* o *vulgar massa*? Aquesta separació entre «alta» i «baixa» cultura, en aquest segle XXI, segueix entreteixida entre moltes altres paraules i conceptes nous. Aquestes separacions, com molt bé diu Jaume Ayats, segueixen fonamentades en divisions de grups socials.

Les expressions sonores, les músiques són quelcom més que una classificació conceptual. Si pensem en la nostra pròpia experiència vital apareixerà una amalgama de sons i lletres difícilment destriable. En aquesta barreja hi podem trobar sons de cadascuna de les categories esmentades anteriorment.

La cartografia musical autobiogràfica que dibuixava al començar l'epígraf té uns espais concrets perquè són vivències, experiències en punts que, d'alguna manera, podria geolocalitzar. La idea de fer una cartografia musical del Montgrí neix d'aquesta experiència, d'aquesta amalgama de vivències. Evidentment, m'he de situar en un altre temps i espai no viscuts; per això els diaris de l'època m'ajuden, tenint en compte sempre la visió polititzada de la persona que escriu. Però inclús entre les incerteses i els errors en la redacció de notícies es filtra quelcom del moment: els canvis socials i polítics, les baralles, els partidismes, els interessos, els anuncis...

Per situar-nos, ens endinsem en les dates en les quals les persones viuran les transformacions del món de la industrialització, l'arribada de l'electricitat, el cinema, la ràdio, el gramòfon, la televisió i tants altres invents que canviaran l'univers sonor i també visual. Caminarem entre músiques en l'espai públic fins a la més íntima privacitat.

Entre el Montgrí i la plana del Baix Ter

04.

El día de la mayor fiesta de cuantas celebra la iglesia católica, fue el que la villa de Torruella de Mongrí eligió para solemnizar una de las mayores funciones políticas que pueden ocurrir en una sociedad culta. A las nueve de la mañana del día del Corpus se habian reunido en la Plaza de la Constitución todo el pueblo, y forasteros que habian acudido desde los lugares inmediatos: en el centro de dicha plaza habia dos filas de bancos ocupados por los sujetos de más distinción, mezclados entre sí sin preferencia alguna: cerrando esta calle y dando frente á la casa de la villa, había otro banco en que estaba sentado el magnífico ayuntamiento presidido por el Sr. baile el muy digno ciudadano Don José Quintana; detrás se elevaba un compuesto tablado en que estaban los músicos que al intento se hicieron convocar para aquel día. Todos los balcones que dan á dicha plaza estaban coronados de eclesiásticos, seglares, damas y demás. A los lados de la puerta de casa de la villa se habia colocado los gigantes que hacian muy buena vista; en frente de la misma puerta estaba una guardia de honor, compuesta de hijos del pueblo que habian servido en el ejército; ademas habia también en uno de los costados de la plaza dos morteretes cargados. Todo así dispuesto, el espesado Sr. Baile, acompañado del regidor mayor, subió á casa de la villa, y asomándose al balcon, hizo descubrir la Lápida Constitucional que saludó con el sombrero diciendo: ¡Viva la Constitución! con uno de aquellos inesplicables gritos que saliendo del corazon, hacen latir los otros, y reproducir en ellos el mismo sonido. Así fué, que se repitieron los vivas por todos los circunstantes, y esa vocería, la descarga de morteretes, las de fusilería de la guardia nacional, los dulces ecos de la música, todo esto formaba una mágica confusión que tenia un no sé que de interesante y patético que conmovia el corazon, al mismo tiempo que exaltaba el entendimiento. Luego con acompañamiento de la música, se cantó la cancioncita patriótica adjunta, compuesta por Don Alfonso Palau, joven aun de quince años y que promete las más lisongeras esperanzas. Entonces se colocaron también en diferentes puntos de la plaza varias composiciones poéticas alusivas al asunto, semejantes á las que se insertan; y por ultimo toda aquella multitud se dirigió al templo á postrarse ante el Sér supremo, con toda la ternura y efusion que puede inspirar el verdadero amor hácia un bienhechor en el momento de haber recibido un ansiado y muy grande beneficio. Por la tarde se hizo una edificante y lucida profesión, y concluída que fue la función de la Iglesia, empezaron dos bailes en las dos plazas del pueblo (que estaban iluminadas): el uno de estos bailes era peculiar del pais y muy propio por cierto de la sencillez de sus fundadores... baile que recuerda aquellos primeros ensayos del ingenio humano, cuando todavia le servia de norte la misma naturaleza. El otro baile, que llaman *saráo* se reducía á contradanzas, bales &c. pero todo con modestia orden y compostura que no podia un menos de exclamar „*He aquí los regocijos de un pueblo grave y cristiano*„. La lluvia que sobrevino á cosa de la una finalizó la diversion pero no la fruición interior de estos dignos españoles, que cada vez que miran la *Lapida Constitucional*, dan un suspiro de gozo, y alzando al cielo los ojos dan otro de gratitud.

El que lo vió («*Función Patriótica*». *Diario de Barcelona*. 25 juliol 1820: 2-5).

Retornem al document del primer capítol, a la narració de la celebració de la festivitat del Corpus i la restauració de la Constitució el 1820 del *Diario de Barcelona* descrita per «El que lo vió». Entre els anys 1850 i 1950, aquesta imatge es repetirà infinitat de vegades a tots els pobles entre el Montgrí, i més enllà en el temps i l'espai.

Les autoritats, l'entaulat, els músics, les persones ballant o escoltant música, i, en el cas de Torroella, els gegants que acompanyen algunes de les celebracions. La il·luminació, tan preuada abans de l'arribada de l'electricitat. La Plaza de la Constitución de 1820 s'anirà anomenant d'altres maneres: de la Vila, Major, de la

República, Nacional. Però sempre és el mateix espai, el mateix punt al mapa, com molts dels espais de què parlarem més endavant. La plaça esdevé un dels espais centrals en la celebració de tota mena de festivitats i celebracions. Aquest espai escènic mescla entre política, religió (com a moralitat) i músiques s'estendrà també als espais privats. En el relat, ens defineix i separa dos tipus de balls: el més senzill, propi de la terra i fruit d'un passat que ens apropa a la natura, a les formes primigènies de moviment, i un de més artificios, coreografiat, amb noms propis. Aquest binomi que enfronta la natura amb l'artifici és, d'alguna forma, l'esperit del pensament romàntic de què parlàvem, i aixopluga una valoració moral del bé i el mal que s'anirà desplegant entre la modernitat i la tradició. La complexitat de les relacions humanes —de la vida— s'escapa d'aquest binomi sempre que pot per desplegar-se en particularitats no sempre fàcils de copsar. Fem un intent d'apropar-nos al territori i als segles d'estudi per filar el relat.

4.1 Els mapes del territori. Pobles veïns

Com era Torroella de Montgrí el 1820? I els pobles del voltant? No tenim cap fotografia que ens retorni una imatge, però tractarem d'imaginar-ho a partir de certes dades, com els censos de població, la representació cartogràfica i les fonts documentals a la premsa.

Una de les cartografies antigues de Torroella de Montgrí i els pobles veïns és el dibuix de Beaulieu de 1694 (Fig. 1), que representa la batalla guanyada per Noailles en el setge dels francesos aquell any. El dibuix ens mostra algunes d'aquestes poblacions, entremig dels camps de conreu amb la divisió del riu Ter. Veiem també les tropes franceses canonejant el pont que comunica el territori. És una de les imatges de partida per situar-nos: la vila emmurallada i isolada d'una de les seves vies principals. Creuar el riu per anar camí de Pals serà molt més difícil que anar cap a Bellcaire o l'Escala.

La cartografia següent, *Carte de France dressée au Depot des Fortifications*, va ser realitzada també per l'exèrcit francès i ha estat datada de l'any 1887 perquè al mapa es dibuixa la línia del tramvia de Girona-Palamós. Hi ha diferència amb l'anterior: aquesta vol representar les connexions entre les diverses poblacions. Torroella de Montgrí ja està situada al Baix Empordà i en el dibuix es mostren les connexions entre les viles veïnes.

Una mica més precís és el dibuix cartogràfic realitzat per la Mancomunitat de Catalunya l'any 1922 (Fig. 2). Ja hi podem veure el traçat de carreteres i camins, i tracten d'apropar-se a les dimensions reals inserint-hi la representació urbana de les poblacions. La importància de disposar de les carreteres i bones comunicacions que ja es comencen a mostrar en aquest mapa la podem llegir a *La Veu de Catalunya* l'any 1895, quan a Torroella de Montgrí, en una d'aquestes expressions musicals lligades a la quotidianitat, se celebra una licitació.

La vila de Torroella de Montgrí celebra ab música, sardanes i lluminaries, la notícia d'haver acordat lo Ministre de Foment, treure á subasta la construcció dels troços 1er i 3er de la carretarera de Viladomat á Palafrugell, junts ab lo pont que sobre'l riu Ter hi ha projectat aprop d'aquella villa («*Dietari del Principat. Dia 7*». *La Veu de Catalunya : setmanari popular. 17 novembre 1895: 12*).

Pel que fa a les dimensions urbanes, gràcies a les dades dels diversos censos realitzats pel Govern veiem que Torroella de Montgrí és la població amb més habitants, seguida de l'Escala. En llegir aquests censos, hem de tenir en compte que les dades no són mai exactes ni reflecteixen del tot els moviments poblacionals, però sí que ens poden apropar una mica a les dimensions que intenta reflectir el mapa.

Figura 1. Bataille du Ter gagnée par l'Armée du roy commandée par le Mar. duc de Noailles le 27 mai 1694.

Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC). RM 215310

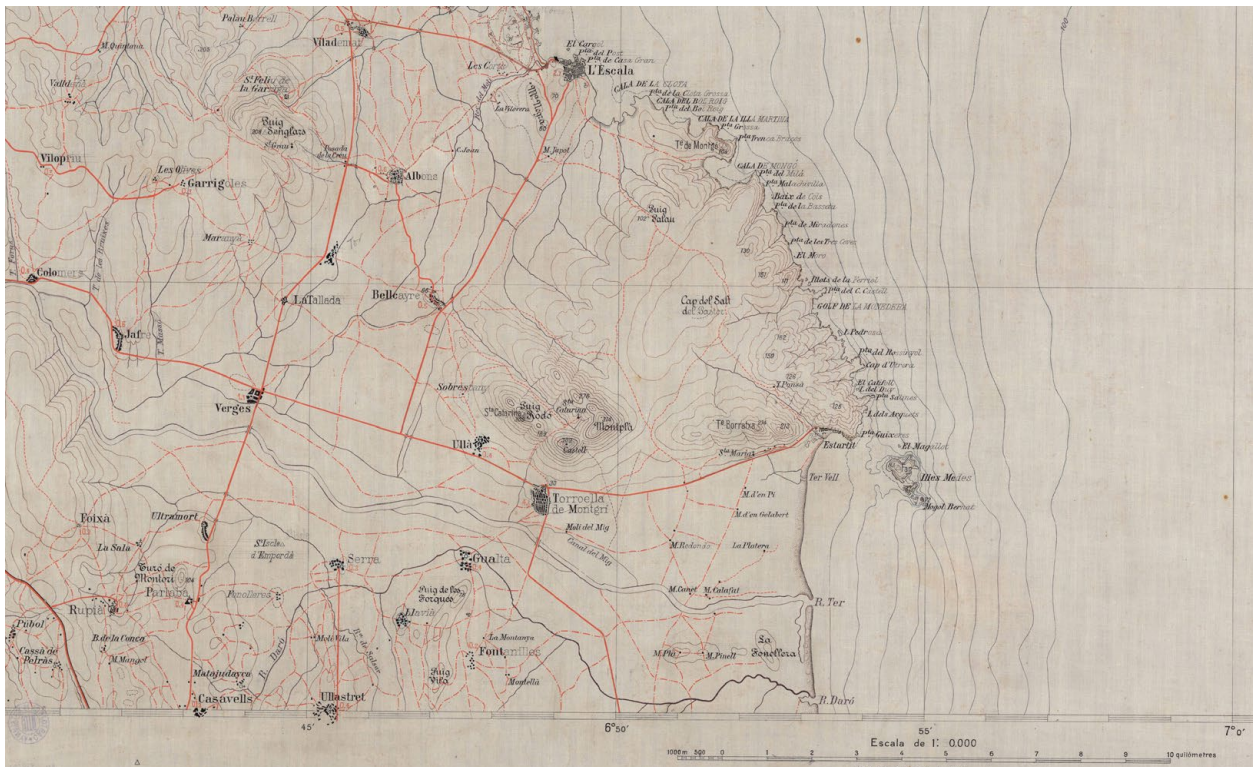

Figura 2. Mancomunitat de Catalunya. Servei Geogràfic. Mapa Geogràfic de Catalunya a escala 1:100 000. 1922.

Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC). RM 218393

En la representació gràfica (Fig. 3) elaborada a partir dels censos, hem recuperat les dades entre el 1787, any del primer cens encarregat a Floridablanca (Conde de Floridablanca 1991, V:771-877), i les que corresponen als anys del focus de recerca (1857-1950). S'ha afegit com a última dada la de l'any 2021.

La gràfica s'ha calculat afegint dues de les poblacions més allunyades: l'Escala i Pals. Aquestes tres viles són, a diferència de la resta, les que mostren les dades més elevades, especialment Torroella i l'Escala. I són especialment rellevants també en les programacions culturals de l'època.

Si només deixem les poblacions veïnes (Fig. 4), veiem que Torroella de Montgrí destaca per sobre de les altres. Aquesta gràfica ens diu alguna cosa més: també ens parla d'una estabilitat més o menys regular al llarg del segle estudiat. A diferència d'altres ciutats industrialitzades de les comarques gironines, com Olot, Figueres o Girona, on es produeixen desbordaments de població, al Montgrí i la plana del Baix Ter s'intueix una població eminentment agrícola i més o menys estable. Totes les poblacions estudiades fins a l'any 1950 mantenen les dades del cens de 1857 amb poques diferències, com mostra el gràfic per anys (Fig. 5).

Hem posat les dades de l'any en curs perquè ens interessa mostrar i situar-nos en unes altres dimensions urbanístiques i de població. L'estabilitat que veiem fins als anys cinquanta del segle XX es trencarà vint anys més tard, i el creixement imparabable farà que la població hagi crescut un 200 % respecte al primer cens de 1857. Aquest fet només es dona a Torroella de Montgrí; els pobles veïns o s'han mantingut més o menys igual o han decrescut.

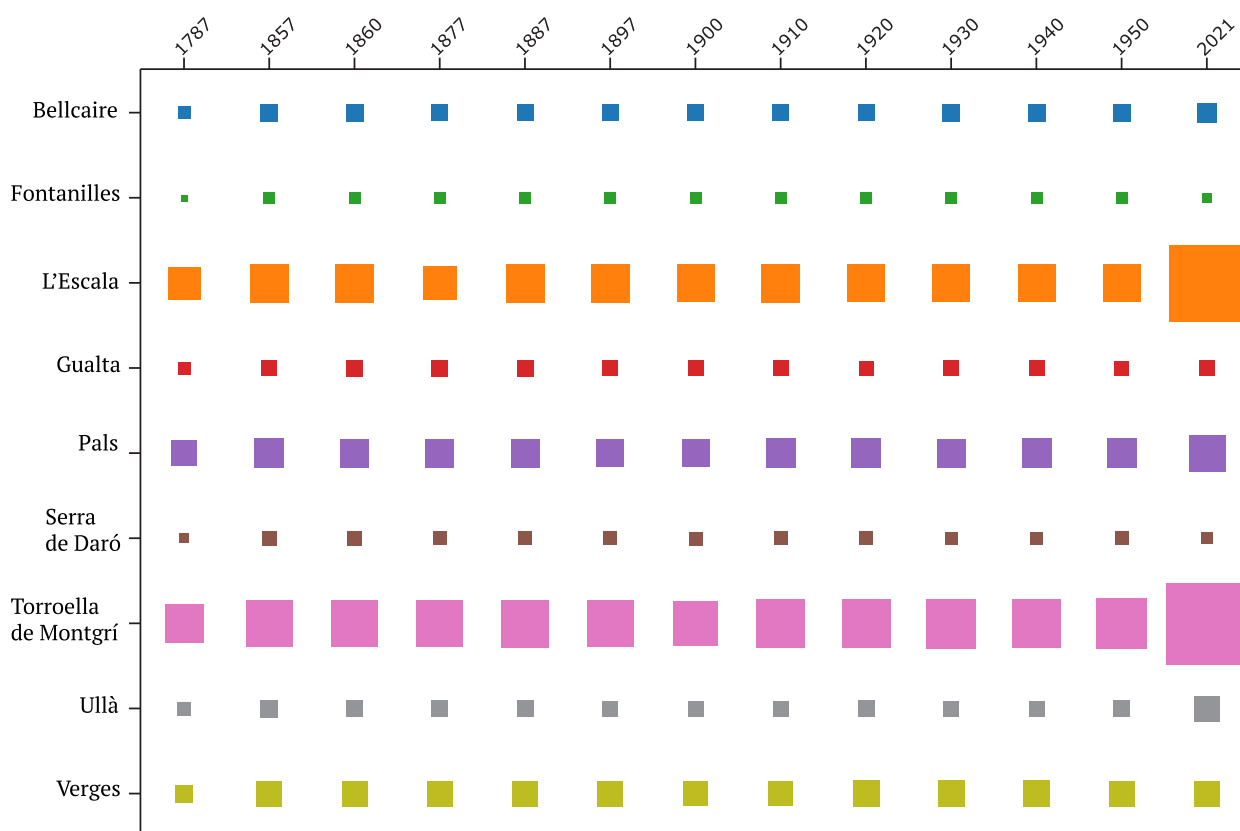

Figura 3. Gràfica dels censos de les poblacions més properes a Torroella de Montgrí, fins a l'Escala i Pals
Font: Elaboració pròpia

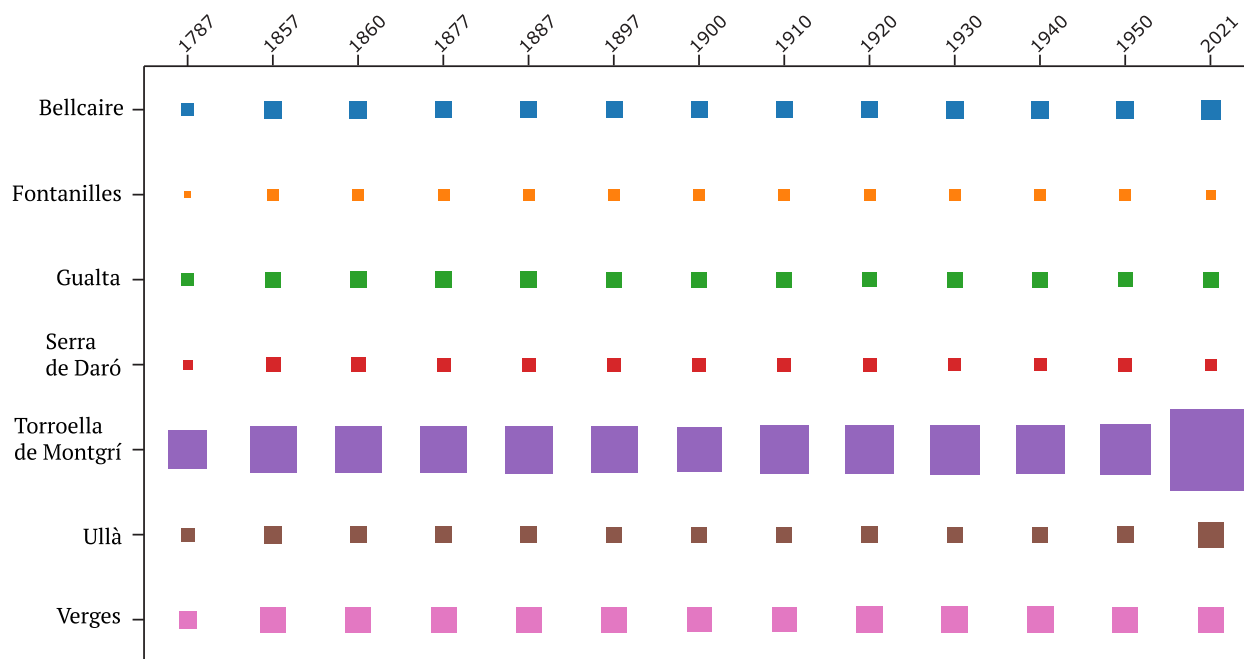

Figura 4. Gràfica dels censos de les poblacions més properes a Torroella de Montgrí.
Font: Elaboració pròpia

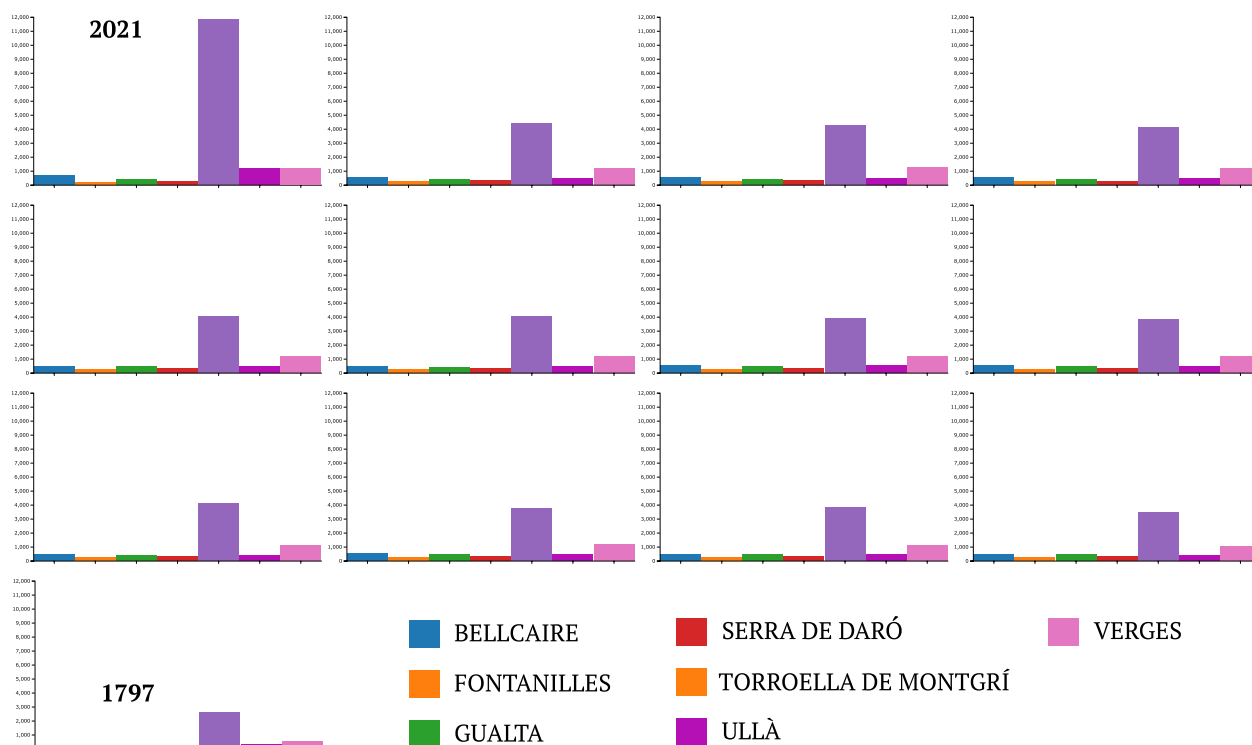

Figura 5. Gràfica per anys i nombre d'habitants dels censos de les poblacions més properes a Torroella de Montgrí.
Font: Elaboració pròpia

4.2 El segle XIX i els vents del progrés

Els vents del progrés i la modernitat arriben a Catalunya al segle XIX. El segle comença amb un règim absolutista i finalitza amb un sistema liberal. El canvi es produeix entremig de moltes tensions, crisis i guerres, entre absolutismes, governs liberals, conservadors i radicalitats revolucionàries. Era necessari i urgent ser modern, progressar i recollir els fruits de la il·lustració que havia civilitzat els països veïns

Aquesta oda al progrés (Boada Tastás, Salvio. «Lo Carro del progrés». *La lucha: órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 13 abril 1883: 3) va ser premiada en alguns certàmens literaris i també publicada a molts diaris d'arreu de Catalunya. També datada entre finals del segle XIX i començaments del segle XX tenim la sardana *Himne al progrés* de Pere Rigau (Fig. 6). Les músiques, com les creacions literàries, recullen la inspiració del context social, en aquest garbuix de canvis que se succeeixen l'un rere l'altre.

El trencament amb l'Antic Règim i l'enfortiment de la burgesia amb les noves polítiques liberals, juntament amb la revolució de la indústria, donen lloc a una altra classe social, la proletària, i a un nou sistema polític i econòmic, el liberalisme. En aquests segles és també especialment destacable la lluita entre liberals i conservadors i la utilització política de les paraules liberal, conservador, progrés i modernitat per decantar l'electorat. Aquestes lluites polítiques es veuen sovint reflectides a les notícies de la premsa de l'època. Una d'elles, que a més a més es relaciona amb la festa major de Sant Genís, és de l'any 1847. La podem llegir al diari *El Espectador, periódico del progreso*, del qual reproduïm alguns fragments:

Parece que cada vez que el señor Francisco Batlle Cabanellas, consejero provincial, ejerce las funciones de gefe político, ha de suceder algun caso desagradable: hace tres dias que el liberal pueblo de Torroella de Montgrí celebraban la fiesta mayor; cualquiera que conozca lo que son las fiestas mayores de este Ampurdan sabe, que son las visitas anuales de unos pueblos con otros, así la de Torroella es de las mas concurridas , y este año, ya por gozar un poco de tolerancia, como por estar los que el año pasado gemían bajo el yugo de los gobernantes, la afluencia de forasteros fué mayor.

Es ya costumbre inmemorial que por las tardes haya bailes en las plazas, que llaman *Tirabou*, y por la noche tres bailes de las tres clases que constituyen la sociedad. El alcalde unos dias antes de la fiesta oficio á este gefe político, pidiéndole permiso para hacer lo mismo que todos los años, y este contesto que sí, pero el primer dia de fiesta á las nueve de la mañana recibe el alcalde una orden del gefe para que no permita bailes: mandan los de Torroella otro oficio por ver si debian entender los de tarde ó los de noche, y la contestación fué que ni unos ni otros. Al recibir esta despótica orden, el pueblo empezó á gritar y renegar de los moderados, y de los de más prestigio tuvieron que mezclarse y apaciguar la irritación de los hombres que el bello sexo contribuia á exarcerbar. Aquello hubiera tomado un carácter muy serio y habría dado por resultado alguna desgracia, si no hubiesen hombres sensatos tratado de desarmar la cólera de los jóvenes. A consecuencia de esto, los jóvenes divididos en partidas, unos pasaron las horas en las tabernas, otros fueron á vendimiar una viña del alcalde y echaron á perder las uvas, y otros rompieron cristales y vidrios de los balcones con otras mil diabluras.

¿Todavía el pueblo no está suficientemente vejado con contribuciones, con quitas, con toda especie de cargas para que dos dias al año no se le permita un desahogo inocente cual es el de dejarlo bailar? [...] El motivo que todos creen, que ha dado lugar á esa negativa y chasco á los de Torroella, es el haber ganado las elecciones de diputado á cortes, sacando triunfante al progresista D. Ramon Cabrera en oposición del maduro y amigo del señor Batlle y Cabanellas, D. Francisco Bancells, abogado de la Bisbal («Indiscrecion de una autoridad». *El Espectador, periódico del progreso*. 5 setembre 1847: 3).

De l'article en podem extreure algunes dades interessants per crear-nos una imatge de mitjans del segle XIX. Serà la mateixa que veurem repetida constantment: anades i vingudes entre pobles veïns en les festes majors, i l'atracció de Torroella com a destí d'oci i divertiment i dels balls públics, però també de la divisió dels balls per la classe social. Les consideracions de gènere també hi són presents, així com les dificultats econòmiques del poble. És interessant la menció del ball del Tirabou en l'espai que serà emblemàtic en la programació de

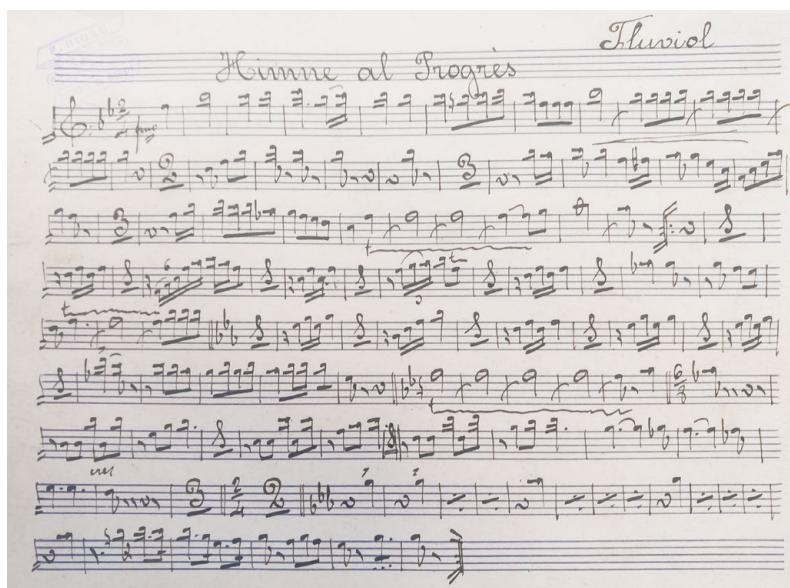

Figura 6. Fotografia de la partitura Himne al progrés de Pere Rigau. 2021.
Olga Taravilla Baquero. Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Pere Rigau. SigTop: 8/8

sardanes en els següents anys. És probable que, durant aquest segle XIX, fos habitual que es ballés a Torroella. En el repertori de Joan Rigau de l'any 1872 a Barcelona encara el trobem. D'aquest ball, P. Fenech, que viatja a les comarques de Girona, ens explica que «Tiene esta provincia, como todas las de España su baile peculiar llamado en unas partes sardana, en otras contra-pas y en otras tirabou» (Fenech, P. «Apuntes de una expedición de verano». *El Heraldo*. 3 desembre 1852: 2).

El segle avança i la Revolució de 1868 provoca l'expulsió de la dinastia borbònica. La caiguda

de l'Antic Règim, més enllà de la restauració dels borbons entre 1874 i 1931, s'anirà transformant fins a l'adveniment del món contemporani i capitalista que coneixem. A Torroella de Montgrí, arran la Revolució de 1868, es forma un comitè progressista que es reuneix el 14 d'octubre. Presideix la taula el «liberal» Pere Mascort:

Cedida la palabra á D. Alberto de Quintana, este con la arrebatadora elocuencia de que dió tantas muestras en la reunion celebrada en esta ciudad el 8 del que rige confirmó las ideas emitidas por el señor presidente y desenvolvió algunas otras que probaron su entusiasmo por la causa del progreso [...] El Comité y el auditorio aprobó por unanimidad la propuesta y la reunion se disolvió con una tranquilidad y compostura dignas de una poblaci3n ilustrada y que comprende en su valor los derechos que la revolucion ha conquistado («Correspondencia particular de la Razon». *La raz3n: diario liberal de la provincia de Gerona*. 28 octubre 1868: 3).

En el discurs, Pere Mascort parla dels avantatges d'una instituci3n monàrquica democràtica i Albert de Quintana, de la necessitat que els partits liberals s'uneixin. Arran d'aquesta reuni3, s'envia un despatx al govern provisional en el qual es fa explícita la seva adhesi3 a la causa. El *Butlletí Oficial de la Província de Girona* («Junta Revolucionaria de Gerona». *Boletín oficial extraordinario de la provincia de Gerona*. 11 octubre 1868: 1) recull les primeres passes d'aquest govern provisional amb les proclames del nou sistema: sufragi universal (per a homes de més de vint-i-cinc anys) i llibertat de culte, d'ensenyament, de reuni3, d'associaci3 i de comerç. Aquests nous vents de llibertat iniciaran un període convuls de lluites polítiques per les formes del Govern. En sis anys, s'esdevindrà la monarquia constitucional, algunes revoltes, la república federal i la tercera guerra Carlina fins a la restauraci3 borbònica l'any 1875.

Alguns repertoris sardanístics d'aquesta època recullen aquestes vivències. Un exemple el tenim publicat al diari *La Imprenta*, amb el programa de l'actuaci3 de La Juventud Torroellense a Barcelona:

SALONES de la calle Canuda - Hallándose de paso en esta capital la acreditada orquesta ampurdanesa "La juventud Torroellense" y á instancia de sus numerosos amigos, dará mañana domingo á las 3 de la tarde un gran baile-concierto ejecutado con instrumentos característicos las piezas siguientes:

- 1.ª parte-1. Sardanas, Las persianas de Jesuchrist.-2. Wals.-3. Sardana, Lo tripitrapí.-4. Americana.-5. Sardana, Un dia de fret.-6. Schotisch.-7. Sardana, Ataque a la Bisbal del 6 de octubre.
- 2ª parte. 1. Sardana, Los pastores de Montgrí. -2. Wals.-3. Sardana. La federal.-4. Polka.-5. Sardana, A las urnas.-6.

Schotisch.- 7. Sardana. El último ataque de Gracia. 8 y último. El «Tirabou». Entrada de caballero 4rs. Las señoras gratis a juicio de la comisión. Nota. No se darán salidas («*Diversiones públicas. Salones de la calle de la Canuda*». *La Imprenta : diario de avisos, noticias y decretos*. 2 març 1872: 2).

Part d'aquest programa també el recull Francesc Costa Oller al seu llibre sobre de l'actuació de la mateixa cobla a Mataró.

L'any 1872 actua al saló de ball del carrer Bonaire la cobla *La Juventud Torroellonense*, composta per quinze músics amb tamborí, flabiol, clarinet, i d'altres instruments, que toquen sardanes de signe republicà com: A las urnas, La Federal, i El último ataque de Gracia, i es comenta que havien interpretat pessets pròpies de son pays (Costa i Oller 2017: 238).

Anna Costals, analitza en el capítol 5 de la seva tesi la relació de les composicions sardanistes en aquest sexenni revolucionari, i especialment les lligades a la república federal. De les esmentades en el repertori del saló de ball només tenim referències de la sardana *Ataque a la Bisbal del 6 de octubre*. Dels repertoris de La Juventud Torroellense, més coneguda com *cobla o orquestra Barretó*, que dirigeix Joan Rigau, uns anys més tard també podem llegir el repertori sardanístic dels temes d'actualitat en un altre diari:

Al otro martes, bailes como en el anterior y hubo á más, otra orquesta para rivalizar con las otras dos, que tocó sardanas en la plaza; sorprendiéndonos lo muy ajustada y brillante que estuvo la llamada de Barrató de Torroella de Montgrí en cuantas sardanas ejecutó, especialmente en las llamadas *Viva España en las Carolinas* y *El Cólera de Torroella*, siendo la primera de muchísimo buen efecto y estusiasmadora por sus marchas ó pasos dobles («*Correspondencia*». *El Eco Bisbalense*. 3 octubre 1885: 3).

De la mateixa manera que a l'anterior programació ens narraven la situació política del moment, en aquest cas ens expliquen dos esdeveniments d'aquell mateix any: el conflicte esdevingut a les illes Carolines amb Alemanya i la situació epidèmica de Torroella de Montgrí l'any que va viure la propagació del còlera (Fuentes Sánchez, Daniel 2019).

Figura 7. Treballadors de la fàbrica del Ramí fent-ne la recol·lecta. Torroella de Montgrí. [1886-1890].

Font: Col·lecció Mascort

Al mateix temps, també s'estan produint avenços de la industrialització, la tecnologia i els nous invents. A Torroella de Montgrí la modernitat s'anirà obrint camí i, en diferents temps i formes, s'anirà instaurant amb la millora de les eines tradicionals i les noves explotacions agrícoles, que, juntament amb el comerç, mantindrà el creixement més o menys sostenible que vèiem anteriorment a les gràfiques.

Des de 1850 s'havia establert a Torroella la seu de la Sociedad de Agricultura del Bajo Ter, reunida per primera vegada a la sala teatre de l'antic convent dels agustins per donar suport al progrés agrícola i volen fer-ho «fomentando la agricultura, proporcionando si es posible á la clase jornalera trabajos en que se ocupe y gane su sustento, procurando el respeto al sagrado derecho de la propiedad, y removiendo los obstáculos que se oponga al progreso agrícola (*«Sociedad de Agricultura del Bajo Ter»*. *La Granja: revista de Agricultura y biblioteca rural, periódico de la Sociedad de Agricultura del Ampurdan*, 1 juliol 1850: 10).

El 1883, coincidint amb la festa major, un dels protagonistes del comitè progressista de Torroella torna a ser-ho, però aquesta vegada amb l'exposició a Torroella de «la Ramié». Albert de Quintana, juntament amb Baldomer Mascort —fill de qui presidia la taula del comitè—, inaugura l'exposició al Teatre Jou. Baldomer era el responsable d'estendre el cultiu del rami (Fig. 7) i tres anys més tard, tornant a coincidir amb la festa major, inaugura la nova fàbrica de la Sociedad de la Ramie Française amb la seva màquina desfibradora que s'instal·la a Torroella de Montgrí (*«La exposición de la Ramié en Torroella de Montgrí»*. *El Palafrugellense*. 2 setembre 1883: 1-3). Són molts els mitjans de comunicació de l'època que recullen l'esdeveniment. És un acte important i el diari *La Ilustración Ibérica* de Barcelona fa venir a Torroella l'artista Joan Serra Pausas per a la realització d'una sèrie de dibuixos al natural per il·lustrar l'esdeveniment (Fig. 8). En les imatges podem veure la fàbrica, els precursors, la processó i la imatge del que s'anomena teatre del Círculo Torroellense.

Aquests avenços s'aniran incorporant a la quotidianitat, i a Torroella arribarà l'electricitat, els nous autos, les màquines i el telèfon. Algunes veus s'alcen, en la idea de vila moderna, en contra del ruralisme.

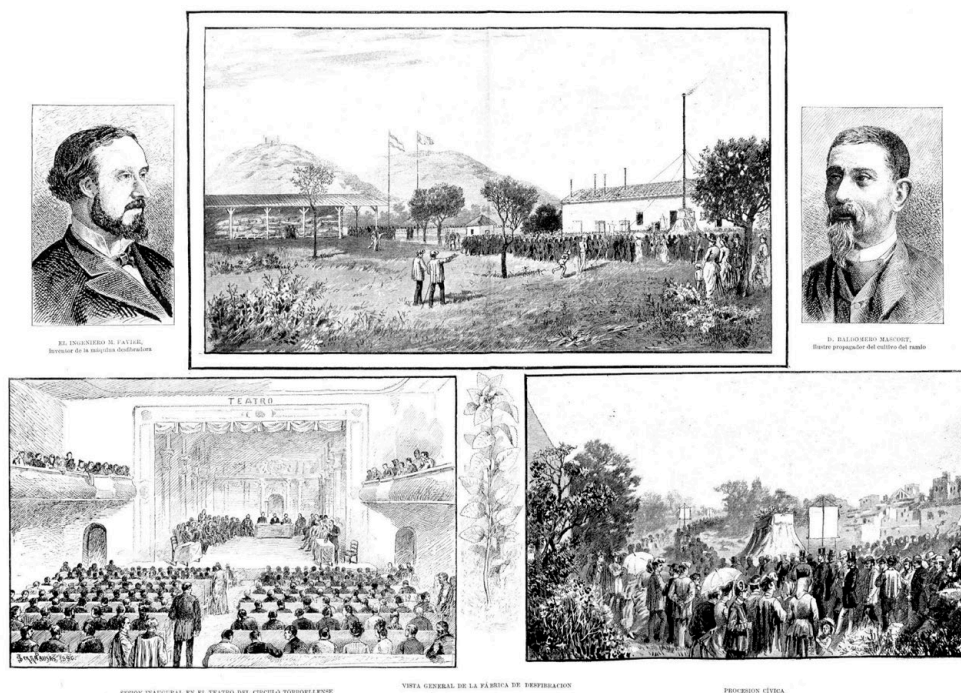

Figura 8. Dibuix de Joan Serra Pausas publicat a *La Ilustración Ibérica* de l'11 de setembre de 1886.

Font: Biblioteca Nacional de España

Volem crear la Torroella comercial prop de la Torroella agrícola; cal armar-se contres les sug-gestions dels ruralistes a oultrance [...] La Torroella rural no necessita excés de llum; la Torroella comercial, la Torroella coqueta, la Torroella centre de comarca, la Torroella vila moderna, la Torroella cap de districte, si.[...] Els Focus seran la senyera que ens guiará. Ells combatiran la manca d'aceres, els murs ennegrits, els comerços atàvics; amb ells vindran les reformes factibles que han de canviar Torroella («L'Enllumenat del carrer Ullà». *Emporion: periòdic quinzenal. 22 maig 1921: 1*).

De la revista *Emporion* (1915-1936) en podem extreure tot un catàleg de citacions al voltant de la paraula progrés com a signe de cultura avançada en tots els sentits: socials, tecnològics, científics, etc. En aquests segles també trobem altres veus que ens avisen, contradiuen aquest camí brillant i ens parlen de la seva part fosca: de les dures condicions de treball de les persones que fan funcionar la fàbrica, de les desigualtats salarials entre homes i dones, de l'explotació infantil i de les jornades inacabables, especialment els primers anys del segle XX. L'any 1919 és especialment conflictiu a les ciutats més industrialitzades. A les viles petites i agrícoles arriba el conflicte de 1919, les vagues i manifestacions, però de forma molt minsa, i les veus, que també es poden sentir, no són comparables a les altres.

A Torroella se notaren també els efectes de la vaga general que ha preocupat aquests dies a l'opinió catalana. Alguns obrers vagaren durant un dia per a mostrar solidaritat amb sos companys de Barcelona. Cal observar aquí que malgrat els esforços de l'autoritat, la vaga de paletes continua sense solucionar. Aixís els mestres de casa perllonguen la seva actitud que per altres obrers se redueix al vagar d'un dia («La vaga general a Torroella». *Emporion: periòdic quinzenal. 13 abril 1919: 7*).

Malgrat les crítiques, la modernitat continua desenvolupant-se i la societat industrial, amb més o menys crisis, només s'atura amb l'autarquia franquista. El tancament de les fronteres, l'apropiació dels béns i una dura postguerra paralitzen qualsevol intent de lliure comerç. El canvi de sistema polític i econòmic és evident i els ritmes són uns altres. Els tecnòcrates del règim programen la modernització del territori, a partir dels anys seixanta del segle XX, per retornar al sistema perdut, que posa l'accent en el capital i els mitjans de producció. En aquestes dates, però, es comença a afegir un altre model econòmic: l'anomenat turisme de masses fa les primeres passes.

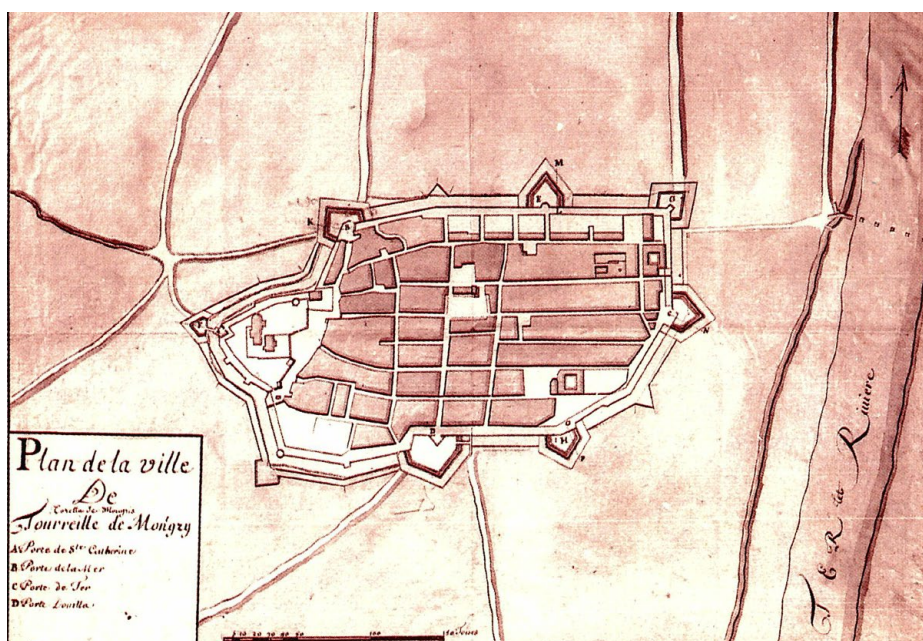

Figura 9. Plan de la Ville de Tourreille de Mongry. 1709.

Font: Castells Llanera, Ramon, Bernat Catllar Gosà, i Josep Riera Micaló. *Ciutats de Girona: catàleg de plànols de les ciutats de Girona des del segle XVII al XX*.

Luego debería abrirse al gran público, la cosa de Torroella, es decir, construir la carretera de La Escala a Estarlit por Mongó, el Mila y Cala Ferriol. Esta carretera, tímidamente iniciada, no llega apenas a Mongó. [...] Para todo lo demás no hay más que seguir lo que se ha hecho en otras partes, porque en las cuestiones de turismo habrá ciertamente muchas cosas que perfeccionar, pero pocas que inventar. [...] En todo caso, esto es de incumbencia de los organismos locales y provinciales. La falta de una oficina de información general, que podría ser el cerebro del progreso de la costa es notoria; al menos pensando en la necesidad de aunar y simplificar los esfuerzos, hoy fatalmente desperdigados. De la simple lectura de la Guía deducirá el lector lo que sobra y lo que falta en este litoral. A ello me remito, declarando al pasar, que me daría por muy satisfecho si mi libro contribuyera, aunque fuese en mínima, en microscópica parte, a crear un interés genérico y estructurado por la Costa Brava (Pla, Josep. «Calendario sin fechas». *Destino*. 21 gener 1941: 8).

No és una nova invenció. Les formes canvien, però la idea d'atraure forasters, després turistes, és un fenomen que ha estat vigent en cada segle, com moltes altres coses de la quotidianitat de les poblacions. Els mercats i especialment les fires són, en època medieval, motiu d'atracció i intercanvis comercials. Aquest passat medieval de la vila emmurallada s'anirà transformant i les festes se sumaran a les fires com a motor de dinamisme dels comerços de la vila. A finals del segle XIX, a Torroella de Montgrí els industrials formen una junta per al «Fomento de Férias y fiestas de esta población, señalando el domingo próximo, día 15, para la celebración de la primera. En grandes carteles que se han fijado en las poblaciones próximas del ferrocarril de Tarragona, á Barcelona y Francia se detallan las diversiones» («En Torroella de Montgrí». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 11 maig 1892: 1). La voluntat d'aquesta societat, segons el diari *La Lucha* «és dar mayor publicidad á lo que tiende al fomento y progreso de esta agrícola localidad» («Desde Torroella de Montgrí». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 8 maig 1892: 1).

Seguint el fil de la història, sentim la remor de les màquines que substitueixen les mans, els sons dels enderrocaments de les muralles, dels redreçaments urbanístics, les noves construccions que marquen el compàs dels esdeveniments vitals.

En les primeres pàgines del llibre *A redós del Montgrí: 1850-1950. Un segle d'història, geografia i curiositats d'un poble*, de Narcís Arbusé, podem veure una representació de la vila encara envoltada de les muralles i amb les portes d'entrada. És la imatge que correspon a un imaginari medieval encara a mitjans del segle XIX, encara amb les muralles i molt semblant a la cartografia realitzada per Jean Baptiste Joblot a començaments del segle XVIII (Fig. 9). La vida, però, s'esdevé dins i fora de les muralles i la pressió del creixement fa que al diari *La Lucha* puguem llegir l'enderrocament de les muralles del municipi.

Han sido aprobados por la Comisión Provincial el expediente instruido por el Ayuntamiento de Torroella de Montgrí para derribar las murallas del E. y O. de la población; el instruido para la rectificación de líneas de la calle del Roser y creación de una plaza en dicha calle destinada a mercado de productos agrícolas y que tiene por objeto la construcción de un paseo público en la parte O. de la referida población («Enderrocament muralles Torroella». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 14 març 1872: 4).

L'arquitecte del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments (SCCM) de Barcelona, cap el 1920, va dibuixar les muralles desaparegudes (Fig. 10). No detallarem tots els canvis urbanístics esdevinguts a Torroella en aquest segle de músiques. Si teniu curiositat, podeu consultar la publicació *Recerca i Territori 3* (Piera, María, i Carlos Bitrián 2011).

El que, amb el pas d'aquests dos segles, també canvia radicalment pel que fa a la vivència de les festes i les viles és l'arribada de l'electricitat i l'enllumenat públic. Tot llueix d'una altra forma, i diverses veus ens parlen d'aquesta relació de les festes amb el nou invent a Torroella i els pobles veïns.

RECINTE MURAT DE TORROELLA DE MONTGRÍ

Planta General: Escala 1:800

1	Porta de Santa Caterina	15	Carrer de Sant Josep
2	Porta i torre de les Bruixes	16	Carrer del Carme
3	Portal	17	Carrer de l'Hospital
4	Portal	18	Carrer Major
5	Porta de Sant Josep	19	Carrer de la Sopa
6	Portal d'Orient	20	Carrer de Sant Agustí
7	Plaça de l'Església	21	Carrer de Nostra Dona dels Dolors
8	Carrer de la Presó	22	Carrer de la Carniceria
9	Carrer de la Codina	23	Carrer de l'Església
10	Carrer d'Ullà	24	Carrer del Negre
11	Carrer d'Orient	25	Plaça de la Constitució
12	Carrer de la Porta Nova	26	Plaça del Grà
13	Plaça dels Dolors	27	Carrer Unió
14	Plaça d'en Roch	28	Carrer del Marqués de Robert

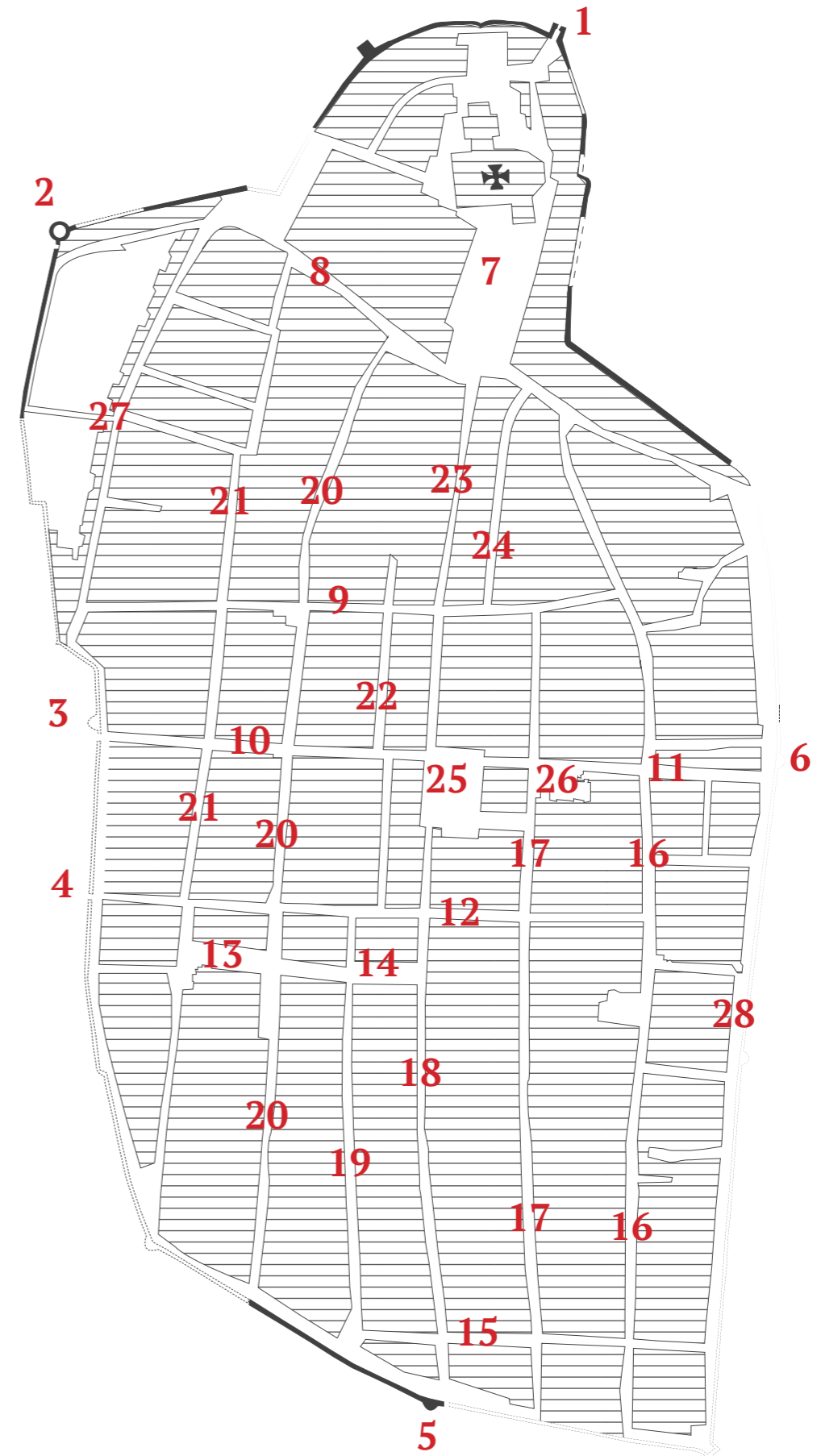

Figura 10. Dibuix traçat a partir de la imatge del plànol del Recinte Murat de Torroella de Montgrí.
Font: Arxiu del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona. Elaboració pròpia

Durant aquesta quinzena la qüestió palpitant, a nostra vila, ha sigut la del enllumenat públic; millor dit, de la fosca pública en que ens ha deixat la companyia que venia prestant dit servei [...] Per uns dies hem viscut al segle XVII. Els trenutadors, sortien proveïts de fanal. El que anava sense llum s'exposava a una topada amb un altre transeunt (Boira. «Ecos». *Emporion: periòdic quinzenal*. 21 abril 1918: 2).

La setmana passada, el vehí poble d'Ullà va celebrar la festa major la qual va ésser molt lluïda. Als afores del poble va aixecar-s'hi un envelat il·luminat amb llum elèctric i ahont se hi celebraren balls i concerts. La plaça feia goig de veure, puig estava animada de una gaia joventut que saltironava les boniques sardanes tan ben interpretades per la nostra cobla «Els Montgrins» («La Festa d'Ullà». *Emporion: periòdic quinzenal*. 10 agost 1919: 7).

El que ha passat una anyada sense visitar el gentil barri marítim en resta bellament sorprès, puix son notables les reformes i variacions que li palesen el progrés de la estació estertidenc. En primer lloc cal esmentar l'enllumenat elèctric ben abundos per cert, el qual ha fet possible l'animació en les deliciosos nits de estiu vora la mar, on els reflexes de les llums cabrillegen completant el joc de llum de la farola de poc temps ha reformada («Estartit». *Emporion: periòdic quinzenal*. 8 agost 1920: 6-7).

Quan érem petits; el nostre pare ens acompanyava a Gualta, el dia de la seva festa major [...] Més tard, al pic de la joventut, anàvem amb l'il·lusió de ballar quatre sardanes, menjar una porció d'oca amb naps a cal Tort i a vegades ens quedàvem a la nit per a fer ballaruga en un toldo d'embut, enllumenat (millor diriem enfosquit) per quatre llums de petroli. [...] La festa sembla igual, però quelcom ha canviat. En lloc d'aquell toldo d'embut, han tingut el bon gust de fer el ball a la plaça. L'electricitat ha substituït la foscor del petroli. Els joves en camisa d'esport o jersei en lloc del coll planxat, que tant feia suar. Tot plegat més higènic. No en va han passat una restinyera d'anys, i les festes dels pobles també es modernitzen (Viñas, Eduard. «Gualta (records)». *Emporion: periòdic quinzenal*. 19 agost 1934: 5-6).

Aquests vents del progrés també afectaran i aniran configurant la relació que tenim amb les músiques, les seves formes de consum i de difusió, i els espais on es representen. És el segle en el qual la diversitat de classes socials crea entitats per programar balls i concerts als cafès, casinos i sales. Evidentment, el fet que siguin de pagament exigeix també un mínim de solvència econòmica i no totes les persones poden accedir-hi —per això hi ha els balls públics a plaça—. Al llarg dels segles s'aniran definint entre menestrals i benestants, perquè són aquestes dues classes socials les que hi tenen accés. Entre el 1850 i el 1950, a Torroella i als pobles veïns també es creen aquestes societats. En parlarem detingudament al capítol que hi hem dedicat.

En «Pepe de la Fonda» i el seu «manager» conegut vulgarment per «el caballo blanco», s'han passat vuit dies fent companyia als cors marins i a les gavines de les illes Medes.[...] El seu equipatge consistia - ultra la minestra i útils per a la caça i pesca - de dues mantes de soldat, un llum de gas pobre, un gramofon enrogallat i un barret de palla estil Chevalier («Sport o penitència». *Emporion: periòdic quinzenal*. 5 juny 1932: 8).

Al consum musical en l'espai públic i als espais esmentats, hi haurem d'afegir noves formes amb l'arribada de la fonografia als voltants del 1878 (Aviñoa, Xosé 2008, 39-47). El fonògraf amb cilindres de cera, el gramòfon i la impressió de discs, en els seus diferents formats, obriran nous camins de difusió als quals s'uniran, més endavant la ràdio i la televisió. Les «màquines parlants», com seran anunciades, s'aniran popularitzant a mesura que avancem entre segles, i especialment al primer terç del segle XX.

Del fonògraf amb cilindres d'Edison (Fig. 11) es conserven gravacions a la Biblioteca de Catalunya en què podem sentir la veu de Josefina Huguet interpretant *L'Enyorament* d'Anselm Clavé, entre moltes altres. (Clavé, Josep Anselm, i Josefina Huguet 1898).

Figura 11. Thomas A. Edison amb el seu fonògraf. Joseph Byron. 1906. Font: Rodgers and Hammerstein Archives of Recorded Sound, The New York Public Library

Grup de persones escoltant un fonògraf de cilindres de cera. *Boletín Fonográfico y Fotográfico*. 5 gener 1900: 1
Font: Biblioteca València Digital.

Retrat de família al voltant d'una taula amb gramòfon. 1890-1920. Eduard Royo i Crespo.
Font: Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya

La comtessa Iska Teleki gravant en el fonògraf al Congrés Internacional del Sufragi Femení, Budapest. 1913.
Font: Schwimmer-Lloyd collection, The New York Public Library

Grup familiar al saló, mentre una jove toca el piano. 1911-1922. Ferran Damians
Font: Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya

Parella amb vestit de bany escoltant música a la cala Gibarola. 1925 i 1936. Ernest Mullor
Font: Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya

Grup de dones escoltant la ràdio. 1924.
Font: Fortepan / Arxiu privat de fotos i pel·lícules-Col·lecció Tibor Höfler

D'aquests primers aparells fonogràfics amb cilindres de cera, de preu molt elevat, només en poden disposar les famílies benestants o espais selectes. No serà fins a l'arribada del gramòfon, marca registrada per Berliner, i dels discs que es començarà a popularitzar i la música arribarà a moltes llars al llarg del territori. Són moltes les companyies que comencen a fabricar les màquines parlants — Gramophone és una marca registrada, però serà el terme que s'utilitzarà per parlar de qualsevol marca— i això portarà a un nou concepte d'audició i de difusió de les músiques en molts sentits.

Prèviament posats d'acord amb el nostre amic en J. Puigpey, un grup de catalans residents a Maracaibo (Veneçuela) va donar una audició de sardanes per mitjà de discs Odeon, convidant-hi a les persones de la localitat més devotes a l'art dels sons. Les quals persones, restaren gratament sorpreses de apreciar en la nostra música una novetat i una frescor, de bon sentir. L'impressió fou tan bona, que'l director de la Banda Municipal d'allà, decidí ajuntar les sardanes al seu repertori estranger, començant per interpretar la xamosa «Bolves de Neu» del nostre estimat Vallespí, acollida favorablement pel públic. Molt ens plau que la dansa nostra vagi ensenyorint-se arreu i que sigui un compositor torroellenc qui obtingui tan senyalada preferència («De la nostra música». *Emporion: periòdic quinzenal*. 27 febrer 1920: 5).

Diaris i revistes s'omplen d'anuncis, tant de les «màquines parlants» com de la publicació de discs. El nou negoci és tot un laberint de marques i patents, però són dues les companyies que s'imposaran en el mercat a començaments del segle XX a Catalunya: la companyia The Gramophone (Fig. 12 i 13) què, a partir de 1914, serà Discos del Gramòfono amb el segell «La voz de su amo» i la companyia International Talking Machine amb el segell «Odeón» (Fig. 14 i 15), que serà la primera empresa a produir els discs de doble cara (Vasco San Miguel, Eduardo 2016). A partir del 1935 aquestes companyies es fusionaran creant pràcticament un monopoli en la venda de discs i aparells de tot tipus, inclosa la ràdio (Fig.16).

Amb totes dues companyies van gravar discs Els Montgrins. El primer, l'any 1905, com ens explica el diari *La Lucha*, que insereix un breu a la seva publicació per explicar-nos que Pere Rigau, director de l'orquestra Els Montgrins, i els seus músics viatgen a Barcelona:

El lunes próximo saldrá de la villa de Torroella de Montgrí para Barcelona la acreditada orquesta «Montgrins» que tan acertadamente dirige el simpático y popular don Pedro Rigau; su marcha a la nombrada Ciudad, obedece á órdenes recibidas de la Compañía Francesa del Gramophone, cuya orquesta tiene contratada, con el fin de impresionar discos del repertorio de sardanas que la repetida orquesta posee (*La Lucha: Diario defensor de los intereses provinciales*. 5 novembre 1905: 2).

“Gramophone”
GRANS REBAIXAS COM A
REGALO de NADAL

CHRONOS
indolige espas entire cassette y de most
adefido para cassette

Prous antics		Nous prous	
Aparell número 3. Pessetas 125	Aparell número 7. » 300	Aparell número 3. Pessetas 100	Aparell número 7. B. Pessetas 390
» » 4. » 190	» » 9. Pessetas 375	» » 4. » 150	» » 9. B. » 350
» » 4. A. » 215	» » 15. » 500	» » 2. » 200	» » 15. » 400
» » 8. » 250	» Automàtic 300	» » 3. A. » 200	» Automàtic 300
» » 8. A. » 275		» » 7. » 300	

“TRIPLEPHONE” Ultima creació, Ptas. 950
Nova colecció de discos ab cants religiosos y Gregorians, propis pera aquesta estació, els quals han sigut impresionats per ordre de Sa Santetat Pius X, y cantats per la Capella Sixtina, els Reverents Pares Agustins, Benedictins y els Seminaristas de Roma.

Colecció SAMMARCO y EMMA CARELLI
“LA TOSCA” --- “LA DANNAZIONE DI FAUST”
Ab el **GRAMOPHONE** se té a domicili las millors artistas del món, aixís com las principals bandes y orquestas de cada país.

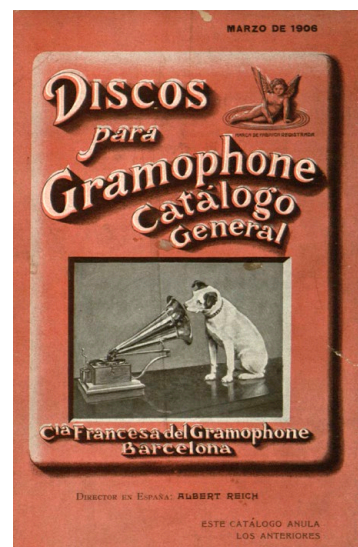

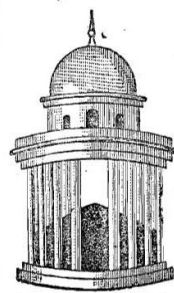
Figura 12. Anunci de Gramophone. *La Veu de Catalunya: diari català d'avisos, notícies y anuncis*. 21 desembre 1904: 1
Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antiques. Biblioteca de Catalunya

Figura 13. Discos para Gramophone : catálogo general: marzo 1906 : Cia. Francesa del Gramophone Barcelona. 1906.
Font: Memòria Digital de Catalunya. Biblioteca de Catalunya

TOTES LES GRANS
CREACIONS D' AQUEIXA
FAMOSA COBLA ESTAN IM-
PRESIONADES EN DISCS
DE LA REPUTADA
MARCA
ODEON

Estan obtenint un grandíós éxit.
LA BOLA DE NEU (Rigau)
EMPORIUM (Bolí)
AVEVINA (Vallespí)
IDIDI (Rossell)

MÀQUINES PARLANTS

I "DISCS" moderns en coupiets per
les millors artistes i les més renome-
nades sardanes per les famoses cobles
ELS MONTGRINS I LA PRINCIPAL
de la Bisbal

Estant obtinent un éxit grandíssim
els ballables interpretats per l'orque-
strina VERDURA sota la protecció de
aquesta
reputada
marca : **Odeon**

Figura 14. Anunci del segell Odeón dels disc d'Els Montgrins. *Emporion: periòdic quinzenal*. 13 abril 1919: 8.

Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antigues. Biblioteca de Catalunya

Figura 15. Anunci de les màquines parlants. *Emporion: periòdic quinzenal*. 3 abril 1921: 8

Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antigues. Biblioteca de Catalunya

Figura 16. Anunci de la venda de ràdios La Voz de su Amo. *Emporion: periòdic quinzenal*. 29 setembre 1935: 2

Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antigues. Biblioteca de Catalunya

Tot comerciant que's dediqui a la venda de màquines parladores
queda a cobert de qualsevulla competència venent la marca

"GRAMOPHONE"

Perque'ls nostres dischs son els més ben impresionats, més durables i els més econòmichs, nostres aparells els més perfeccionats, luxosos y baratos
i els nostres catàlechs els més nodrits i en els que hi figuren els artistes més renomats y eminentes de tot el món

Rebutjeu tot aparell o disch que no porti nostra marca de fàbrica

La paraula "GRAMOPHONE" essent registrada a la Convenció de Berna, será perseguit per la llei tothom que vengui màquines imitació de
les nostres baix tal denominació. Nostre Diafragma "EXHIBITION" no té igual en la emissió dels sons. Sa veu és poderosa, amplia, suau
careix absolutament d'estridencies y no és nassal com els de la imitació

May la copia fou millor que l'original

Abans de comprar un aparell o dischs, oi u compareu els nostres ab tots els demés, pera lo qual
oferim els nostres Salons d'Audició, Pelayo, 14

En el repertori dels nostres dischs hi figuren els notables artistes següents:

Senyores Adolina Patti, La Melba, Sembrich, Bonissegna, Boroñat, Cruseiniczka, Maria Gal-
vany, Emma Carelli, Acté, F. Litvina, Arana, Huguet, Silva, etc., etc.
Senyors TAMAGNO, Caruso, Sammarco, De Lucia, Battistini, De Luca, Giraldoni, Renaud,
Plancon, Titta Rufo, Journet, Giordani, Pini Corsi, Mario Ancona, Scotti, etc., etc.
Els sens igual virtuosos SARASATE, KUBELIK, JOAQUIM, PUGNO, GRIEG, etc., etc.
Les renomades orquestes de la Scala de Milán, de la Opera de Paris, la de Lamoureux, la
orquestra Walter, orquestes Tripanes de Paris y Viena, la orquesta Elito de Berlin, etc., etc.
Les principals Bandes militars del món, entre elles la de la Guardia Republicana de París, Ban-
des municipals de Milán y Barcelona, la Goldstream Guards de Londres, la Imperial de Saint Peters-
burg, la «Pryors Band» y la Sousa's Band de Nova York, la de Corsacs Imperials de Berlin, les de
Alabarders y Enginyers de Madrid, la del Kedive, en el Cairo, etc., etc. Així com les millors COBLES
ESPANYOLES. Les PRINCIPALS OBRES MUSICALS DEL TEATRE ESPANYOL son propietat ex-
clusiva del GRAMOPHONE, així com les Sardanes més en hoga, les quals han sigut im-
pressionades per les Cobles La Principal de LA BISBAL, La Principal de Perelada, la de Tarruella de
Montgrí y la de Casàs de la Selva.

Tots els nostres dischs son ab acompañament d'orquestra. lo que'ls dona un major realce y
nostra colecció de «escenes líriques» o de conjunt, així és, concertants, chors, quartets, duos, sex-
tetos, son imponderables per son ajust, detall, claretat y potencia.

Demánse catàlechs gratis per correu a G. PUIG, PELAYO, 14, Barcelona, únic agent pera Catalunya, Balears y Canarias

Recomaném als clients se dirigeixin pera la compra de nostres articles als establiments següents, UNICHS AUTORIZATS PERA SA VENDA
Senyors J. A. Rosillo, Ronda de la Universitat, 37. - J. Dalman Montero, Ronda de la Universitat, 20. - Rovira y Novella, Plaça Regal, 4. - Muller Germans, Ferrán VII, 32. - Grans Magatzems El Siglo. - G. Puig, Pelayo, núm. 14

El dimars, dia 11, a les cinch de la tarda, gran concert per la companyia francesa del "GRAMOPHONE" al saló del Poliorama, Rambla dels Estudis, 9

Companyia Francesa del "GRAMOPHONE" - Balmes, 56, BARCELONA

JOYES, RELLOTGES Y ARTICLES DE PLATA A PREUS SENS COMPETENCIA "LA ARGENTINA" - PORTAFERRISSA, NUM. 1

Figura 17. Anunci de la companyia Gramophone. *La Veu de Catalunya: diari català d'avisos, notícies y anuncis*. 8 juny 1907:1

Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antigues. Biblioteca de Catalunya

Al juny aquest diari informava que la «Sociedad Francesa del Grammofones» els havia contractat, amb escriptura pública, per tres anys. Això els donà força publicitat. També ens parla del gramòfon que es va comprar Pere Rigau. El corresponsal ens informa que «hemos tenido ocasión de oír unas sardanas que á no ser porque teníamos el aparato á la vista hubiésemos creído que era la orquesta la que tocaba tanto era su sonoridad y buena impresión» («De Torroella de Montgrí». *La Lucha: Diario defensor de los intereses provinciales*. 4 juny 1905: 1).

Probablement és el que recull el catàleg editat per la companyia Gramophone (*Compañía Francesa del Gramophone 1906, 30*). També van editar un altre disc, l'any 1907, del qual es guarda un registre sonor a la Biblioteca de Catalunya (Rigau, Pere 1907). El podem veure anunciat al diari *La Veu de Catalunya*, on la companyia promocionava els seus repertoris (Fig.17). També podem veure al mateix diari, uns anys més tard, l'anunci pels balls d'estiu de Discs Odeon, on també trobem com a protagonista dels balls de la festa major la cobla Els Montgrins (Fig. 18).

Amb el segell Odeon hi treballaran més anys que amb l'anterior, pel fet que tenen una relació molt propera amb la marca perquè Josep Ramió, també de Torroella, treballa a la companyia. Moltes d'aquestes gravacions les trobem recollides a la col·lecció de catàlegs discogràfics i registres sonors a la Biblioteca de Catalunya i la Biblioteca Digital Hispànica. Al setmanari *Emporion* podem seguir la seva trajectòria de Josep Ramió fins que es converteix en subdirector de la filial d'Odeon a Barcelona. Serà el Sr. Ramió qui organitzarà les audicions, entre els anys 1915 i 1919, al local de l'Ateneu, i *Emporion* ho recull:

L'invent del gramofón va resoldre un dels més grans problemes de la cultura. ¿Cóm podíem esperar nosaltres, els mancats d'elements materials, poguer assistir a les representacions de les obres mestres, ja que sols se donen a les grans capitals, que vingués un jorn que podríem fruitir-les i admirar-les sense moure'ns de casa? («Audició». *Emporion: periòdic quinzenal*. 21 setembre 1919: 6).

L'articulista ens narra l'amalgama de músiques sentides a la sessió i ens parla de Wagner, La Barrientos, Viñas, Kubelik i altres clàssics, però també de les sardanes de Pep Ventura, Bou i Vallespí, i assegura que els gramòfons i els discs d'Odeon són els millors.

Aquest primer concepte d'audició de discs com si fóssim en un concert anirà minvant. Les novetats s'instal·len en la quotidianitat cada vegada amb més rapidesa. Els aparells aniran millorant-se a mesura que els nous descobriments tecnològics vagin avançant, i l'escolta musical desborda els punts que podríem geolocalitzar (Fig. 19).

Acaben de sortir
grans novetats en
DISCS ODEON
que venen els bons establiments fonogràfics

Balls per l'istiu

Balls Moderns
per l'Orquestra
Tzigane Verdura

Balls de Festa Major
per la Cobla
"Els Montgrins"

Figura 18. Anunci Discs Odeon. Balls per l'Istiu. *La Veu de Catalunya* : diari català d'avisos, notícies y anuncis. 13 juliol 1918: 16.

Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antigues. Biblioteca de Catalunya

CON UN RECEPTOR PHILIPS SU HOGAR SERA AUN MAS CONFORTABLE

La radio ha solucionado para usted el problema de la distracción en su hogar. Música, noticias, conferencias, baile. Todo ello está a su alcance a cualquier hora del día y de la noche, pudiendo sintonizar las emisoras nacionales o extranjeras. Vea los nuevos receptores Philips a «Superinductancia»

Pida una demostración, sin compromiso. a:

Representante oficial
Juan Colomer
 Joyero, Relojero y Optico
 Comercio, 24 Torroella de Montgrí

CARACTERISTICAS
 «Superinductancia»; dos circuitos sintonizados; cinco válvulas; altavoz dinámico; ondas cortas y largas; un solo mando; detección anti-fading; enchufable a la corriente del sector; conexiones para pick-up y altavoz suplementario.

PHILIPS 834

Figura 19. Anunci del comerç de Joan Colomer. *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 febrer 1934: 1
 Font: ARCA. Arxíu de Revistes Catalanes Antiques. Biblioteca de Catalunya

Amic: Déu et guardi de la calor i de veí propietari de ràdio, d'aquest que, en aquest temps amb les finestres obertes, giren l'aixeta de l'aparell a tot raig, i de les set del matí fins entrada la nit et *regalen* la oïda, i et malmenen els nervis, escollint les audicions més dolentes que donen les emissores, en general a base de concerts amb discs. I no és que jo sigui enemic de la ràdio i del gramofon. [...] Però una cosa és l'ús i l'altre l'abús del que algú m'ha dit «música en conserva», és a dir la registrada en discs, que és la que invadeix el món, de les gramoles elèctriques a les emissores de ràdio. Si surts de casa, a cada quatre passes et trobes amb algún balcó o finestra que et deixa anar una glopada de música. Si vas al cafè, et veus condemnat a sentir, encara que no vulguis escoltar, aquesta musiqueta banal de que abusen les emissores per a sortir del pas. Creu que arriba un moment que dius: !Què tanta música! i et venen ganes de corregir aquella frase que, crec, digué Napoleon que «la música és el menys molest dels sorolls», substituint la paraula menys per més. cartes a un amic ([Grimany de Montgrí. «Cartes a un amic llunyà»](#). *Emporion: periòdic quinzenal*. 12 juliol 1936: 7).

La música que atapeïa carrers, llars i cafès s'anirà mesclant amb el soroll d'un aixecament militar que venia de lluny. Aquest text, escrit per Grimany de Montgrí en l'últim número de la revista *Emporion*, marca l'inici de la Guerra Civil. A poc a poc, tot l'espai s'omplirà de silencis, tancaments, corredisses, retirada i destrucció d'un món modern que gairebé no ha nascut. El febrer de 1939, *els vents del franquisme* bufaran fortament com la tramuntana al territori.

Organitzat pels professors de l'Escola Nacional ha tingut lloc un gran festival artístic, a benefici de l'Ajut Infantil de Reraguarda. Col·laboraren, en aquesta vetllada, a més de les seccions de nens i nenes que interpretaren cançons rítmiques i recitaren poesies, els joves pianistes Just Bou i Martirià Font, els quals foren molt aplaudits, singularment en la "Marcha" de Concone, executada a quatre mans. També recollí molts aplaudiments el mestre Salvador Dabau en el seu recital de piano («Torroella de Montgrí. Festival benèfic». *L'Autonomista. Diari federalista republicà*. 3 març 1937: 2).

Vicenç Bou, el nostre gran compositor de sardanes, segueix treballant en el seu humil estudi de Torroella de Montgrí. [...] Sabem que la seva última producció, es titula "Record de l'Alcàrria" en memòria d'un fill seu que allà, en aquelles terres castellanes està lluitant contra el feixisme. En agradaria poder gaudir ben prompte d'aquesta darrera producció del gran empordanès orgull de Catalunya («Notícies». *L'Autonomista. Diari federalista republicà*. 11 juliol 1938: 1).

Y así se ha dado la paradoja de que los revolucionarios que actuaban en nombre del progreso y de la civilización, solo supieron destruir, y en esa cantidad fabulosa, obras de arte y elementos de cultura. Dejaron nuestro templos desnudos de altares e imágenes que eran la admiración de los entendidos, dilapidaron tesoros de orfebrería que eran testimonios perenne de una gloriosa dinastía de artífices que la historia había ya incorporado a sus anales («Vida Religiosa. La revolución inculta». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 25 maig 1939: 1).

Diríase, por la apariencias, que las actividades musicales sufren en la actualidad, cierto colapso o que están en somnolencia. [...] Músicos y también pintores y hombres de letras se afanan en rehacer su propia vida, con ánimo de recuperar lo perdido durante el dominio rojo, al igual de lo que está sucediendo tan marcadamente en la industria y el comercio. Con referencia a lo dicho, hace unos días recibimos la grata visita de dos buenos amigos asaz conocidos en el campo de las artes: el culto maestro nacional de Torroella de Montgrí, don Salvador Dabau y el distinguido publicista de la misma localidad, don José Castells (Civil, Francisco. «Momento Musical». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 9 desembre 1939: 4).

Festes, celebracions i programacions musicals per a tots els públics i gustos

05 :

Podem imaginar unes festes sense músiques? Sense ball? Sense espectacles? Els motius de celebració en els quals la pràctica musical esdevé protagonista en les interaccions socials a l'espai públic són molts. Pere Solà, de forma anàloga a Jaume Ayats, ens fa un aclariment sobre la utilització del singular i el plural del terme festa (Solà Gussinyer, Pere 1997, 175-76). Són molts els tipus de festes i també plurals les entitats que les promouen o els espais que ocupen.

L'etimologia del mot celebració ens remet a la paraula llatina *celebrâtiô*, nascuda de la composició del terme *celebrare* ('concorrer, visitar en gran nombre') i l'acció de fer-ho. En les diferents accepcions del calendari actual, s'entrecreuen l'alegria, la lloança, l'acompliment d'alguna cosa en un conjunt d'actes, rituals, festes i reunions de tota mena.

Són moltes les festes i molts, també, els motius de l'origen de la celebració. En el cas de les viles estudiades, trobem les relacionades amb les festes religioses, les considerades profanes, les relacionades amb el mercat, les de caràcter polític i les que celebren cicles vitals. Aquesta classificació feta *grosso modo* no exclou pensar-les interrelacionades. La religió, el mercat, la política i les vivències entreteixeixen la cultura festiva i la seva evolució en el temps. La vivència de l'espai públic amb les diversions públiques ve d'antuvi.

5.1 Les diversions públiques

Para exponer mis ideas con mayor claridad y exactitud, dividiré el pueblo en dos clases, una que trabaja y otra que huelga. Comprenderé en la primera todas las profesiones que subsisten del producto de su trabajo diario; y en la segunda, las que viven de sus rentas o fondos seguros. ¿Quién no ve la diferente situación de una y otra con respecto a las diversiones públicas? Es verdad que habrá todavía muchas personas en una situación media, pero siempre pertenecerán a esta o aquella clase según que su situación incline más o menos a la aplicación o a la ociosidad. También resultará alguna diferencia de la residencia en aldeas o ciudades, y en poblaciones más o menos numerosas; pero es imposible definirlo todo. No obstante, nuestros principios serán fácilmente aplicables a todas clases y situaciones. Hablemos primero del pueblo que trabaja. Este pueblo necesita diversiones, pero no espectáculos. No ha menester que el gobierno le divierta, pero sí que le deje divertirse. En los pocos días, en las breves horas que puede destinar a su solaz y recreo, él buscará, él inventará sus entretenimientos; basta que se le dé libertad y protección para disfrutarlos. (Jovellanos, Gaspar Melchor de, i Ángel del Río 1975, 7)

A finals del segle XVIII, la Real Academia de la Historia, per petició del Govern, encarrega a Gaspar Jovellanos la realització d'una memòria de les diversions i els espectacles públics d'Espanya per conèixer-ne la història i el progrés, i així elaborar una reforma de la policia que regularà els arbitris dels espectacles i les diversions (Millán Jiménez, María Clementa 1991). A *Memoria para el arreglo de la policia de los espectáculos y diversiones públicas y sobre su origen en España* llegim que les diversions populars són les del poble que treballa. Les separa de les diversions ciutadanes, destinades a les persones que tenen temps lliure per gaudir dels espectacles; i, com més fortuna tenen les persones, pensa l'autor, més artificiosos han de ser.

A Jovellanos no li preocupen tant les diversions populars, les del poble treballador, com les ciutadanes, del poble que *huelga*, que inclouen el teatre, els saraus, les màscares i les acadèmies dramàtiques, entre d'altres. Les del poble són més senzilles, en qualsevol dia de festa poden «pasear, correr, pasear, correr, tirar a la barra, jugar a la pelota, al tejuelo, a los bolos, merendar, beber, bailar y triscar por el campo» (Jovellanos, Gaspar Melchor de, i Ángel del Río 1975, 8). Es queixa del zel dels jutges i de la prohibició, en alguns pobles, de músiques, vetllades i balls. A parer seu, aquests balls i diversions sempre seran bones si són públiques, no com les privades a les cases de les persones benestants. El pensament romàntic de la puresa i innocència de l'entorn rural travessa aquesta memòria i es fa palès en moltes de les afirmacions de l'autor.

Més enllà de romanticismes, encara podem parlar ara de la relació socioeconòmica que hi ha en el gaudi de les festes, celebracions i espectacles, però és ben cert que als segles XIX i XX el poble que treballava va començar a inventar i crear les seves pròpies formes per gaudir dels espectacles i de les diversions més enllà de les programades per les autoritats eclesiàstiques i governamentals.

Miguel Golobardes i Vila transcriu la notícia folklòrica d'un manuscrit —datat pel mateix autor al segle XVIII— que es troba a la Biblioteca del Castell de Peralada, i ens parla dels balls públics i les festes a les places de l'Empordà. Segons el document, «los Domingos, y casi todas las fiestas del año (exceptuada la quaresma) suelen baylar los jóvenes en las plazas públicas de la villa des una hora de la tarde hasta que se principia la encenyanza de la Doctrina Christiana en la parroquial Iglesia (que suele durar una hora poco más o menos), y acabada la Doctrina buelven otra vez a baylar hasta el anochecer» (Miguel Golobardes Vila 11 gener 1947, 262). Passa després a explicar-nos el tipus de formacions musicals, les cobles i els instruments que utilitzen per amenitzar els balls. També ens explica les danses més comunes els diumenges i festius, que són el contrapàs, que s'alterna amb una «especie» de contradansa anomenada sardana, i la que es reserva per a les festes majors o funcions similars, anomenada *vall de confits*.

A l'escrit anònim empordanès hi ha moltes remors de l'anterior text de Jovellanos en relació amb la moral i la necessitat d'aquests balls públics pel bé del poble perquè «estos bayles públicos son mucho más inocentes que los de los saraos particulares, y se crehe que estas diversiones publicas contribuyen mucho a conservar

la alegría de los Pueblos, por medio de la cual se entra despues con mucho mayor gusto al trabajo» (Miguel Golobardes Vila 11 gener 1947, 264). L'autor explica, per contra del que pensen «algunos Theologos severos», que seria bo introduir a totes les poblacions que no passin de les mil persones de veïnatge, tot i que no sap si és del tot adequat per a les poblacions grans, per la possibilitat de tumults o perturbacions de la tranquil·litat. En la conclusió de l'escrit ens diu que en aquestes poblacions petites i mitjanes no hi ha aquest perill de perturbacions i, a més a més, com que la joventut dels dos sexes acudeix als balls es faciliten molt més els matrimonis.

La necessitat de disposar d'espais i programacions públiques per relacionar-nos socialment, més enllà de si acaba en matrimoni o no, és una de les fites que es va aconseguir amb la municipalització de les fires, festes i programacions de casinos i societats al segle XIX. Fins aleshores, aquests balls públics solien estar promoguts per les institucions dels gremis i les confraries (Solà Gussinyer, Pere 1997).

A partir de 1835, els alcaldes de les poblacions que no siguin capital de província poden concedir permisos per organitzar balls públics i altres diversions, menys la llicència per al ball de màscares al carnaval, l'aprovació del qual ha de passar pel Govern Civil de la província. Aquestes regulacions s'aniran succeint i aniran codificant les interaccions socials en funció dels temps i les polítiques. Algunes festes perviuen sense interrupció, d'altres són prohibides, algunes es perden en els canvis esdevinguts i se'n creen de noves, i d'altres s'intenten recuperar, com la Fira de Sant Isidre:

L'Ateneu Montgrí recullirà totes les iniciatives que's proposin per a restablir la fira de Sant Isidre. Molts comerciants ens han ofert la seva cooperació. Esperem del patriotisme de tots que trobarem facilitats per a emprendre la tasca de portar a bon terme aquest anhel dels torroellencs («La Fira de Sant Isidre». *Emporion: periòdic quinzenal*. 21 febrer 1915: 6).

Els mercats, i especialment les fires, són en època medieval un pol d'atracció per la dinamització comercial. En el cas del mercat, és pol d'atracció per a les poblacions veïnes; però la fira tenia un caràcter més notori i estava pensada per a l'afluència de les connexions comercials de més llarga distància. Aquestes fires només es podien dur a terme amb la concessió reial que atorgava la protecció de la vila en l'anada i vinguda dels camins circumdants (Torra Fernández, Lídia 2014). Disposar d'aquest permís va ser un dels motius de creixement econòmic de les poblacions, i Torroella en tenia un per a la Fira de Sant Andreu (Torrent i Bagudà, Enric 1993). A més de la fira de Sant Andreu, se celebra la de Sant Isidre, documentada des d'època més antiga, de la qual hem trobat documentació als diaris de l'any 1877, en què s'explica la convocatòria de l'Ajuntament als propietaris i industrials per celebrar «con la posible pompa y lucimiento la féria y fiesta de San Isidro, tan concurrida en otro tiempo por los labradores de esta comarca» («Torroella de Montgrí 30 abril de 1877». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 4 maig 1877: 2).

El terme festa s'uneix al de *fira* en la celebració de Sant Isidre, a diferència de la Sant Andreu, i en les notícies recollides és l'Ajuntament —i després una comissió dedicada al foment de fires i festes— qui organitza l'esdeveniment al segle XIX, com ho fa l'Ateneu Montgrí al segle XX, en recuperar-la. *L'Anuario-Riera* de 1898 ens explica que «celebra mercado todos los lunes, y ferias el 15 de mayo, 25 de julio, 24 de agosto, 14 de septiembre y 30 de noviembre» (*Anuario-Riera* 1898, 882).

El trencament amb l'Antic Règim i les successives legislacions permeten que sigui l'Ajuntament qui concedeix el permís per organitzar fires i mercats, amb més o menys control de l'estat segons el govern i la data. Les diversions públiques que es programen per Sant Isidre són molt semblants a les de la festa major i volen «celebrar una fiesta religiosa, de dar bailes en la plaza y los casinos, de quemar fuegos de artificio, de pasear los gigantes, etc., etc.» («Torroella de Montgrí 30 abril de 1877». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 4 maig 1877: 2).

Aquestes programacions, a mesura que es vagin creant entitats recreatives i cafès, s'afegiran a les de l'Ajuntament. A la festa major de finals del segle XIX ja tenen en compte els gustos i les classes socials.

Las sociedades «Centro Recreativo», «Casino de Torroella», «Círculo Unión Torroellense» y el gran «Café Coll» tienen contratadas, respectivamente, las renombradas orquestas de este Ampurdán «Los Montgrins», la de Palafrugell, Castelló de Ampurias y de La Bisbal, que tocarán los divinos oficios en la parroquial iglesia de nuestro patrón San Ginés. Sardanas en la plaza, conciertos, pasa-calles y durante las noches en los bailes de sociedad; de modo que habrá para todos los gustos y clases sociales («Desde Torroella de Montgrí». *La Vanguardia*. 22 agost 1896: 3).

5.2 Celebracions i festes. Entre el sagrat i el profà

Com dèiem, són moltes les tipologies de festes, però gairebé totes tenen un origen relacionat amb allò sagrat, almenys en el cas del territori d'estudi. De fet, encara actualment moltes de les nostres celebracions tenen aquest origen, tot i que la seva vivència està més lligada a la idea de tradició que a la vivència religiosa.

En el transcurs del temps, l'origen religiós va quedant soterrat sota l'experiència lúdica de la festa. L'any 1878, la festa major que se celebra en honor de Sant Genís ja és per a algunes persones «dias de expansion y recogijo con mezcla de prácticas religiosas que es lo que se llama fiesta mayor» («Fiestas mayores». *La Imprenta : diario de avisos, noticias y decretos*. 5 setembre 1878: 5).

En el cas de Torroella de Montgrí, els diaris i revistes de l'època també recullen, a més a més de la festa major, les celebracions de les festes de la Mercè, les fires de Sant Andreu i Sant Isidre i, per descomptat, del carnaval, la quaresma i les revetlles de Sant Joan i Sant Pere, entre les més rellevants. De les festes a les dues ermites als voltants del Montgrí (Santa Caterina i Santa Maria) també en tenim documentació. De la de Santa Caterina, les primeres referències que en tenim són de 1882.

Según carta que tenemos á la vista de nuestro activo y apreciable corresponsal en Torroella de Montgrí, ayer debió celebrar aquella villa la fiesta de Sta. Catalina con oficio solemne en la ermita, procesión, sardanas en la plaza y bailes de sociedad por la noche («Festa Santa Catalina». *El Palafrugellense*. 26 novembre 1882: 4).

Les sardanes que segons el diari *El Palafrugellense* es ballen a la plaça, en la documentació del segle XX ja es programen a l'ermita. Aquest fet donarà lloc a l'aplec de Santa Caterina. A l'ermita de Santa Maria se celebra el que s'anomena Festa dels Masos o dels Pagesos (Fig. 20, 21, 22)

A més a més dels diaris i revistes, també tenim la documentació de l'Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí en què es detallen els programes de les festes majors entre els anys 1922 i 1935 i alguns cartells d'activitats organitzades per diverses entitats entre els anys 1934 i 1936, i també alguns de l'època franquista. Les imatges del Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània i de la Col·lecció Mascort, entre d'altres, ens permeten recrear l'imaginari festiu.

De les poblacions veïnes la documentació és més escassa, i la poca de què disposem ens parla de les festes majors i, excepcionalment, d'algunes festivitats més, com la Festa del Carme a l'Estartit o la Festa de l'Arbre a Ullà.

Figura 20: Una Ballada de sardanes a l'Aplec de Santa Caterina. 1929.
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Fotògraf: J. Baca Reixach. Reg. 8414

Figura 21: Passacarrers d'inici de la festa de Santa Caterina. 1950.
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Fotògraf: J. Baca Reixach. Reg. 8356

Figura 22. Festa a la capella de Santa Maria del Mar. c. 1920.
Font: Col·lecció Mascort Höfler

PROGRAMA OFICIAL

de los actos que se celebrarán en esta villa durante los días 25, 26, 27 y 28 de Agosto, con motivo de la Fiesta Mayor, en honor de su Patrón San Ginés.

DIA 25

A las 10:30: Solemne Oficio en la Iglesia Parroquial, en honor de su Patrón S. Ginés, con asistencia de Autoridades y Jerarquías.

La Masa Coral del Centro de S. Ginés, bajo la dirección del Maestro Sr. Dabau, interpretará la «Misa Pontificalis», de Perossi y el Credo de la «Misa a la Virgen del Pilar», del propio Sr. Dabau.

A las 12: Descubrimiento de una plaza que da el nombre del artista torroellense D. José M.ª Mascort a la Plaza sita en la confluencia de las calles de José Antonio y Jacinto Verdager.

A las 12:30: Inauguración de la Exposición de Arte Local y de una exposición póstuma de pinturas del inolvidado artista D. José M.ª Mascort, en los locales de las Escuelas Nacionales.

A las 13: Sardanas en la Plaza Nacional por las Orquestas CARAVANA y MONTGRINS.

A las 15: Concierto en el Café Coll por la Orquesta Montgrins.

A las 16: Sardanas en la Plaza Nacional por la Orquesta Caravana.

A las 16:45: Gran partido de fútbol entre los primeros equipos U. D. Figueras y C. F. Palatrugell.

A las 17: Sesiones cinematográficas en el Centro Cine y Cinema Montgrí.

A las 19: Solemnísima Procesión en honor de San Ginés, Patrón de la Villa.

Será portador de la Bandera del Santo el Sr. Alcalde-Presidente del Magnífico Ayuntamiento de esta localidad y cordonistas el Sr. Capitán de la Guardia Civil y el Sr. Juez de Paz.

A las 19:45: Baile de tarde en el Entoldado por la Orquesta Caravana.

A las 22:15: Sardanas al aire libre.

A las 22:30: Sesiones cinematográficas en los locales citados anteriormente.

A las 23: Baile en el entoldado por la Orquesta Caravana.

A las 23:30: Baile-Espectáculo en el Salón Coll por la Orquesta Montgrins.

DIA 26

A las 12:15: Baile matinal en el Salón Coll por la Orquesta Montgrins.

A las 12:30: Sardanas en la Plaza Nacional por la Orquesta Caravana.

A las 15: Concierto en el Café Coll por la Orquesta Caravana.

A las 16:15: Sardanas en la Plaza Nacional por las Orquestas Caravana y Montgrins.

A las 17: Gran partido de fútbol entre Selecciones del C. D. La Escola y E. D. Montgrí.

A las 17:30: Sesiones cinematográficas en los locales de costumbre.

A las 19:15: Baile en el entoldado por la Orquesta Montgrins.

A las 22:15: Sardanas al aire libre.

A las 22:30: Sesiones cinematográficas en el Centro Cine y Cinema Montgrí.

A las 23: Baile en el entoldado por la Orquesta Montgrins.

A las 23:30: Baile-Espectáculo en el Salón Coll por la Orquesta Caravana.

DIA 27

A las 12:15: Baile aperitivo en el Salón Coll amenizado por la Orquesta Caravana.

A las 12:30: Sardanas en la Plaza Nacional por la Orquesta Montgrins.

A las 15: Concierto en el Café Coll por la Orquesta Montgrins.

A las 16:45: Concurso Sardanístico en el Campo Municipal de Deportes con la cooperación de las Orquestas Caravana y Montgrins.

A las 17:30: Proyección de grandes películas en el Centro Cine y Cinema Montgrí.

A las 19:15: Baile en el entoldado por la Orquesta Caravana.

A las 22:15: Sardanas al aire libre.

A las 22:30: Escogido repertorio cinematográfico en los locales citados.

A las 23: Baile en el entoldado por las Orquestas Caravana y Pizarro.

A las 23:30: Baile-Espectáculo en el Salón Coll por la Orquesta Montgrins.

DIA 28

A las 12:15: Baile aperitivo en el Salón Coll por la Orquesta Montgrins.

A las 12:30: Sardanas en la Plaza Nacional por la Orquesta Caravana.

A las 15: Concierto en el Café Coll por la Orquesta Caravana.

A las 17: Audición de Sardanas en la Plaza Nacional por las Orquestas Caravana y Montgrins.

A las 17:30: Interesantes sesiones cinematográficas en el Centro Cine y Cinema Montgrí.

A las 18:30: Grandiosa velada de boxeo y lucha libre americana en el entoldado.

A las 19:15: Baile en el Salón Coll.

A las 22:15: Sardanas al aire libre.

A las 22:30: Proyección de magníficas películas en los locales de la villa.

A las 23: Gran baile en el entoldado por las Orquestas Caravana y Montgrins.

A las 24: Baile-Espectáculo de Gala en el Salón Coll por la Orquesta Pizarro.

Digitalització del programa de la festa Major (1947). 2021. Olga Taravilla Baquero. Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C70_3

Les atraccions a la plaça del Lledoner. 1944. Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons fotogràfic Municipal. Procedència: Narcís Sagols. Reg. 632

Carrer Major engalanat de festa. Torroella de Montgrí. c. 1907
Font: Col·lecció Mascort

Actuació d'Els Montgrins. 1948-49. Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons fotogràfic Municipal. Procedència: Eduard Font. Reg. 1613

5.2.1 Festa major de Torroella de Montgrí

Concurridísima á la par que brillante es casi todos los años la fiesta que esta villa celebra en los días de su patrón S. Ginés, pero en el presente lo ha sido cual nunca; pues que cuatro han sido los bailes de convite que hemos tenido, además de las otras diversiones que acostumbramos tener todos los años. Otra particularidad digna de notarse hemos observado en estos días; y es la del grande proyecto de un puente en el río Ter que se ha empezado ya y según se nos ha informado están encargados de llevar á cabo dicho proyecto el arquitecto de Mataró y otro que también dicen es arquitecto natural de la vecina villa de la Escala («Remitido. Fiesta Mayor». *El Barcelonés. Diario político, mercantil, industrial, literario y de avisos*. 3 setembre 1848: 1).

La documentació recopilada als diaris i revistes de l'època la podem classificar gairebé en tres tipologies: les notícies que publiquen el programa de les festes amb més o menys detall, les cartes personals dels corresponsals que expliquen la seva vivència de les festes i els articles o relats d'opinió al voltant d'aquestes festes. Són interessants, especialment, les dels corresponsals, perquè ho mesclen amb altres notícies sobre la vila i ens situen en un moment precís. També són interessants els articles d'opinió d'*Emporion*, amb els quals, a partir dels escrits de les persones que col·laboren en la revista, podem copsar els canvis esdevinguts en la societat i el seu posicionament respecte d'aquests canvis, les ideologies, el gust, les polítiques i els esdeveniments del moment.

En la notícia que encapçala aquest epígraf, trobem referenciat el pont perdut en la batalla del riu Ter més d'un segle després de la seva destrucció. Encara falten alguns anys per traspasar-hi tranquil·lament en anar a les festes. Probablement es devia finalitzar per la festa major de 1902. Uns mesos abans, encara es diu que s'està treballant molt per acabar-lo («Torroella de Montgrí». *El Heraldo de Gerona: periódico de avisos y noticias*. 2 gener 1902: 3), però a finals d'agost ja està enllestit, ho llegim en un article d'elogi a Robert de Robert i les seves gestions com a diputat a Corts per aconseguir l'obra de la «carretera de Vilademat a Palafrugell en la que està emplazado el tan inspirado como soberbio puente que se levanta majestuoso sobre la mansa corriente del Ter» (Destor, Juan. «Justo homenaje». *La Lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*, 30 agost 1902: 2). Tot seguit, l'autor de l'article relata les formes i magnificències de la nova construcció.

Per un altre costat, també llegim moltes convencions en els relats: la concurrència, el lluïment, l'arribada de forasters, les brillants orquestres i el magnífic envelat que s'aixeca. Però també escriuen sobre les dificultats econòmiques, les bones o males collites, els cafès i societats, les baralles polítiques i l'arribada de noves músiques i formes de viure la festa, com mostren els exemples de notícies extretes de diferents èpoques que es mostren a continuació. Els instants viscuts, els moments de trobada, la conservació de la tradició que ens explica, les músiques, els balls, les diversions de la infància i l'adolescència de la festa és el que perdura en el record i podem llegir en la documentació.

Día de festa a la plaça de la Vila. Torroella de Montgrí. c. 1915
Font: Col·lecció Mascort

Sardanes a la plaça de la Vila. 1900. Josep Esquirol
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Reg. 619

A pesar de las malas condiciones en que se recogió la última cosecha, y de que el gobierno no ceja en su idea de esquilmar al pobre contribuyente é inventado todos los días otras nuevas, esta villa ha olvidado por un momento su estrechez y su miseria, y se ha entregado á los placeres que su tradicional fiesta la ofrecía («Correspondencia Particular de LA LUCHA». *La lucha: órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 31 agost 1877: 2).

Com sempre ha vingut enguany la plaga de la contribució de consums á atormentar als pacífichs vehins d'aquesta vila. Fa pochos días que fou posat al públich lo repartiment, pera veure la opinió de tothom y per que cada hu presentés la reclamació que cregués justa [...] La nostra festa major quès celebrerà los días 25, 26 y 27 d'aquest mes, promet esser molt animada á causa de que la collita de grans ha sigut bona.

Lo primer día de la festa surtirán los gegants ab vestits nous, que junt ab las orquestas compostas de 40 á 50 músichs, acompañaran á l'Ajuntament á la iglesia ahont se celebrará un ofici solemne, y durant los tres días no faltarán sardanas á plassa y balls en los cassinos. [...] se verificará un gran castell de fochs artificals y s'adornarán algunas tendas y carrers. [...] Está causant la admiració de tot aquest baix Ampurdá un noy de deu á onse anys, fill del conegut Barretó, per lo be que toca en la copla lo tamborino y'l fluviol; tothom diu que aquest noy será una notabilitat artística («Torroella de Mongrú 12 d'Agost». *La Veu de Catalunya : diari catalá d'avisos, noticias y anuncis*. 15 agost 1880: 4-5).

Muy señor mio: Aunque han hablado los diarios de Barcelona, quiero anunciar á los numerosos lectores de LA LUCHA que los días 25, 26 y 27 del presente mes, que se celebra nuestra fiesta mayor, que este año serán unas fiestas extraordinárias que por sus novedades llamarán á ésta fértil y hermosa villa a muchos forasteros, tanto de toda la comarca como de las diferentes partes de España que vienen á veranear en las frescas y pintorescas playas de nuestro barrio Estartit («Desde Torroella de Montgrí». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 20 agost 1891: 2).

Aunque resulte atrasado el recuerdo de la fiesta mayor pregonada como lucida y hermosa por algún diario resulta de actualidad la comparación de las fiestas que en esta villa se celebraban hace veinte años con la de este año. Antes la unión que existía entre los socios y les menestrales hacía que las fiestas mayores de Torroella tuviesen justo nombre. La hospitalidad cariñosa y espontánea ofrecida á los forasteros el lujo y distinción de las jóvenes los lucidos bailes, de antaño se han convertido hoy en reuniones particulares, en bailes públicos ó de sociedad poco concurridos. Y el motivo de reparación de unos partidos con otros han sido motivadas y sostenidas por un caciquismo desenfrenado y explotador atento siempre á beneficiar sus intereses particulares en perjuicio de los públicos. Así el ayuntamiento actual se halla supeditado á una camarilla de la cual recibe órdenes terminantes y siempre cumplidas («Noticias de Cataluña. Gerona». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 27 setembre 1902: 4).

Per a nosaltres, la festa major no consisteix, solament, en menjar áneq amb naps, o pollastre amb sanfaine, ni en ballar uns quants balls i anar a veure les coupletistes; consisteix en la tradicional festa anyal en que la familia - quins fills, germans i cosins viuen a fora - en aquesta diada se reuneixin a la casa pairal. Això es el gra de la festa i per això fa alguns segles que nostres avantpassats varen instituir les festes majors («Ecos». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1916: 5).

[...] Saludem a Torroella en el dia de la seva festa anyal, i fem vots per a que aquestes belles coses, que encara conservem dels passats no s'esborrin mai del programa. No fem cas d'aquells que diguin que això ja ha passat de moda. Potser passaran de moda, més aviat, els pobles que no sàpigan conservar la tradició i les bones costums dels nostres avis (Viñas, Eduard. «Casolanes». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1923: 1).

Esta villa se prepara para celebrar su fiesta mayor en honor a su patrono San Ginés. El programa, con escasas variaciones será el de siempre [...] En cuanto a diversiones profanas, habrá bailes en los salones Coll y Montgrí, sardanas en la plaza y sesiones de cine en el Cinema Montgrí y Céntrico Cine, con selectos programas. Para amenizar los bailes y sardanas hay anunciadas las orquestas «Caravana», «Mendoza», «Emporitana» y «Napoleón», para los cuatro días que durará la fiesta. No faltarán las diversiones para los más pequeños, pues están montándose los barracones de autos eléctricos, caballitos y barcas voladoras. Torroella, que tiene otorgado el título de «benéfica villa», invita a los forasteros en estos días de fiesta mayor donde serán bien recibidos y gustarán de lo que la ha hecho famosa entre las villas del Ampurdán: de su excelente fruta («Próxima Fiesta en Torroella de Montgrí». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S*. 24 agost 1944: 5).

5.2.2 El carnaval i la quaresma

La festa marcadament profana és la de carnaval. Tot i així, té relació amb la religió cristiana: és la celebració abans de la quaresma. Per aquest caràcter profà, encara que considerada *diversió pública*, es regula separada de les altres, i només el Govern Civil pot donar permís per celebrar els balls de màscares («Circular núm. 7. - Registro núm. 59. Sección 2a- Diversiones públicas.», 7 gener 1856). És la festa que genera més controvèrsia entre les autoritats, tant civils com eclesiàstiques.

Como á buen corresponsal siguiendolo todo para dar á V. cuenta de todo, frecuento hasta las funciones de iglesia, he estado en la de desagavios de estos dias y allí he oído á nuestro ex-vicario cosas estupendas, piramidales; mucho hablar de juicios severísimos, condenación y llamas, antiguos y recientes castigos del Cielo por excesos carnalescos y demás, que me han asustado tanto como su lógica en comparar el carnaval con la adoración del becerro de oro y con Judas á las autoridades. (El corresponsal. «Desde Torroella de Montgrí». *El Distrito. Diario ilustrado, político, de avisos y noticia*. 3 març 1895: 1).

LA TERTULIA.

—

Se participa á los Señores que deseaban formar parte de nuestra sociedad, lo cual debian verificarlo antes del 27 del corriente, y no lo han hecho, que pueden no obstante continuar sus nombres los que deseen suscribirse á los bailes de temporada de carnaval (pero sin las garantias de sócio) á las listas de ampliacion que abre la sociedad al objeto de que tengan el mayor realce y animacion posible bajo las siguientes

CONDICIONES.

1.ª Se abre suscripcion para seis bailes de máscaras que tendrán lugar en el salon del Odeon los dias 9, 16, 23 y 30 Enero y 6 y 8 de Febrero próximos.

2.ª El abono de los mismos será de 42 reales pagados por mitad antes de efectuarse el primero y cuarto baile.

3.ª El abonado tendrá opcion á tres targetas de invitacion para señora cada baile.

4.ª No se admitirá suscriptor ninguno una vez celebrado alguno de los bailes á menos que haga efectiva la totalidad de ellos.

5.ª La comision hará lo posible para que los bailes tengan el mayor realce á cuyo fin decorará variadamente el salon.

Gerona 30 Diciembre de 1868.—El Secretario. Ramon Camplá.

Figura 23. Anunci per fer les subscripcions de carnaval. «La tertulia». *La razón: diario liberal de la provincia de Gerona*. 3 gener 1869: 4

Font: Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte

Pasando á otro asunto, me cabe manifestarle que se está preparando un carnaval animadísimo, con lucidos bailes de máscaras. Á este efecto se han constituido ya dos sociedades: L'Aligot del sr. Barrató y La Corona de Laurel bajo la dirección del ilustrado D. Pedro Lladó («Correspondencia particular». *Teléfono catalán: semanario bilingüe popular*. 28 desembre 1879: 2).

Aquest tipus de societat, que descriu l'article, probablement ens apropa a les que es constitueixen a Girona per organitzar els balls de màscares per subscripció de les persones que hi volen participar (Fig. 23). El nom dels directors de les dues societats, Joan Rigau (Barretó) i Pere Lladó, són recurrents en la documentació. Joan Rigau, com veurem més endavant, gestiona una de les sales de ball de Torroella de Montgrí. En les cròniques del ball de màscares de Girona, Roch de Ter —autor de l'article— va descrivint de forma irònica les disfresses que ha vist. Quan descriu el mendicant, ens explica que «Las sevas fillas viuhén en Torroella, son las que ab mes elegancia se presentan al ball de'n Barretó, viuhén acomodades y no estalvian res» (Roch de Ter. «Lo cego mendicayre». *Teléfono catalán: semanario bilingüe popular*. 23 febrer 1879: 1).

El cronista també explica com s'han celebrat la inauguració de la Sala Coll, el ball al Centro Recreativo i el típic *ball de les deu*. Aquest ball se celebra a plaça el dimarts de carnaval, i per a alguns és «lo mejor, más característico y lo que más anima porque se celebra en la plaza y á vista de todos».

La primera notícia que trobem a la premsa del carnaval a Torroella de Montgrí és de desembre de 1879. Al diari *Teléfono Catalán*, el corresponsal explica que ja s'estan preparant per a la festa amb els balls de màscares i que s'han constituït dues societats a tal fi:

Després de la festa major, la festa més ben documentada és la de carnaval, que se celebra amb més o menys fortuna, segons les cròniques i els cronistes, fins a l'any 1936, any d'inici de la Guerra Civil. En algunes d'aquestes notícies podem llegir les llargues descripcions de les comparses i les disfresses que participen en la cavalcada, els premis als balls de societat, les sardanes a plaça i les referències al ball de les deu i l'arribada del Carnestoltes. En l'entronització del rei carnalesc, alguns anys es documenta la presència de la colla Erato de Figueres. El diari ens explica que aquesta colla té per costum celebrar el carnaval cada any en una població diferent.

Querido director: A pesar de la crisis comercial y agrícola que atravesamos este año nuestro Carnaval ha sido muy lucido y animado gracias á la filantropía é iniciativa de los jóvenes propietarios señores Borrás, Galibern y el farmacéutico señor Farrera que han contado con la cooperación de varios distinguidos amigos («*Carta de Torroella*». *La Vanguardia, edición del sábado. 9 març 1889: 2*).

Hemos recibido el programa de las funciones que, con motivo del Carnaval, celebrará la empresa del «Gran Salón Jou» de Torroella de Montgrí los días 27 y 28 del actual y 1 y 2 del próximo marzo, tomando parte la orquesta de los Montgrins y la sociedad coral Lo pensament.

También hemos recibido la letra del himno Adeu á Torroella, original del señor Masriera la letra y la música de don Pedro Rigau («*Programa de las funciones*». *El Correo de Gerona: diario independiente de avisos y noticias ilustrado y defensor de los intereses morales y materiales de la provincia. 26 febrer 1897: 1*).

El dimars, el mes bonic jorn de Carnaval per celebrar-se el tipic ball de las deu a la plassa, fou deslluït a causa de la pluja. No obstant, com si volgués donar una esperansa a les comparses, sorti el cap al mitj dia, i l'Arcalde de acordá fer el ball a las tres de la tarda. Se feu a n'aquesta hora pero no hi acudiren mes que las máscars de Juventut Progresiva, doncs els del «Menestral» no vinguentels-hi be fer el ball a n'aqueixa hora a la plassa, volgueren fer ho a la sala pero l'arcalde els hi feu plegar. Amb tot i aixó no anaren a plassa. Entre las comparses sobresurtiren els grupus Segadores, Primavera, Campanilles, Pierrot, Manoles, Corte Luis XV, i altres de indefinit nom («*De Torroella de Montgrí*». *Baix-Empordá. Setmanari regionalista. 1 març 1914*).

En aquesta festa pagana, Torroella fa alguns anys que no s'hi llueix gaire. No será aquí per la crissi del treball, ni per la manca de quartos, car precisament aquests dies hem vist malgastar-los. Nosaltres ho atribuim al jovent, quin, mal acostumat a fugir de mals de cap s'ha avesat a que l'hi portin tot plumat. Un sol ball hi ha hagut, en el que no podia ballar-s'hi d'empentes («*El carnaval*». *Emporion: periòdic quinzenal. 16 març 1919: 7*).

A posta no hem parlat en la ressenya de Carnaval de la restauració del Contrapàs a Torroella, la qual tingué lloc en la diada del dimarts. Era una cosa massa transcendental i massa seriosa per a barrejar en relació de les festes carnalesques («*Del Contrapàs a Torroella*». *Emporion: periòdic quinzenal. 25 febrer 1923: 6*).

El carnaval dona pas a la quaresma i la gresca es recull; en època de dejuni i pregària, no es balla. Les músiques sonen als oficis i les celebracions de caràcter més religiós i als interiors dels salons, cafès i teatres per l'obertura de la temporada de programacions de concerts, sarsueles i obres dramàtiques els diumenges.

Ball de les deu.

Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Reg. 618

Comparsa de carnaval. Torroella de Montgrí. 1929. Valentí Fargnoli.

Font: Col·lecció Mascort

Festa de carnaval a la plaça de la Vila. Torroella de Montgrí. c. 1914.
Font: Col·lecció Mascort

Apreciado Director: Este año los Torroellenses pasamos la cuaresma á las mil maravillas, pues si los antiguos cristianos ayunaban, nosotros, sin faltar á Dios ni á la sociedad, nos divertimos que es un contento. [...] Torroella, desde que las dos orquestas La Lira y Barrató estan diente por diente, le aseguro señor Director que, sin gastarnos un céntimo gozamos como en París. [...] Toda esta semana, al anohecer, en nuestras calles no se oyen mas que cantos, timbales y músicas en honor a las caramellas disputándose las dos orquestas quien cantará y sonará mejor; ayer y los seis dias seguidos se hace en la Iglesia de Nuestra señora de los Dolores, las grandes funciones con orquesta tarde y noche por celebrarse el Septenario, predicando el conocido orador sagrado Dr. Culell; mañana se pondrá en escena en el Teatro, la tan dramática y sentimental obra del señor Pitarra, titulada Las Joyas de la Roser; por la noche en el café-Sala de baile de Martin Coll, habrá grandes conciertos por la acreditada orquesta «Barrató» vienen para este dia un renombrado músico de Barcelona (*«Torrella de Montgrí 21 Marzo 1885». La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona. 23 març 1885: 1-2*).

Continúa la tanda de funcions de Quaresma al Teatre Jou, la companyia Gil-Rei. Varies obres de cartell ens han donat de desde nostra última crónica, algunes tant recomenades com «El lego de Sant Pablo», «El rey que rabió», i «Las musas latinas» (*Palet. «D'espectacles». Emporion: periòdic quinzenal. 10 març 1918: 5*).

Durant tots els diumenges de Quaresma donarà concerts a la Lliga Republicana l'orquestra «Els Montgrins». El que doná el diumenge passat va veures concorregudíssim (*«Concerts». Emporion: periòdic quinzenal. 29 febrer 1920: 6-7*).

Abans de finalitzar aquest epígraf, permeteu-me que aporti una dada autobiogràfica respecte a la vivència del carnaval i la seva recuperació. Nascuda a Reus —amb gran tradició en les programacions carnavalesques, com Torroella de Montgrí, i molts altres pobles de Catalunya—, vaig participar en la primera rua en l'entrada de la democràcia l'any 1978. Amb set anys que tenia, la significació de sortir disfressada per recórrer els carrers era de festa, però no només per lluir el vestit del Zorro —que m'havia fet la mare—, sinó perquè les persones grans

Disfresses de la primera celebració del carnaval de Reus. 1978.

Santiago Taravilla Fuentes

Font: Àlbum familiar Taravilla Baquero

de casa m'havien explicat que s'havia prohibit en època de Franco —aquell senyor no volia gent pel carrer amb la cara tapada amb antifaç— i tornar a sortir al carrer era un acte de llibertat, de recuperació de l'espai públic del qual les tietes, nascudes en el primer decenni del segle XX, havien gaudit.

En aquest primer carnaval —sense comparses, sense carrosses, sense confeti— ens van disposar per files i caminàvem pel carrer, al so d'una banda de música, fent riure la gent que ens mirava des de les voreres. Per a mi, encara petita, el carnaval era aquesta rua. Després vindran els balls, les guerres de tomàquets, l'enterrament del Carnestoltes i tantes altres activitats programades durant la setmana de la disbauxa.

Aquesta idea preconcebuda de la prohibició del carnaval es va esberlar fent recerca a Celrà per a un projecte de memòria històrica de les dones de la vila. Vaig trobar uns cartells

que convidaven a la Fiesta de Trajes que se celebrava a Can Cors. Vaig preguntar a les dones què era aquesta festa, i no la coneixien per aquest nom. Elles la vivien com «el ball de carnaval».

Cercant aquesta festa de nou a l'Arxiu Històric de Girona, també a Torroella de Montgrí, l'any 1949, l'Ajuntament dona permís, «dado la premura del tiempo, un baile de trajes de época, para el día 27 del corriente en el Salón Cinema Montgrí» («Comunicació dirigida al Governador Civil de la Província» 25 febrer 1949) i envia la comunicació a Govern Civil. A Verges, uns dies abans, Pere Perich, com a representant de la comissió de festes, també demana permís per tal d'organitzar la tradicional «Sopa» de Carnaval, i l'Ajuntament ho remet a Govern Civil. Donen permís al veí per organitzar la tradicional «Sopa», obviant, això sí, la paraula *Carnaval* («Concessió de permís del Governador Civil» 25 febrer 1949).

A Torroella, l'any següent tornen a demanar autorització a Govern Civil, aquesta vegada amb més temps d'antelació. La resposta és favorable, però «con la prohibición absoluta de utilizar antifaz alguno, ajustándose, por otra parte, a las disposiciones vigentes que regulan la materia» («Concessió de permís del Governador Civil» 14 febrer 1950). No podem saber si en el primer ball es va utilitzar o no antifaç, però el fet que hi hagués una prohibició expressa sembla dir que va ser així. En aquests balls, després de quaranta anys sense antifàços, disfressada amb un altre nom, la tradició va perviure fins avui.

5.2.3 Sents la música.... Celebracions i manifestacions públiques

Dèiem que la sonoritat ens fa humans, i explicàvem que aquesta sonoritat ha anat canviant al llarg del temps. També hem parlat de la necessitat de fer un esforç per imaginar-nos en uns temps i espais inconeguts. Per arribar al Montgrí i a la plana del Baix Ter, transitaríem pels camins sense asfaltar o ens trobaríem en alguna de les carreteres que s'estan treballant, viatjaríem en carros i tartanes i, una mica més endavant, entrat el segle XX, en els primers cotxes i autoòmnibus. Si venim de la costa de Palafrugell i anem a Torroella, Ullà, l'Estartit o Bellcaire, haurem de travessar el riu Ter sense un pont i, depenent de l'època de l'any, serà més o menys complicat. Per anar a Gualta ens hem desviat pels camins de la plana, pel costat del Daró Vell.

Arribem finalment al nostre destí. Els motius del viatge podrien ser molts: anar a mercat, a vendre o a comprar, tornar d'una jornada de treball o visitar familiars. Caminem pels estrets carrers, sense voreres, entre la sorra

o fang. I sentim música... No és festa major, no hi ha fira, no és cap festa assenyalada. Ens deixem guiar pels sons i veiem un grup de músics que fan sonar els instruments i omplen l'espai públic. Què passa? Se celebra alguna cosa?

Amb la idea de celebració que explicàvem al començament, en aquest epígraf parlarem d'alguns successos puntuals i d'altres com la Fiesta de la Exaltación del Trabajo, la Fiesta del Alzamiento Nacional o la Fiesta de la Liberación. Aquestes últimes podrien ser considerades festes cícliques de nova creació, però el caràcter de lloança i manifestació política d'un temps concret és potser més adient per tancar aquest epígraf.

De les celebracions també en tenim documentació. Són moments precisos que estan relacionats amb biografies concretes, batejos, defuncions, casaments, rebudes i comiats, però també n'hi ha de lligats a la política o esdeveniments importants per al municipi o altres territoris.

Relacionada amb la celebració trobem molt sovint la utilització de la paraula *serenata*, gairebé en desús en el nostre llenguatge quotidià perquè ningú no ens ve a cantar o tocar al vespre a sota de casa.

Ab motiu d'haver arribat d'Amèrica un fill de aquesta vila, ahir l'orquestra Barrató li donà una serenata executant bonicas pessas, entre ellas Lo Carnaval de Venecia, en qué lo jove y aplicat músich Vallespí demostrà los envejables coneixements que posseix en lo clarinet («Torroella de Montgrí 9 juliol». *Diari Català : politich y literari*. 12 juliol 1879: 5).

El fill de la vila que ha tornat és Pere Coll i Rigau, com ens informa el mateix *Diari Català* del dia 19 de juliol. Aquest diari també explica que el Sr. Coll ha tornat riquíssim i no dubta a ser generós en els convits amb motiu d'un bateig. La fortuna i vida del Sr. Coll tindrà moltes repercussions a Torroella, com ens explica Pere Castells al *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí* (1985). Anys més tard, els socis del Centre Republicà, «ab bandera y música, se dirigiren desde'l seu local á la Plassa de la Constitució» («Ampurdá. Torroella de Montgrí». *La Veu de Catalunya : diari catalá d'avisos, noticias y anuncis*. 30 abril 1900: 3). La manifestació pública en contra del permís del cultiu d'arròs, acompanyada per Els Montgrins i els cors de la vila, és una de les moltes notícies. Els diaris van plens de la guerra de l'arròs que enfronta Pere Coll i Rigau i Robert de Robert i Surís.

Si a Pere Coll se li dona la benvinguda, a Joseph Torres se l'acomia en la seva marxa cap a Cuba. Les persones acudeixen a gaudir de la música i aplaudeixen el jove músic Vallespí, que en aquell moment devia formar part de l'orquestra d'en Barretó:

Ab motiu de haber tornat á marxar á l'isla de Cuba lo simpátich y amable jove D. Joseph Torres, fou obsequiat ahir á les nou de la nit en casa de son germà D. Isidro ab una gran serenata que li donà la intrépida orquesta d'en Barrató. Per tal motiu acudí molta gent á escoltar les bonicas pessas que dita orquesta executá, per lo qual reberen molts aplauscs, en particular lo jove Ballespí, que tant bé refila lo clarinet. La marxa del senyor Torres ha sigut molt sentida per la lluhida joventut puig al revés de molts que venen de Cuba era bastant lliberal (Lladó, Pere. «Torroella de Montgrí 21 d'octubre». *Lo Catalanista: diari no polítich*. 23 octubre 1880: 5).

El corresponsal del diari *Catalanista* és en Pere Lladó, escriptor de Torroella de Montgrí, articulista en molts diaris. És habitual que la política s'esmenti en els textos de Lladó. Les filiacions i declaracions polítiques són força constants en aquest segles de trencament i separació de l'Antic Règim, com veiem a la introducció. Les serenates força freqüents en relació amb esdeveniments i manifestacions polítiques tenen un himne habitual. En moltes d'elles es toca *La Marsellesa* com a signe de republicanisme.

Nos escriben de Torroella de Montgrí que el miércoles con motivo de la inscripción en el Registro Civil de un niño, hijo de un conocido libre-pensador de aquella villa, se organizó una manifestación, en la que á más de varios acompañantes que ostentaban un ramo de laurel y una cinta en el ojal, iba una banda de música tocando "La Marsellesa" y otros himnos patrióticos (*El Diluvio : diario político de avisos, noticias y decretos*. 11 desembre 1886: 8).

Más de cuatrocientas personas, precedidas de banderas y pendones, les esperaban á la entrada y en medio del entusiasmo general y á los acordes de La Marsellesa, el cortejo se dirigió al Centro de Unión Republicana, donde el coro cantó La Marsellesa catalana, arreglo del inmortal Clavé, y el presidente Sr. Pla y el Sr. Hospital saludaron á los oradores.

A las nueve de la noche en el vasto salón teatro del Café Comercial se celebró el mitin, al que asistieron más de tres mil personas. Al aparecer en el escenario los oradores, la orquesta Los Montgrins y el coro de la Unión Republicana que dirigen con mucho acierto los Sres. D. Pedro Rigau y don José Pardos entonaron La Marsellesa, mientras el pueblo les aclamaba con vítores y astruendosas salvas de aplausos («Los meetings de Ruplà y Torroella». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 27 octubre 1899: 2).

Acabado el meeting se organizó inmediatamente una gran fiesta popular. La música de La Bisbal tocaba las sardanas y allá en todas sus calles las hermosas hijas de Torroella danzaban alegremente á su compás, durante dos horas, tres horas, hasta la madrugada no cesó el baile, el júbilo del pueblo, el atronador vitoreo al candidato y a la República. A los sonos de «La Marsellesa» se cantó y se bailó también. [...] El cacique pretendió dar un baile que él pagaba y no obstante el incentivo tentador de los regalos, en el centro robertista había siete parejas y media mal contadas («En el distrito de Torroella». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 3 maig 1903: 2).

Entre els actes de celebració a Torroella de Montgrí també trobem les manifestacions d'alegria, acompanyades per músics, pels avenços en obres públiques com la carretera i les reconstruccions del pont de què hem parlat anteriorment.

Desde que el general francés, duque Noailles por motivos de estrategia, mandó destruir el puente sobre el Ter enclavado en esta villa (hace 200 años), el sueño dorado de todo torroellense ha sido la reconstrucción de dicha obra. [...] Al efecto se han levantado dos arcos de triunfo, uno al extremo de la calle de Vilá con el lema «Torroella á su hijo adoptivo» y otro en el centro de la misma calle por el Casino El Centro, del que es presidente honorario el señor conde. La calle del Rosario está engalanada con escudos y oriflomas, con hachas y guirnaldas de muy buen efecto. [...] A la llegada del señor conde fue aclamado y felicitado calurosamente por la muchedumbre. Seguidamente con acompañamiento de música se encaminó a la casa Ayuntamiento. [...] Fué después acompañado a su casa el señor conde y obsequiándole con música y coros, que escucharon la población en masa, pues todo el vecindario se echó a la calle para asociarse al júbilo y a la manifestación de cariño entrañable («Desde Torroella de Montgrí». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 9 gener 1896: 2).

L'entrada i l'engalanament de la vila per rebre Robert de Robert i Surís, marquès de Robert i comte de Serra, que portava les bones noves respecte als nous trams de la carretera i la posada de la primera pedra del nou pont, mereixen llargues cròniques als diaris, que expliquen amb tot detall els festejos amb balls, concerts, serenates i acompanyaments musicals per celebrar-ho.

Aquest nou pont va ser destruït en l'avançament nacional i la retirada republicana els últims mesos de la Guerra Civil (Fig. 24)

El día 8 de febrero del año actual, fué liberada esta población ampurdanesa por las gloriosas Tropas Nacionales, después de vencer los inútiles intentos de resistencia opuestos por unos grupos de milicianos desalmados que operaban a las órdenes del tristemente célebre Lister.

Torroella, como todas las poblaciones de la provincia de Gerona, sufrió dos años y medio de dominación rojo-separatista, llenos de dolor, de destrucción y de muerte. [...] No escapó empero del influjo de la ira roja, el magnífico puente sobre el río Ter, con sus siete arcadas de piedra, el cual voló pulverizado por la (...) rusa. («Torroella de Montgrí». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 12 maig 1939: 4).

L'entrada de les tropes a Torroella el 8 de febrer i la instauració de la dictadura ens fa entrar en un període en què no hi ha llibertat de premsa. La riquesa de consultar diaris de tots els colors polítics s'acaba i en queden només dos. Evidentment, no són parcials, com tampoc no ho eren els anteriors. Però la veu i la narració, a diferència de l'altre període, és única.

Figura 24. El Pont vell de Torroella enrunat

Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Procedència: Josep Garriga. Reg. 69

Es tornarà a inaugurar de nou, un any i poc després, i les músiques també seran presents en la celebració. La banda militar farà una passada pels carrers, hi haurà sardanes a la plaça Nacional al migdia i a la tarda, i cine i ball al Saló del Cinema Montgrí («La inauguración del puente que lleva el nombre del General Orgaz». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 16 desembre 1940: 1).

En aquest període s'originen dues celebracions que se celebraran cíclicament fins més enllà del nostre període d'estudi. La primera és la instauració de la Fiesta de la exaltación del Trabajo. *El Pirineo* en la portada del 14 de juliol de 1939 ens informa:

Por Decreto del Ministerio de Organización y Acción Sindical, departamento estatal que canaliza, orienta y rige en el Nuevo Estado las cuestiones relacionadas con el Trabajo, tan complejas y delicadas, está declarado el día festivo el 18 de julio en exaltación del Trabajo como medio de superación humana y fuente de riqueza nacional («La Fiesta del Trabajo». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 14 juliol 1939: 1).

A les següents pàgines, la Jefatura Provincial de Propaganda explica que «la Superioridad ha ordenado que el día 18 de Julio se celebre con toda solemnidad la conmemoración del Glorioso Alzamiento Nacional» («La Fiesta del Trabajo». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 14 juliol 1939: 1).

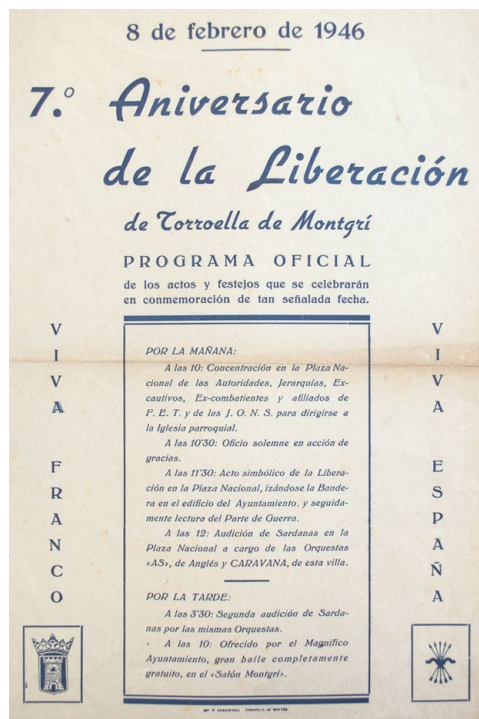

Figura 25. Fotografia del cartell del 7è aniversari de la Liberación (1946). 2021. Olga Taravilla Baquero

Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

Així, en la coincidència de les dues celebracions, per la «conmemoración del Glorioso Alzamiento» s'han de complir una sèrie d'instruccions, i la seva celebració obligatòria, amb desfilades, misses i discursos, tot i que es deixa a iniciativa del caps locals de la Falange i als delegats de propaganda organitzar actes complementaris. Per la Fiesta de la Exaltación al Trabajo, s'ordena a tots els patrons, empresaris i directors que passin per les oficines de la Delegación Sindical Local perquè sàpiguen com han d'organitzar els dinars col·lectius amb els treballadors. És un acte ineludible.

No sabem si aquesta festa se celebra a totes les poblacions, però durant tota la resta del mes de juliol se'n llegeixen algunes cròniques locals. A més a més de les desfilades militars, els càntics obligatoris dels himnes del moviment i els actes complementaris, moltes poblacions van programar repicades de campanes, audicions de sardanes a les places, balls, cinema, concerts i partits de futbol. No hem trobat notícia de la celebració de Torroella de Montgrí fins a l'any 1950. El diari *Los Sitios de Gerona* recull en un breu que en la «conmemoración del XIV aniversario del Alzamiento Nacional, se celebraron diversos actos religiosos y profanos, viendose todos muy concurridos» («Desde Torroella de Montgrí. Fiestas mayores». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 21 juliol 1950: 4).

L'any 1940 neix la segona celebració del règim franquista: la Fiesta de la Liberación. A les comarques de Girona se celebra durant tot el mes de febrer i el diari *El Pirineo* dedica un gran espai a explicar com s'ha de viure la festa, segons la Central Nacional Sindicalista.

Va a cumplirse en toda la provincia el primer aniversario de la liberación. Ante esta Fiesta, que es la mayor de todas, debemos demostrar nuestra inquebrantable adhesión al Caudillo, honrar la memoria de los Caídos en la Cruzada, asistiendo a los actos organizados al efecto, exteriorizando nuestra fe y disciplina. [...] Asimismo como testimonio de la hermandad de que están saturadas las relaciones entre el patrono y el obrero, entre el Capital y el Trabajo, hermandad incorporada a la vida laboral española al iniciarse la marcha triunfal de nuestra Revolución Nacional Sindicalista, cuya doctrina social está inspirada en un sentido cristiano y humanitario («La C.N.S. ante las fiestas de la liberación». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 3 febrer 1940: 3).

La Jefatura Provincial de Propaganda explica els protocols a seguir per part del públic, comerços, fondes, hotels, alcaldes i altres personalitats que han de participar de la festa («Jefatura Provincial de Propaganda. Ante las fiestas de la liberación». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 30 gener 1940: 2). Des del gener, amb els preparatius, fins al març, amb les cròniques dels pobles i ciutats de la província, la festa ocupa moltes planes. Com amb l'anterior, a més a més dels actes protocol·laris, es programen diversions populars.

En relació amb la celebració d'aquestes dues festes al territori del Montgrí en trobem poca informació fins a l'any 1944, quan el Gobernador Civil y Jefe Provincial assisteix als actes encapçalant la notícia al diari *Los Sitios*:

Con gran brillantez se han celebrado en esta villa las fiestas conmemorativas del feliz suceso de la reintegración de la misma a la civilización cristiana y española. Todas las casas y los Centros oficiales estaban engalanados con colgaduras e izada la bandera nacional.

Después de la concentración en la Plaza Nacional de las autoridades, Frente de Juventudes, ex-cautivos, ex-combatientes, militantes y afiliados de FET y de las JONS, se dirigieron a la iglesia parroquial, donde se celebró el solemne Oficio en acción de gracias; a continuación en la Plaza Nacional tuvo el acto simbólico de lectura del parte de guerra, izándose la bandera nacional en el Ayuntamiento y brillantísimo desfile militar de la fuerzas de Infantería de guarnición en esta villa, siendo ovacionadas.

A mediodía hubo audición de sardanas, que estuvieron concurrídisimas.

A la una y media y ofrecido por el magnífico Ayuntamiento, se celebró el almuerzo, homenaje a los ex-combatientes. Fue presidido por el Excmo. Sr. Gobernador y Jefe provincial de Justicia y Derecho de Falange, camarada Delgado Luis Tena Ibarra, el Sr. Florencio Capellá, Alcalde y por el comandante militar de la plaza, capitán don Luis Domínguez, que pronunciaron vibrantes arengas, constantemente interrumpidas por entusiásticos gritos y aclamaciones, terminando el acto con los himnos del Movimiento.

Las fiestas continuaron por la tarde con bailes públicos y de gala en las Sociedades particulares y con sesiones especiales de cine («El Gobernador Civil y Jefe Provincial asiste a los solemnes actos conmemorativos de la Liberación de la La Junquera y de Cataluña.» *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 10 febrer 1944: 5).

Dels cartells en relació amb la Fiesta de la Liberación de l'Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí en podem extreure les celebracions que es porten a terme. En tenim dos: un de l'any 1946 (Fig. 25) i l'altre de l'any 1957.

Espais i formes per a la socialització

06:

Pensar i interpretar l'oci en la industrialització i la societat moderna ens porta a fer un seguit de reflexions i plantejaments entorn la seva noció social. Així, veurem com fenòmens tan diversos com l'oci ostensible, el consum, el nivell de vida, els cànons del gust, el vestit com expressió, l'exempció de tasques industrials, el conservadorisme i el saber superior com a expressió de cultura són eixos fonamentals de la societat capitalista de finals del segle XIX (Sala, Teresa Montserrat, i Gonçal Mayos 2012, 13).

Sortim? On anem?

Avui dia, la diversitat d'espais i possibilitats per gaudir de les músiques en el temps d'oci són diverses i variades. La idea de *temps d'oci* és important per situar el naixement de les formes de relació i els destins on delectar-se d'aquestes músiques. Recuperem el text d'inici del capítol anterior i la distinció entre el poble que treballa i el que *huelga*. Més enllà de la puresa d'intencions d'un poble i l'altre, en les diversions que introduïem en la regulació dels balls públics trobem una diferència important en la vivència del temps, concretament en la disposició del temps per a l'ociositat —diferent del temps lliure— i la capacitat econòmica per fer-ho. La societat que treballa té poc temps per a l'oci. Són escasses les hores de temps lliure que poden dedicar a gaudir de balls, concerts o espectacles.

Com s'ha anat introduint són diversos els motius d'aquesta eclosió, però especialment es deu a la nova societat burgesa que amb «la llibertat d'elecció de formes d'esbarjo cridava altres llibertats. I així no és estrany que una de les moltes reivindicacions dels revolucionaris de 1868 va ser la reobertura de les Societats d'Instrucció i Esbarjo, en el marc d'una llibertat de reunió i associació fins aleshores refusada de manera declarada o, com a màxim, tolerada de sota mà» (Solà Gussinyer, Pere 1997, 184).

Els primers casinos oberts pel poble que *huelga*, força selectius i restrictius per les normes socials i econòmiques, donaran pas a altres organitzacions de la menestralia, la petita burgesia i també del poble treballador. El camí emprès per aquestes societats recreatives portarà les músiques del saló aristocràtic privat de l'Antic Règim als teatres, tavernes, cafès i salons oberts gràcies a les aportacions econòmiques dels seus associats.

Ball al teatre Jou. Torroella de Montgrí. c. 1915-16.
Font: Col·lecció Mascort

Les posades, tavernes i fondes són espais d'interacció social d'antuvi, llocs de trobada de viatgers i vilatans. Segurament també en podem imaginar les sonoritats amb alguna de les cançons anomenades «de taverna» i podria ser que, eventualment, el so d'algun instrument omplís l'espai.

De la mateixa manera que les societats creixen amb la llibertat d'associació, l'abolició dels gremis i la llibertat d'establiment promulgada els anys 1812 i 1836, augmenten els espais d'esbarjo com tavernes, cafès o sales diverses. La idea de taverna travessa el nostre segle estigmatitzada com a espai de perdició, lloc d'alcoholics i baralles. Segurament aquest estigma d'espai del *populatxo* es deu al fet que habitualment és el poble treballador qui hi acudeix i no compleix les normes de decència esperades per la societat burgesa (Uría, Jorge 30 agost 2003). En canvi, amb els salons el prestigi del cafè augmenta i se situa com l'espai de tertúlia i cultura a través dels cercles recreatius. Aquestes posicions enfrontades també les trobem documentades a la premsa:

Se'ns diu que alguns elements directors projecten la creació d'una entitat d'esport i de cultura.

¡Benvinguda la nova!

Ja era hora de què els guaridors empreguessin la bona ruta, conscients de sa greu responsabilitat. Espanta l'aspecte de la joventut torroellenca; espanta i desespera.

La taverna persisteix; el vici progressa; la incultura escampa arreu la mala llevor, i, fins ara, sols fou cridada la gent en vistes a la lluita política («Creació d'una entitat d'esports i cultura». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 maig 1922: 1).

La cançó de taverna torna a renàixer adaptada a moderns ballables. Tornem a sentir avui, en els salons de ball, corejats pels músics balls arreglats d'aquelles cançons que ens recorden dies de nostra infantesa, quan la taverna no era encara dominada pel cafè i era el cercle de reunió dels homes que, havent sopat entre got i got, desgranaven aquelles composicions, la majoria castellanes i tristes (Castells, P. «Ecos. La cançó de taverna». *Emporion: periòdic quinzenal*. 5 febrer 1933: 5).

848 GIRONA (PART. JUD. DE LA BISBAL)			
Secull Barceló (Ramón). Terradas Masjoan (José).	Boer (Dolores). Bou Saori (María).	Cautela García (Francisco). Parés Barmosell (Antonio). Rbsell Muredell (Bernardo). Vila Aymerich (Juan).	Codina Bisbe (Josefa). Massaguer V. (Vda. de Mar- tin).
Bodegons Rofill Bericot (Vda. de José). García Comas (Francisco). Marull Torres (Ginés). Rigau (Gumersindo). Sidorini (Juan). Valls Vila (Ezequiel).	Comestibles Ruensa (José).	Hariuas (Fabrica de) Negre Pla (Niceto).	Quinolleries Casagran (Lamberto). Matas Bades (Salvador). Molinas (Rafael). Roig (Vda. de).
Cacherrerias Cous Foraster (Pedro). Gumá Pagés (José). Rohensa Nadal (José).	Comunidades religio- sas Monjas de la Caridad, dedi- cadas a la asistencia de enfermos en el Hospital. Monjas de la Providencia.	Herrerias Arnay Ila (Salvador). Casanovas Suari (Francisco). Clotas Perpiñá (José). Girau Batlle (Miguel). Guillol (Rafael). Huguot (Agustín). Massaguer Broguera (José). Simón Devaut (Francisco). Vidal Girbau (Honorato).	Relojerias Carrero Aulinas (Juan). Quer Incomet (Niceto).
Cafés Casino de Torroella. Centro Catalico. Centro Recreativo. «Col.» «Themis.»	Confiterias Batlle (Francisco). Casellas (Pedro). Mundet (viuda de). Puig (Isidro). Sala (Juan). Sastregerer (José). Vives (A.).	Hojalaterias Durán Ferrer (Luis). Vidal Pujol (Segundo).	Ropavejeros Busquets (Agustín). Geli (Victor). Puig (Jerónimo). Vila (Vda. de).
Caldroerias Coma Más (Federico). Costa Prats (Ginés).	Cordelerias Aloná Busquets (Agustín). Marín Cerominas (Salvio). Oriell Viure (José).	Libreria Lladó (Pedro).	Salazon de pescado (Fabrica de) Prats Vila (Miguel).
Camisollines Gumá Pagés (José).	Cubero tonelero Ribas Espell (Ramón).	Libros rayados (Fabrica de) Lladó Besalú (Pedro).	Sastrerias Frou (Ginés). Marull Estrabau (Federico). Sais Sucrana (José).
Carnicerias Camps (Vda. de Narciso). Camps Planas (José). Pujol Casadevall (Casimiro). Serra Sullastres (José). Serra Trill (Ginés). Simón Devaut (Joaquín). Sullastres Busquetó (Isidro).	Cuchilleria Huguot (Agustín).	Loza y porcelana (Comercio de) Hugas Roig (Modesta).	Servicio de Carruajes A Figueras, los martes, jue- ves y sábados. A Girona, a la 1. l.: precio 2 plus asiento. A Jafre: precio 0,60 pesetas asiento. A Palafrugell. A Pals, precio 0'50 pesetas asiento. A S. Jordi, a las 4 m.: pre- cio 1 plus asiento.
Carpinterias Capellà Ponsati (Joaquín). Carbó Mir (Pelegrin). Casademont Pont (Miguel). Coll Bou (Pedro). Fanals Marca (Tomás). Matarrodona Pi (Juan). Ros Boadella (Ginés). Sarasa Casaponsa (Juan). Vidal Regincós (Narciso). Viñas Grimany (Narciso).	Curtidos (Fabricas de) Massanet Carbó (Domingo). Massanet Carbó (Juan). Vila Aymerich (Juan).	Maestros de obras Basols Sucarrats (Ramón). Creixell Casas (Pedro).	Silleros Escen'er Amer (Tomás). Gelaibert (Anselmo).
Carros (Constructores de) Capellà Roca (Ignacio). Ferrer (Luis). Plaça Vidal (Narciso). Veri Pagés (Martín).	Dentista LLADO (Pedro), correspon- sable representante de l' «Cuartito Riera en esa población».	Máquinas agricolas Creixell (Ginés).	Sociedades Casino de Torroella. «Centro Recreativo». «Círculo de la Unión Torro- ellense».
Carruajes de alquiler Presas y Comp. ^a Presas Saló (Juan).	Ebanisteria Carrera Aulinas (Juan).	Médicos Carreras Ribas (José). Casellas (Antonio). Estrada Vives (Luis). Molinas (Eduardo).	Tabernas Casadellà Roca (Fernando). Roig Pagés (José). Sallés Ros (José). Trill Navalls (Joaquín). Vilanova Carbonell (José).
Casinos (Véase Sociedades)	Escuelas municipales para niñas Bausà (María).	Modistas Casadellà (Elixa). Casanovas Bohigas (Rosa). Roig (Carolina). Soriano Roca (Dolores).	Tapones de corcho (Fabrica de) Farrés (Juan).
Centro de suscripcio- nes Lladó (Pedro).	Para niños Bertrán (Francisco de P.) Puig (Paulino).	Mercerías Geli Busquets (Victor). Molinas Juli (Rafael). Saló de Creixell (Felipa).	Teatros (Véase espectáculos públicos)
Cerrajerias Bataller (Concordio). Carbó Mir (José). Creixell Casas (Ginés). Viñá Vidal (Francisco).	Espectáculos públicos Teatro «Coll». Teatro «Jou».	Música (Profesor de) Rigau (Pedro).	Tejidos (Comercios de) Busquets (Agustín). Puig Comas (Rafael). Ros Serrats (María).
Cirujano Lladó (Pedro).	Estancos Coll (Joaquín). Roig (José). Vidal (Sagunto).	Notario Bataller Ponplana (Narciso).	Ultramarinos Batlle Colom (Francisco). Casellas P. (Pedro). Mundet (Vda. é hijo de). Puig Puñol (Isidro). Sastregerer Galibern (José). Vives de Ribot (Antonio).
Colegios para niñas Gironella (Jacinta). Monjas de la Providencia. Vila (Carmen).	Farmacias Cerominas (Antolin). Pou Almar (Luis).	Orquesta «La Lira». «Montgrins».	Veterinarios Miguel Teixidor (Juan). Trull (Joaquín).
Para niños Estela (Juan).	Fondas Casadellà Roca (Fernando). Massaguer (Vda. de). Trull (Joaquín). Vila (Miguel).	Panaderias García Pujol (Francisco). Marques Camps (Joaquín). Olló Ripoll (Jaime). Vila Agustín (Esteban).	Zapaterias Bou Carreras (Ginés).
Comadronas Andreu Vidal (Margarita).	Fotógrafo Massaguer Vidal (Ramón).	Papelaria Lladó (Pedro).	
	Galeria de obras liri- cas y dramáticas Lladó (Pedro).	Pastas para sopa (Fabricas de) Gon (Felix). Vert (José).	
	Granos (Comerciantes en) Gou Molinas (Felix). Planas Sala (Nemesio).	Perito agrónomo Creixell (Narciso).	
	Guarnicioneros Bartons Mayo (Juan). Bartons Colom (José).	Posadas Casadella (Fernando).	

Figura 26. Imatge de l'*Anuari-Riera*. 1898: 882.
Font: Hemeroteca Digital. Biblioteca Nacional de España

o haguessin tingut oficialment la seu un cafè o una cerveseria» (Solà Gussinyer, Pere 1997, p. 182). En la documentació de Torroella, podríem aventurar-nos a dir que la totalitat d'entitats del segle XIX i una gran part del segle XX tenen la seva seu en un cafè, taverna, fonda o similar.

Més enllà de situar el domicili de l'entitat en un o altre lloc, també utilitzen per a les seves programacions els teatres i els envelats. En el cas de Torroella de Montgrí, de teatres en tenim dos de molt ben documentats: el Teatre Jou i el Teatre Coll. Els envelats també són recurrents en tota la documentació de la premsa de l'època.

Tornem a l'*Anuario-Riera (La Guía General de Catalunya)* de 1898, mencionat anteriorment, perquè ens ofereix una imatge de final de segle prou interessant. Entre les dades que ens afecten apareixen molts dels noms que després llegirem als estatuts de les entitats en l'apartat de «Propietarios (Los más importantes)», però també els d'altres persones –i els seus oficis– que surten referenciats a l'anuari. També ens ofereix una classificació dels espais de relació que estem dibuixant en aquesta introducció. A l'anuari podem llegir que Torroella i l'Estartit disposen de cinc bodegons, cinc tavernes, cinc cafès, dos teatres i tres societats actives. Torroella també disposa d'un professor de música, Pere Rigau, i de dues orquestres: La Lira i Els Montgrins.

A Torroella de Montgrí paguen contribuïció les tavernes i els cafès, però són aquests últims els que en la seva definició paguen per estar en un cercle recreatiu. Anys més tard també ho faran per cafè a 20 i 30 cèntims i quedaran així diferenciats dels altres. Segurament queda molt per estudiar del paper de les tavernes en la programació del temps d'oci i la seva relació amb les societats recreatives.

Els balls de tarda, aquells balls que anys enrera, foren motiu de competències entre els joves, que es disputaven a qui'ls faria més lluïts, i que en diades senyalades s'entaulaven verdaderes lluites entre els de la «sala de dalt i els de la de baix», aquells balls s'han perdut; el cine els ha mort («Ecos. Balls de tarda». *Emporion: periòdic quinzenal*. 12 setembre 1920: 3).

El text ens parla dels balls de tarda i de la competència dels joves en la seva organització en dues sales diferents: la de dalt i la de baix. En la documentació de la contribució industrial de 1893 de Torroella de Montgrí ens documenta l'emplaçament d'aquests espais: les tavernes estan situades als baixos i els cafès, en cercles recreatius al primer pis. Pere Solà ens explica que «La manca de locals i l'escassetat i caror d'aquest bé que és l'habitatge expliquen que un cert nombre de societats tinguessin

Com a curiositat, el nom de Pere Lladó, el corresponsal que ens acompanya sovint en la documentació, surt documentat com a dentista cirurgià, galeria d'obres líriques i dramàtiques, papereria i llibreria. Dels pobles veïns, a Ullà i Gualta trobem documentats dos bodegons a cada població (Fig.26).

En la documentació consultada als diaris, especialment en la del segle XIX, les persones que relaten les cròniques i cartes escriuen el nom amb què coneixen l'espai o societat, sense gaire distinció. És complicat moltes vegades saber si es refereixen a l'espai físic o a l'entitat que hi programa. Hem recollit les diferents publicacions a la premsa relatives a la festa major de 1894, com a exemple.

La Festa Major de Sant Genís l'any 1894

Querido Director: Como de costumbre este año nuestra fiesta mayor, que se celebra en los días 25, 26 i 27 del corriente, será muy lucida, pues tendremos la orquesta «Els Fatxendas» de Sabadell en el Centro Recreativo, la de Castellón de Ampurias en el «Casino Montgrí», «Los Montgrins» en el «Casino de Torroella» y la principal de la Bisbal, en el Café Coll. Todos los conciertos, sardanas en la plaza por las noches, bailes de sociedad en las salas respectivas («De Torroella». *La Vanguardia*. 18 agost 1894: 2).

Se organizaron para los tres días además de las tradicionales sardanas, varias fiestas y pasatiempos que llamaron mucho la atención. Las sociedades «Casino de Torroella», Centro Recreativo, Casino Montgrí y el «Café Coll» tenían contratadas las orquestas «Montgrins», «Fatchendas», de Sabadell, «Rusiñol» de Castelló de Ampurias y «La Principal» de La Bisbal respectivamente, que fueron las encargadas de amenizar los conciertos y los bailes (*Telemar*. «Fiestas de Torroella de Montgrí». *El Correo de Gerona: diario independiente de avisos y noticias ilustrado y defensor de los intereses morales y materiales de la provincia*. 29 agost 1894: 2).

En la plaza de la Constitución se bailaron sardanas cada día, alternando las reputadas orquestas de Castelló de Ampurias, La Bisbal y los Montgrins. El Casino del Centro, donde dejaba oír los acordes la orquesta de los «Fatxendas» de Sabadell, el de Themis y el de la Juventud, dieron brillantes bailes favorecidos por las bellísimas niñas y elegante representación del sexo fuerte. También en el Casino de Torroella, cuya digna presidencia ejerce nuestro distinguido amigo D. Rafael Molinas, contribuyó al esplendor de la fiesta dando un suntuoso baile («Fiestas mayores». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 30 agost 1894: 2).

Hermoso era también el aspecto que ofrecía nuestra plaza en los momentos en que tres de las reputadas Coplas del país, interpretaron à maravilla selecto repertorio de sardanas. La clásica y roja barretina constituía encantador panorama para los estusiastas de nuestras costumbres tradicionales. Al baile popular sucedió el de sociedad y no menos hermoso era el aspecto que ofrecieron durante las tres noches los salones de baile[...] Numerosa concurrencia llenó el espacioso Salón del «Centro Recreativo», donde vimos á algunas personas conocidas que para no dar dimensiones extremadas á esta correspondencia sentimos no poder citar, y la propia animación hubo en el «Casino Temis» y en el de Coll pero resaltaba sobre todos estos, el «Casino de Torroella» que siempre se ha visto honrado por las más elegantes señoritas y distinguidas familia de la localidad (*El Corresponsal*. «Desde Torroella de Montgrí». *El Distrito. Diario ilustrado, político, de avisos y noticia*. 2 setembre 1894: 2).

Els noms entre els espais i les formes de sociabilitat queden amalgamats, la qual cosa en dificulta la classificació. Trobem espais emblemàtics com el cafè, casino, sala, saló o teatre Coll —com se l'anomena—, que travessa la recerca en gairebé tots els anys estudiats.

Al segle XX, especialment en els anys del setmanari *Emporion*, el protagonisme de les entitats supera els espais que ocupen i les persones que redacten les notícies al setmanari distingeixen perfectament entre societat i espai relatant-nos quina societat programa en cada espai gairebé sempre. Després de la Guerra Civil, desapareix la documentació de totes les entitats a Torroella de Montgrí i els empresaris ocupen el lloc per on resseguir el fil musical dels diaris. Intentarem situar, en el proper epígraf, les entitats i els espais més rellevants. Ens caldria un estudi més acurat i un altre llibre per relatar la vida de totes les societats i espais identificats.

6.1 Societats i entitats a Torroella de Montgrí

Les primeres fórmules associatives del segle XIX, com els casinos i cercles, creuen el tombant de segle i conviuen amb noves empreses que gestionen les programacions de les sales i amb un gran nombre de tipologies associatives. Al segle XX les fites del seu l'objecte i les formes de sociabilitat ja són molt diferents. Les de component lúdic, com els casinos (senyorial o menestrals), contrasten amb les societats polítiques, les feministes, les obreres, les corals o els ateneus dedicats al conreu de la cultura i la instrucció, per posar-ne alguns exemples. A Torroella, especialment al segle XX, en conviuen d'antigues i de moltes noves:

Torroella no és vila definitiva: això ens ha d'aconçolar. Una quieta però intensa batalla de cultura s'està donant entre nosaltres. Alguns noms de lluitados ja no son simplement mots; ja son símbols, ja son idees, ja son energies convergents i calculades. I amb ells, tota una joventut, tot una vida, tota una cultura que germina, tot un demà, tot un futurisme.[...] El catalanisme ja és vingut entre nosaltres, si res més no, per a dignificar nostres lluites polítiques. Ell, tant com un partit ja és cultura. Ell és un sistema cíclic, una sèrie de gradacions i tonalitats de una idea eficaç: lliçons de català en l'Ateneu i Escoles dominicals, una comèdia de costums que's representa a can Coll, un discurs que's pronuncia en el Circol Catòlic, una conferència que's dona a l'Ateneu, un concurs d'Història de Catalunya entre'l jovent escolar: actuació de matíç diferent, però de denominador comú de cultura catalanesca (Lucianus. «Torroella Vila Jove». *Emporion: periòdic quinzenal*. 16 març 1919: 2).

El 1899 els diaris ja ens informem de dues associacions polítiques nascudes a Torroella: l'Agrupació Catalanista i el Centro de Unión Republicana («Los meetings de Rupia y Torroella». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 27 octubre 1899: 2).

Al segle XX veuran la llum moltes més: l'Agrupació Nacionalista, la Lliga Republicana, Fomento Republicano Social, Centro Liberal Recreativo, el Centre Republicà Català, Esquerra Catalana, Joventut d'Esquerra i el Centre Catalanista, entre les més importants que programen activitats musicals a Torroella. Aquestes entitats coexisteixen amb les religioses, com el Centre Catòlic - amb l'Escola Dominical - i l'Ateneu Montgrí, que té un objecte més instructiu.

Hemos recibido una invitación de la Junta del Centro de Unión Republicana de Torroella de Montgrí, participándonos la inauguración de dicho Centro en la noche de hoy, á la cual se nos invita, lo propio que á nuestro correligionarios («Palafrugell». *El Distrito. Diario ilustrado, político, de avisos y noticia*. 22 octubre 1899: 3).

La comisión organizadora del aplech de Torroella de Montgrí, ha publicado un manifiesto invitando á dicha fiesta republicana á todos los republicanos de Cataluña [...] La importancia del aplech de Torroella de Montgrí y su éxito está evidenciado con sólo tener en cuenta que lo organizan la Lliga Republicana y la Joventut («Fiesta Republicana». *El Diluvio : diario político de avisos, noticias y decretos*. 22 setembre 1911: 15).

Acabá l'acte i tothom feia comentaris de l'èxit assolit, mai vist a Torroella. A plaça, mentrestant, la cobla «Els Montgrins» executava amb son mèrit incomparable un escollit programa de sardanes, coronament catalanes i localista de la festa inaugural de l'Agrupació nacionalista de Torroella, nou i fermíssim baluart d'aquella terra excelsa i heroica («Diada nacionalista a Torroella de Montgrí». *Emporion: periòdic quinzenal*. 23 juny 1918: 3).

Galantment invitats per la direcció de l'Escola Dominical de noies, assistirem a una vetllada que donaren a n'aquest circlo el dia 20 d'Octubre. El programa es componia de cançons amb gestes i una peça teatral.[...] Després d'un refresc a les petites artistes acabá aquesta vetllada íntima, amb un altre cançoneta. Els intermedis foren amenitzats per un gramofón («D'espectacles. Circol de catolics». *Emporion: periòdic quinzenal*. 10 novembre 1918: 5).

Les registrades a Govern Civil i els estatuts que l'Arxiu Municipal de Torroella custodia es mostren a la pàgina 62. Als noms d'aquestes entitats n'hem d'afegir molts més de referenciats als diaris de l'època i altres dels quals no n'ha quedat cap registre. També s'ha de tenir en compte el que dèiem anteriorment: moltes queden als arxius oficials amb un nom, però a la premsa es coneixen amb un altre.

A més a més de les raons polítiques, culturals i ideològiques, no hem d'oblidar el cost econòmic que suposa contractar professionals del món musical per a l'organització d'esdeveniments. És el lluïment de les programacions el que dona a les entitats la força per atraure més persones associades i destacar sobre les altres. Com les cobles, les societats també entren en competència.

Un dels avantatges de l'associacionisme recreatiu inclou sufragar les despeses que suposa la programació setmanal dels balls, concerts o espectacles diversos en determinades èpoques de l'any. A Torroella de Montgrí, l'any 1884, a Pere Lladó, el nostre cronista habitual a la premsa, li preocupa el nou arbitri que l'Ajuntament imposa al ball i les seves repercussions:

Por lo demás, lo único que preocupa á este vecindario son los arbitrios que el Ayuntamiento ha impuesto sobre perros, cerdos (con perdon sea dicho), y bailes. Sobre perros y cerdos, pásese; pero respecto á bailes, lleva motivo á los jóvenes y á los músicos que han concebido al proyecto económico de hacer pagar la entrada al bello sexo. Hasta cierto punto nada más equitativo; pues si ahora se les concede á los individuos de dicho sexo muchos más derechos que antes, justo es que la sociedad les exija deberes. Si señor yo estoy porque paguen, aunque no sea más que por los que nos pegan (Lladó, Pere. «Sr. Director de El Palafrugellense». *El Palafrugellense*. 23 novembre 1884: 2-3).

Llegint el text ens poden sorgir dos interrogants: el primer, si són els joves i els músics els que gestionen la programació de balls a Torroella de Montgrí; i el segon, si el ball és gratuït per a les dones —sembla que hi ha coses que perduren molt de temps—. No sé si podem trobar resposta a les preguntes, però sí aportar algun indici llegint la formulació dels primers estatuts que documenten una societat per a la realització de balls públics anomenada La Juventud Torroellense.

La Juventud Torroellense és registrada per Martí Coll i Rigau l'any 1888. Com mostren els estatuts transcrits, el Sr. Coll té el compromís de donar 12 balls anuals, més els extraordinaris per la festa de Sant Genís, i fer-ne coincidir tres a Nadal, Pasqua i Pentecosta. Admeten en aquesta societat a tot veí de la vila i ravals que pugui pagar deu rals d'abonament i dos rals de mensualitat —sis rals a l'agost—. També admeten persones dels pobles veïns de Torroella, distants en una hora o més, si són d'una altra societat o paguen l'entrada mensual. Respecte a les normes de vestir, s'han de treure el barret quan l'orquestra comença la seva simfonia i han de tenir el cap descobert fins a la finalització del ball. I, finalment, en la regulació de l'entrada de les dones, de què tant es queixa Lladó, només poden anar al ball si fan *comuna habitació* —viuen en la mateixa llar— o amb invitació d'algun dels socis, que disposen de dues invitacions.

Estatuts de La Juventud Torroellense

Reglamento para la sociedad de baile titulada «La Juventud Torroellense»

Art. 1. El interesado de dicha sociedad D. Martín Coll y Rigau se compromete á dar 12 bailes de Sociedad anuales distribuidos por mensualidades sin que esta obligación y por el carácter particular que la misma tiene puede venir á exigirsele por parte de la Junta ni de persona alguna ninguna otra que no ser la que se refiere en el precedente apartado, obligándose á la limpieza y ornamentación de la sala.

Art. 2. Será admitido todo vecino de esta villa y sus arrabales que reuna buenas cualidades mediante el pago de diez reales de abono y dos reales de mensualidad.

La mensualidad correspondiente al Agosto será de seis reales como contribución al baile extraordinario que se dará para celebrar la fiesta de San Gines. Queda asi mismo obligado el referido interesado Martin Coll á distribuir tres bailes de los citados en los dias de Navidad, Pascua y Pentecostes.

Art. 3. Será admitido en los citados bailes todo vecino de cualquier población distante una ó más hora de esta villa mediante presentación de targeta de conforme esta inscrito en el pago de otra sociedad de lo contrario vendrá obligado al pago de la mensualidad.

Art. 4. Habrá una Junta de orden compuesta de un Presidente, un Vice Presidente tres vocales los cuales velaran por la armonia de la citada Sociedad.

Art. 5. Todo socio que asiste á los bailes indicados, vendrá obligado á descubrirse desde el momento en que la orquesta da principio á la sinfonia permaneciendo en dicho estado durante todo el baile.

Art. 6. El interesado nombra á un cobrador para proceder al cobro de las mensualidades y avisar á los socios para que puedan asistir á los mencionados bailes.

Art. 7. Toda señora que no haga comun habitación con uno de los socios, solo podrá entrar en los bailes dados por dicha Sociedad exhibiendo la tarjeta de invitación que se dará al socio que la solicite.

Todo socio tendrá derecho á dos tarjetas de invitación para cada baile.

Este reglamento fijado en el salón al objeto de que si algun socio le ofreciese alguna duda podrá sercionarse de su contenido y para lo que se le ofrezca acudir á la Junta para cumplimiento de estos artículos.

Torroella de Montgrí once de Agosto de mil ochocientos ochenta y ocho. El interesado. Martín Coll. Gerona.

Sociedad La Juventud Torroellense. 1888

Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

En realitat, poca equitat tenen les dones en aquest temps. Els seus drets no inclouen la creació de societats, ni tampoc la participació com a sòcies. Només poden anar a balls i concerts si hi són convidades. Els nous drets que explica segurament s'han de tractar més en l'àmbit de la relació social i de les primeres reclamacions dels drets en les lluites feministes que estan emergint en aquest moment. La subjecció legislativa de les dones al pare, germà o marit no canvia fins a l'arribada de la Segona República. Un any després, a Torroella de Montgrí es crea una entitat cultural i esportiva anomenada Centre Femení de Cultura i Esport, registrada a governació civil el 5 de juliol de 1932. D'aquesta entitat no en tenim els estatuts, però sí les diverses publicacions en la nova secció *feminista* del setmanari *Emporion*.

Relativament en molts pocs anys la causa feminista, que no vol dir precisament conversió de les dones en homes amb faldilles, ha guanyat tant terreny, que avui la dona en tots els països que volen preciar-se de liberals, gaudeix els mateixos drets que l'home. [...] l'adveniment de la República l'ha trobada ja en tots els llocs que li pertocaven amb els mateixos drets que l'home: a l'oficina, al taller artístic, a la càtedra, al despatx, al camp d'esport i fins i tot fent sentir la seva veu des dels escons de la Cambra de Diputats i intervinguent en la formació de les lleis Constitucionals. I aquesta Constitució que s'acaba d'elaborar i que concedeix a la dona, tots, absolutament tots, els mateixos drets civils que a l'home (Vallespí Torrent, Rita. «Els nostres drets i els nostres deures». *Emporion: periòdic quinzenal*. 10 gener 1932: 7).

Les raons a oposar als uns i als tres són ben senzilles: si les dones tenen les mateixes possibilitats d'intel·ligència que els homes (cosa que actualment no s'atreveix a negar ningú) les seves actituds dependran de la formació cultural que tinguin. Si aquesta és nul·la, la dona serà, espiritualment, irresponsable. Si la seva educació es redueix a uns quants coneixements d'escola primària al vell estil, serà ja més capaç de desenvolupament, però sense posseir veritables armes en la seva lluita per la vida (Vallespí Torrent, Rita. «Les coses al seu lloc». *Emporion: periòdic quinzenal*. 13 març 1932: 1).

Respecte a les societats corals, a Torroella estan documentades als diaris des de 1878. Trobem la més antiga a la publicació *La Lucha*, que relata la visita de Teodoro Merly, l'enginyer que va dissenyar la línia del ferrocarril —mai portada a terme— per connectar la vila. L'acte era prou important i «fué obsequiado con una brillante serenata dada por una de nuestras sociedades corales que, asociada con la orquesta *La Lira*, dió pruebas de sus adelantos y exquisito gusto en la música popular que tanto renombre dió al inolvidable *Clavé*» («Torroella de Montgrí 25 de febrero de 1878». *La Lucha: órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 27 febrer 1878: 3).

És habitual que les cròniques ens parlin de les societats corals sense nom propi. De fet, al registre d'associacions només tenim constància de l'Orfeó Torroellense i al Fons Dabau del Museu de la Mediterrània, dels estatuts de la Sociedad Coral «El Montgrí». També dels estatuts de l'Orfeó de l'Ateneu Montgrí publicats al setmanari *Emporion* el març de 1916 («Ateneu Montgrí». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 març 1916: 2-3).

Tot i això, els diaris documenten més associacions corals entre els dos segles, tant a Torroella de Montgrí com als pobles veïns. Relacionats amb Pere Rigau, els diaris parlen del cor del Centro Recreativo, del cor

REGISTRE A L'ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA

GUALTA

Protectora Agrícola Guatense - Mejorar su condición económica social- 10 junio 1910
San Rafael - Mutualidad Escolar
"La Unión" - Recreo y diversiones - 24 abril 1924
Sindicato de Oficios Varios - Social- 20 octubre 1936
AHG. Govern Civil de Girona, 2509. 229 de 522

TORROELLA DE MONTGRÍ I L'ESTARTIT

Sociedad de San Sebastian - Socorros mutuos-
La Liga Republicana -Propaga el idealismo "la republica" - 10 agosto 1911
Ateneo Mercantil - sense més dades-
Protectora Torroellana - Socorros mutuos - 12 febrero 1917
La Indústria oficial - sense més dades-
AHG. Govern Civil de Girona, 2509. 453 de 522

Torroella de Montgrí - Centro Recreativo - Instrucción de sus socios y recreo - 21 marzo de 1891
Torroella de Montgrí - "Comercio" - Defensa y fomento de la Industria
Torroella de Montgrí - La Juventud Unida - sense més dades-
Torroella de Montgrí - La Escarpa obrera - sense més dades-
Estartit -La marina de Pescadors - defensa de intereses socorros y mutualidades- 20 agosto de 1914
Torroella de Montgrí - Club deportiu Montgrit - Deportiva - 17 octubre de 1922
Estartit - Estartit Esport - Deportiva-
Torroella de Montgrí - Germanor - Recreativa -
Torroella de Montgrí - Centro Moral - sense més dades-
Torroella de Montgrí - Sociedad "Cobla Montgrins" - Orquesta -
Torroella de Montgrí - La Amistad - Baile -
Torroella de Montgrí - Casino del Cinema Montgrí - Recreativa - 5 agosto 1929
Torroella de Montgrí - Unión Deportiva Montgrí - Deportes- 16 mayo 1930
Torroella de Montgrí - Centre Republicà Català - sense dades- 6 ? 1930
AHG. Govern Civil de Girona, 2509. 454 de 522

Torroella de Montgrí - Sociedad Obreros - Defender sus intereses- 25 marzo 1931
Torroella de Montgrí - Albañiles El ? - sense més dades-
Torroella de Montgrí - Sindicato de Trabajadores de Torroella de Montgrí y su radio - sense dades- 23 mayo 193
Torroella de Montgrí - Centre Femení de Cultura i Esport - Cultural Esportiva - 5 juliol 1932
Estartit - Unió socialista de Catalunya - Política - 11 octubre 1932
Estartit - Casal social - Cultural- 13 agost 1932
Estartit - Sociedad cazadores - Esportiva - 26 mayo 1932
Estartit - Futbol club Montgrí - Esport - 27 setembre de 1933
Torroella de Montgrí - Studium - Catolica- 11 mayo 1933
Torroella de Montgrí - La protectora Torroellenca - socorro - 7 julio 1933
Torroella de Montgrí - Orfeó Torroellense - sense dades - 7 setembre 1933
AHG. Govern Civil de Girona, 2509. 455 de 522

Torroella de Montgrí - Joventut d'Esquerra - política - 11 desembre 1933
Torroella de Montgrí - Bloc obrero y Camperol -sense dades- 27 febrero 1934
Torroella de Montgrí - Centre Catalanista -sense dades- 16 mayo 1934
Torroella de Montgrí - Socorros mutuos "Pia-Unión" Santa Lucía - 14 enero 1887 reformada 17 ? 1934
Torroella de Montgrí - Esplai - Recreativa - 11 enero 1936
Torroella de Montgrí - Cooperativa obrera de consum "La Torroellenca" - sense dades- 23 juliol 1937 - Plaza República, 12

Amb data 30 de juliol de 1937 tenim set sindicats a Torroella i un a l'Estartit.
AHG. Govern Civil de Girona, 2509. 455 de 522

ULLÀ

Unión Agrícola Ullense - Falta reglamentos y acta-
Mutualidad escolar La Concordia - sense més dades-
Sindicato de Trabajadores - Obrera- 13 octubre de 1936
Sindicato de oficios varios C.N.T - Social- 21 gener 1937
AHG. Govern Civil de Girona, 2509. 463 de 522

ESTATUTS A L'ARXIU MUNICIPAL DE TORROELLA

1887- EL RAMIÓ

Sociedad recreativa de fomento para el desarrollo en esta villa de la preciosa textil.
Valentín Comas. President
José Serra. Vice-president
José Mas. Trosorer
Jaime Ponsatí. Contador
Socis honoraris- Autoritats i Baldomero Mascort

1888- LA JUVENTUD TORROELLESE

Sociedad de baile
Martín Coll Rigau. El interesado

1891- CENTRO RECREATIVO TORROELLESE

El centro tiene por objeto el recreo é instrucción de los concurrentes al mismo.
Domicili social. Carrer Comercio, 5
Narciso de Foxa. President
Augusto Mercader. President interí
Javier Hospital. Secretari
Joaquín Capella. Vocal
Narciso Bataller. Vocal
Victoriano Pascual. Vocal

1896 - LA UNIÓN TORROELLESE

El círculo tiene por objeto el recreo é instrucción de los asociados al mismo, por medio de la lectura de periódicos y juegos permitidos por las leyes
Domicilio actual Travesía del Comercio, núm. 3
Javier Hospital. President interí
Guillermo Roig. Junta iniciadora
Joaquín Serra. Junta iniciadora
José Camps. Junta iniciadora
Juan Hospital. Junta iniciadora
Juan Sallés. Junta iniciadora
Narciso Bernatallada. Junta iniciadora
Sabrià Bou. Junta iniciadora

1896 - CENTRO DE RECREO HONESTO

Para los católicos prácticos de Torroella de Montgrí y su comarca bajo el patrocinio de S. José patron universal de la iglesia militante.
Joaquín Mundet. President
José Capella. Secretari
Benito Pagés. Junta iniciadora
José Clotas. Junta iniciadora
Juan Marqués. Junta iniciadora
Victoriano Vilá. Junta iniciadora

1899- LA JUVENTUD UNIDA

Sociedad de baile
Domicili Travesia de la calle del Comercio, 3
Guillermo Roig. President
José Bofill. Secretari
Francisco Martí. Junta iniciadora
Francisco Matarrodona. Junta iniciadora
Francisco Ramió. Junta iniciadora
Martín Ginés. Junta iniciadora
Pedro Aleñá. Junta iniciadora
Pedro Negra. Junta iniciadora
Pedro Perich. Junta iniciadora

1901 - LA JUVENTUD TORROELLESE

Sociedad de baile
Domicilio legal Puerta Nueva núm. 3
Francisco Bombardó. Encarregat
Antonio Parés. President
Roque Vilá. Secretari

1912 - EL MENESTRAL

Sociedad de baile
Domicili Travesia del Comercio, núm. 3
Miguel Mestres. President
José Sullastres. Vicepresident
Juan Fonquerna y Serra. Secretari
Juan Oriell. Depositari
José Borrat. Vocal
José Massaguer. Vocal
Lorenzo Cavolinsky. Vocal

1918- FOMENTO REPUBLICANO SOCIAL

Calle del Lavadero. Restaurante España
Juan Candal. Representant entitat

1919 - RENOVACIÓ CÀRRECS ATENEU MONTGRÍ

Pere Blasi. President
Eduard Bataller. Vice-President
Narcís Plaja. Secretari
Joaquim Capellà. Trosorer

1919 - CENTRO LIBERAL RECREATIVO

Domicilio Plaza Pi i Maragall, esquina Calle Lavadero, bajos
Antonio Rincón. President

d'Unió Republicana, de la Sociedad Coral "El Montgrí" i de la societat coral La Humorística. La tasca de mestre i director de societats corals serà continuada per dos deixebles de Pere Rigau i integrants de la formació Els Montgrins: Vicenç Bou i Joaquim Vallespí, que dirigia l'Orfeó de l'Ateneu Montgrí (Fig. 27). Vicenç Bou es va fer càrrec també de la Sociedad Coral "El Montgrí" i la va integrar a la secció coral de la Lliga Republicana que dirigia («De Torroella de Montgrí». *Baix-Empordá*. 24 novembre 1912: 5). Joaquim Vallespí també va dirigir l'Orfeó Torroellenc, l'última societat coral documentada a Torroella de Montgrí dels anys de recerca («Debut de l'Orfeó Torroellenc». *Emporion: periòdic quinzenal*. 4 juny 1933: 10).

A Ullà, gràcies al pas com a mestre d'escola d'Eliseu Carbó entre els anys 1914 i 1926, es pot documentar la creació de diverses formacions corals i un ateneu denominat Unió i Cultura. Són diverses les actuacions documentades en excursions a Santa Caterina, la Fira de Sant Isidre, la festa major d'Ullà i la Festa de l'Arbre amb corals que organitza a l'escola, un cor de nenes i l'agrupació coral Unión. D'aquesta última, que actua a la Fira de Sant Isidre de 1915, en donen notícia en un llarg article de queixa, pel tractament donat a la formació d'Eliseu Carbó. Pel diari *El Diluvio* sabem que era «una masa coral compuesta de 130 voces entre niños, niñas y hombres» («Las Férias de Sant Isidro». *El Diluvio: diario político de avisos, noticias y decretos*. 20 maig 1915: 22). Al cens de la població d'Ullà, per aquestes dates hi consten al voltant de quatre-centes persones. Formar un cor de 130 veus —ens diu el corresponsal— significa que ha aconseguit mobilitzar més d'un terç de la població en molt poc temps.

De l'ateneu no hem trobat cap altra informació que la que facilita el setmanari *Emporion* amb la formació de la seva junta («Ateneu Ullà». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 gener 1920: 7).

6.1.1 Les societats recreatives

L'any 1887 és determinant per a l'increment i la proliferació de societats i també per a la seva regulació, per les disposicions de la llei promulgada per Alfons XIII que atorga el dret d'associació i obliga a presentar-ne els estatuts indicant-ne l'objecte de creació («Ministerio de Gobernación. Ley», 12 juliol 1887. *Gazeta: colección histórica*. Agencia Estatal Boletín del Estado).

També és probable que tant societats recreatives com espais d'esbarjo que ja funcionaven es veiessin obligats a registrar-se, perquè també en aquestes dates es regulen els llocs que programen diversions públiques. Com podem llegir al *Butlletí de la Província de Girona* amb data d'octubre de 1887, la Secció de Foment demana als municipis una llista dels edificis i locals destinats a les diversions públiques:

Figura 27. Imatge que il·lustra l'article. Rigau, Rogelio. «Bemoles y sostenidos». *Bohemia*, 19 agost 1916: 14.
Font: Digital Collections. University of South Florida

A efectos tales los Sres. Alcaldes remitirán á la Sección de Fomento de este gobierno Secretaria de la Junta, en un plazo de 15 dias nota exacta y detallada de los edificios y locales destinados á espectaculos, conciertos y bailes, circos, gimnasios, cubiertos y de los circos descubiertos, plazas de toros y teatro de verano comprendidos en las dos clases que determina el 2º del Reglamento, expresando quienes sean sus dueños de los edificios y acompañando á dicha el plano ó planos originales («Sección de Fomento. Circular núm. 442 - Registro núm. 1435». *Butlletí Oficial de la Província de Girona*. 19 octubre 1887:1).

Les dates de registre d'associacions de Govern Civil a l'Arxiu Històric de Girona (Pàg. 62) marquen dos períodes: 1888-1937 i 1940-1962. Per les dates, podem deduir que va ser l'any 1888 quan es va obligar les societats que ja funcionaven a registrar-se. La documentació és bastant deficitària, ja que no s'anota en molts casos ni l'objecte ni la data de constitució.

Va passar el mateix l'any 1940, quan després de la Guerra Civil es van tornar a activar les societats recreatives i culturals. De tota manera, en els anys d'estudi a Torroella no se'n va registrar cap més amb aquesta denominació. Només trobem l'Agrupació Fotogràfica (1959) i l'Associació d'Amics de l'Estartit (1963). Dels pobles veïns, en aquest registre es detalla només una associació recreativa a Gualta.

En aquestes llistes, com mostra el recull de la pàgina 62, els noms de les entitats registrades no coincideixen amb els dels estatuts que encara es conserven a l'Arxiu Municipal de Torroella. Afortunadament, als estatuts sí que podem llegir l'objecte de la seva constitució i, en molts casos, la seva domiciliació.

La redacció de noves lleis sol recollir els fets a posteriori, i és fàcil pensar que l'activitat associativa que recull el Govern Civil des de l'any 1887 és la que s'havia desenvolupat en les últimes dècades, i també que no totes les entitats creades van passar pel registre o van portar els estatuts a l'Ajuntament. Tenim, per exemple, les societats de carnaval que s'esmenten al capítol anterior o les formacions corals, a més a més de totes aquelles de les quals no ha quedat cap registre fiable per al seu estudi. A les viles i poblacions hi ha més activitat de la que pot reflectir la documentació oficial dels estaments de governança o les narracions i cròniques dels diaris, i arribats al segle XX ni tan sols la memòria viva és capaç de registrar-ho tot. Però totes les fons documentals es complementen en l'apropament a l'estudi del passat. Si sumem les documentades al registre, l'arxiu i els diaris, sense cap dubte triomfen les societats de ball.

Es sens dubte el deu Terpsícore el més favorescent per la nostra juvenalla. La gran majoria no coneixen altre deport que la dança.

Després d'una setmana d'estar retrets a llurs cases, traficant amb el treball respectiu, ve el diumenge i totes les seves expansions s'enclouen en una sola cosa, anar al ball. Forçes colles de noies recorren pels carrers de la vila en direcció al sarau, totes endiumenjades...[...] Ja som al sarau. A l'entrada ens trobem un grop de joves que l'intercepten per complet. La quitxalla gairebé omplena la sala, saltironant i clavant empentes i batzagades.

El no haver arribat encara els músics, fa que'ns detinguem a contemplar l'edifici. Es una sala gran amb escenari que además de servir de tablado per a els músics, pod utilitzar-se també per fer comedia; una camarilla que'n nits de sarau, es per les comares son lloc predilecte puig d'allí poden mirar a son plaer, per dir després quina noia ha

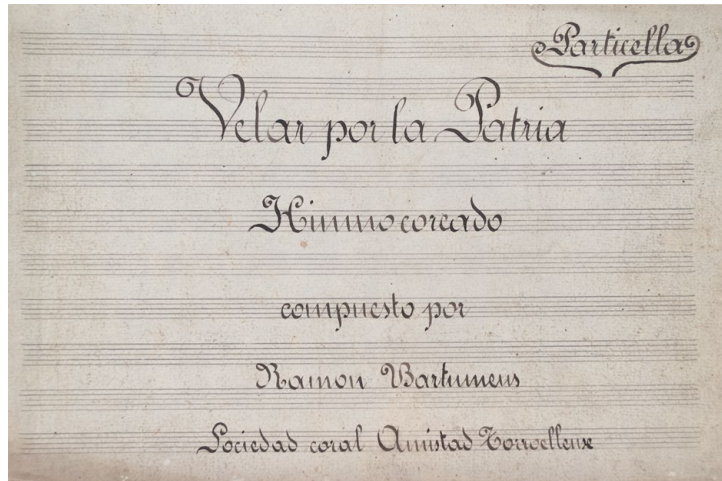

Figura 28. Fotografia de la partitura «Velar por la Patria» de Ramon Bertomeus. 1922-1930. 2021. Olga Taravilla Baquero. Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Sign. Top. 1/1

lluït el traje més el·legant i, quin jove s'ha distingit més. Mirant al carrer, un quartet amb un taulell en el qual hi trobareu sempre rosquilles, carquinyolis i diverses menes de begudes.

De cop, els preludis d'un Wals ens treuen de nostra inspecció. Es un Wals d'aqueixos moguts i repicats, amb notes agudes de cornatí i flautí (Billi. «El ball». *Emporion: periòdic quinzenal*. 24 setembre 1916: 4).

Algunes de les societats recreatives esmentades a la pàgina 62 tenen com a objecte la celebració de balls: La Juventud Torroellense (en els dos estatuts), La Juventud Unida, El Menestral i La Amistad. Les dues societats de La Juventud Torroellense estan vinculades als balls programats al Saló Coll i La Juventud Unida i El Menestral, al local situat a la travessera del Comerç, 3. De la societat anomenada La Amistad, entre les dates de 1922 i 1929 no en tenim cap document a la premsa que en parli com a societat de ball. Només en una partitura del Fons Vicenç Bou del Museu de la Mediterrània hem trobat una societat anomenada Sociedad Coral La Amistad Torroellense (Fig. 28). No sabem si només és una coincidència de noms. En aquestes dates també estan actives altres societats: el Sindicat Agrícola i la Lliga Republicana. Però els diaris no recullen que cap d'aquestes dues societats programi balls assíduament. La Lliga és més coneguda per la programació d'atraccions i concerts.

Als diaris sí que documentem una societat anomenada La Joventut Progressiva, activa a Torroella entre els anys 1913 i 1928, que programa els balls mensuals i els de les diverses festes que se celebren. Sol fer-ho a Can Coll, però també tenim notícies de la contractació d'un envelat, entre d'altres.

Se está adornán el Saló Coll, en el qual, hi celebra els concerts i balls la societat «Joventut Progressiva», tinguent contractada la orquestra «Montgrins». Al «Centre Recreatiu» amenisarà ses festes la «Moderna Escalas» de Barcelona i al «Menestral» «La Principal» de Palafrugell («De Torroella de Montgrí. Notes de Festa Major». *Baix-Empordá. Setmanari regionalista*. 24 agost 1913: 3).

Diumenge passat celebrá el ball mensual la societat «Joventut Progressiva» amb l'orquestra «La Principal» de Palau. («De Torroella de Montgrí». *Baix-Empordá. Setmanari regionalista*. 28 setembre 1913: 3).

El dia de Nadal va donar un lluït ball de societat «La Joventut progresiva», al Saló Coll. Va destacar-se el bon gust en el vestir d'algunes de nostres simpàtiques damiseles («Ball de societat». *Emporion: periòdic quinzenal*. 11 gener 1920: 5).

Amb tot i esser a la quaresma, diumenge passat, feu un lluït ball de societat, la «Joventut progresiva», al Saló Coll («Ball de societat». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 març 1922: 7).

Un altra societat de ball de la qual no tenim registre ni estatuts és la Societat de Ball Montgrís. Però la tenim molt ben documentada al setmanari *Emporion* i a l'Arxiu Municipal de Torroella, amb una mostra de cartells (Fig. 29 i 30). Aquesta societat té un protagonisme rellevant en els anys previs a la Guerra Civil, tenim de documentació de la seva programació a diversos espais de la vila: el Saló Coll, al Saló del Cinema Montgrí o contractant un envelat. Poc sabem de la junta de l'entitat. Només una notícia ens diu que davant la «dimissió del president de la «Societat de Ball Montgrís», fou elegit per a substituir-lo el sr. Lluís Perich» («Canvi de directiva». *Emporion: periòdic quinzenal*. 3 març 1935: 10).

Figura 29. Fotografia del cartell de la programació de la Societat Montgrís (1936). 2021. Olga Taravilla Baquero

Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

Comparteix protagonisme, aquest anys, amb el Casino del Cinema Montgrí, aquest sí, documentat al registre d'associacions de Govern Civil el 1929. A partir de l'any 1934, l'espai de referència d'aquesta entitat recreativa no és pròpiament el Cinema Montgrí sinó l'antiga sala del Centro Recreativo.

El Carnaval d'enguany promet ser força animat. Per un cantó la Societat Montgrís celebrarà els seus acostumats balls populars al Saló del Cinema Montgrí. I per l'altra el Casino del Cinema Montgrí - Que avui ni es tal casino ni és al Cinema Montgrí - celebrarà les seves reunions saraúístiques a l'antiga sala del Centre Recreatiu («Carnaval». *Emporion: periòdic quinzenal*. 11 febrer 1934: 9).

No sabem exactament què va passar entre aquestes dues entitats, però poc després es perd la pista de la societat Casino del Cinema Montgrí i la societat de ball Montgrís seguirà programant als salons del Coll i Cinema Montgrí. Les últimes programacions d'entitats recreatives a Torroella són de l'any 1936, a càrrec de la Montgrís i d'una altra de nova anomenada L'esplai.

Les nostres societats de ball han estat matineres per tal d'assegurar-se una cooperació musical excelent en vistes a la festa major d'enguany. Se'ns diu que la Societat «Esplai» comptarà amb «Els Montgrins» i la Societat «Montgrís» amb «La Principal» de la Bisbal. Ja la ballarem («Contractes». *Emporion: periòdic quinzenal*. 29 març 1936: 9).

L'última publicació del setmanari *Emporion* és del 12 de juliol de 1936. En aquest número ens explica que l'Ajuntament s'ha posat en contacte amb les societats de balls «a fi d'organitzar, de comú acord, un veritable programa popular de festes» («Festa Major 1936». *Emporion: periòdic quinzenal*. 12 juliol 1936: 8). No tenim notícia de la celebració de la festa major del 1936. Després de la Guerra Civil, com dèiem, no queden societats, segons els diaris, que programin balls i per la festa major de 1946 «las empresas estan preparando

Figura 30. Fotografia del cartell de la programació de la Societat Montgrís (1935). 2021. Olga Taravilla Baquero

Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

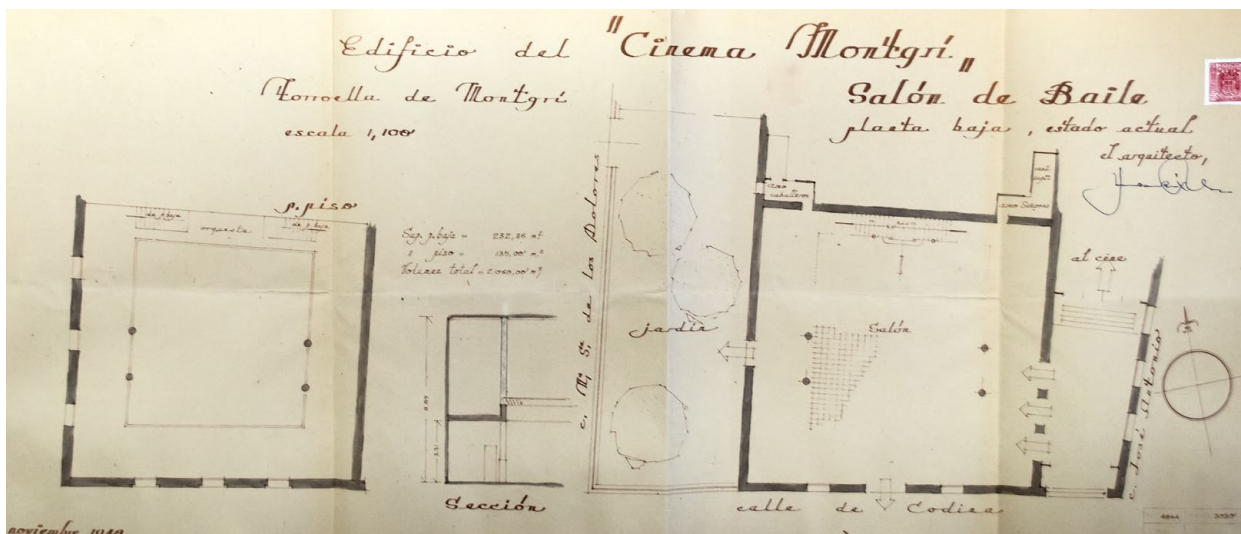

Figura 32. Fotografia del plànol per demanar la llicència d'obertura de la sala del Cinema Montgrí (1948). 2021. Olga Taravilla Baquero.

Font: Arxiu Històric de Girona. Fons AHG170-231 / Govern Civil de Girona

Figura 31. Digitalització del programa (1958). 2021. Olga Taravilla Baquero
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C62

que tampoco piden el de Gobierno Civil, burlando con ello las ordenes cursadas por V.E.» (Arxiu Històric de Girona. Fons AHG170-231 / Govern Civil de Girona).

El representant de la societat d'autors havia acudit a l'alcalde de Torroella, qui, però, no l'havia ajudat gens en el «desempeño de su misión». I per això ho denuncia al governador civil. Els anys posteriors, l'Agrupación Sardanística V. Bou sí que demana permís per organitzar balls al Saló Coll. De més enllà del 1950, també tenim cartells de la programació d'aquesta entitat en altres espais de la vila al fons Vicenç Bou, al Museu de la Mediterrània (Fig. 31).

És poca la documentació conservada dels últims anys de l'objecte de recerca, però podem imaginar que els balls se segueixen celebrant, i és probable que hi hagués més agrupacions sense cap mena de registre oficial. Entre la documentació de la sala de ball del Cinema Montgrí, es guarden plànols (Fig. 32) que acompanyen la petició de la seva obertura al febrer de 1949. D'aquesta sala estan documentades les inspeccions fins a l'any 1972. Posteriorment es denomina pista de ball People S. Club, fins a l'any 1975, quan es tanca l'expedient. A partir dels anys seixanta, entre la documentació trobem els plànols i permisos per obrir els primers clubs, discoteques i pistes de ball a l'aire lliure, però ja són altres temps.

sus programas. Están contratadas las orquestas de ésta "Montgrins", "Caravana", "Montgrinenca" y algunas de fuera» («Torroella de Montgrí. La fiesta mayor». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 11 agost 1946: 5).

A l'Arxiu Històric de Girona, al fons de Govern Civil, tenim els expedients d'autoritzacions de pistes de ball, sales de festa i discoteques, en els quals trobem referències que indiquen que hi havia tres espais en actiu: Can Coll, el Cinema Montgrí i el Centro Cine (Arxiu Històric de Girona. Fons AHG170-231 / Govern Civil de Girona).

A banda dels permisos que demana l'empresari que gestiona els balls al Saló Coll, també trobem documentació sobre Francisco Calabus, president de la Hermandad de Labradores i de l'Agrupación Sardanística V. Bou, que demana permís per fer balls. Aquesta agrupació sardanista va ser demandada per la Sociedad General de Autores «con el fin de poner en su conocimiento, que en dicha población vienen celebrándose continuamente audiciones de Bailes i Sardanas, sin que anteriormente sea solicitado el previo permiso de esta Sociedad, y como supongo

Padrón industrial 1893

Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 2.4.2.15.3. Industrial.1886-1935

Bodegón

Ezequiel Valls Vila. Bodegón. Cancell

Francisco Garcia Gomez. Bodegón. Dolores, 46, bajo

Gines Marull Torres. Bodegón. Codina, 17

José Bofill Pericot. Bodegón. Oriente, 5

Casino

José Massanet Prat. Casino y mesa de billar. Comercio, 5,1

Martín Coll Rigau. Casino y mesa de billar. Puerta Nueva, 4,1

Miguel Cristòfol Fontanet. Casino. Puerta Nueva, 18, 1

Vda.de Roig Pasariius (Rita Salamià). Casino. Travesía Comercio, 5,1

Posada

Martín Vidal Massaguer. Posada. Dolores, 2

Taverna

Esteban Vilà Agustí. Taverna. Mayor, 20, bajo

Fernando Casadellà Roca. Taverna. Puerta Nueva, 19, bajo

Joaquín Trill Navalls. Taverna. Rosario, 42

José Sallés Ros. Taverna. Comercio, 1

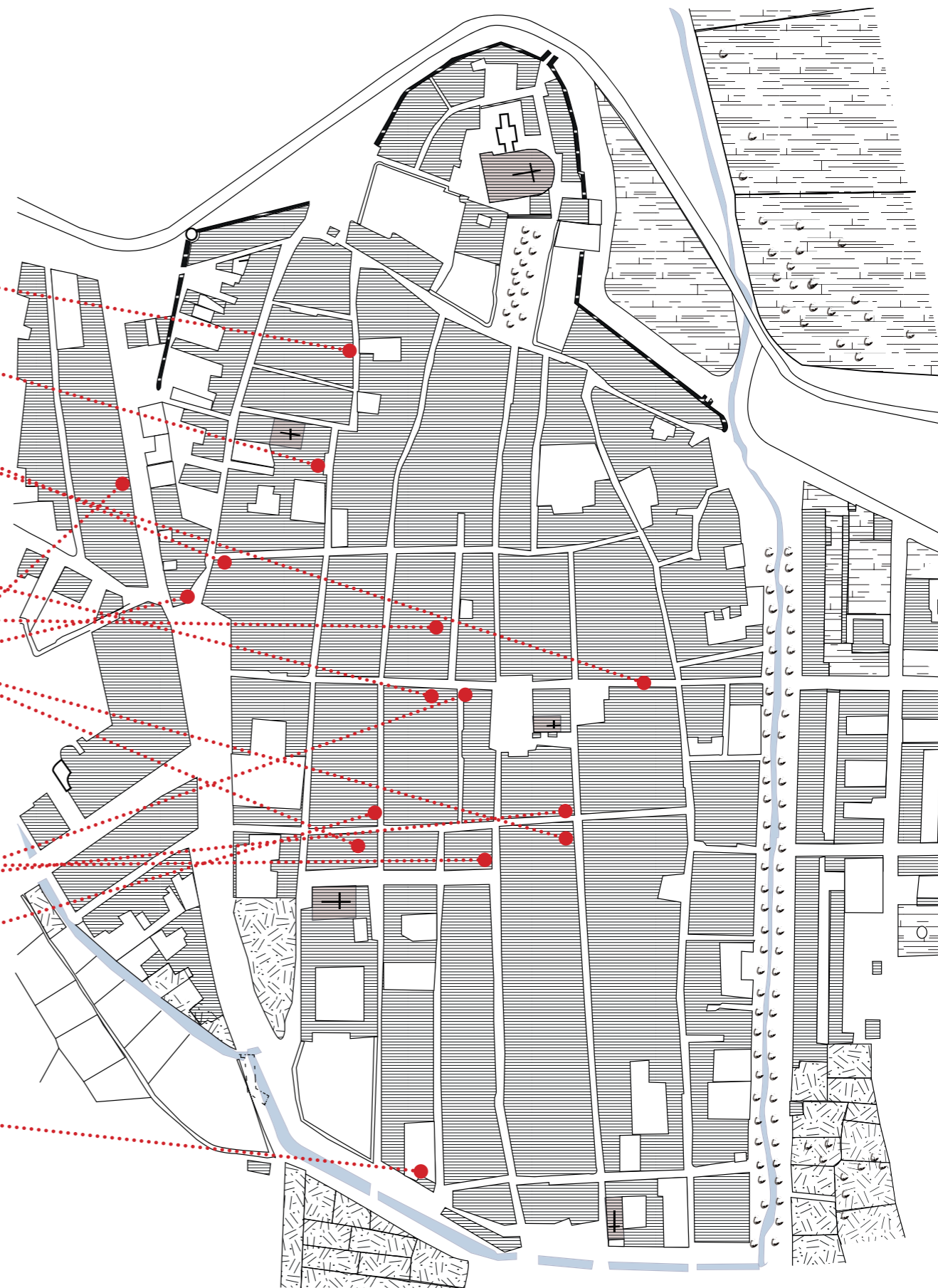
Josefa Codina Bisbe. Taverna. San Agustín, 3, bajo

Juan Gironella. Taverna. San Agustín, s/n

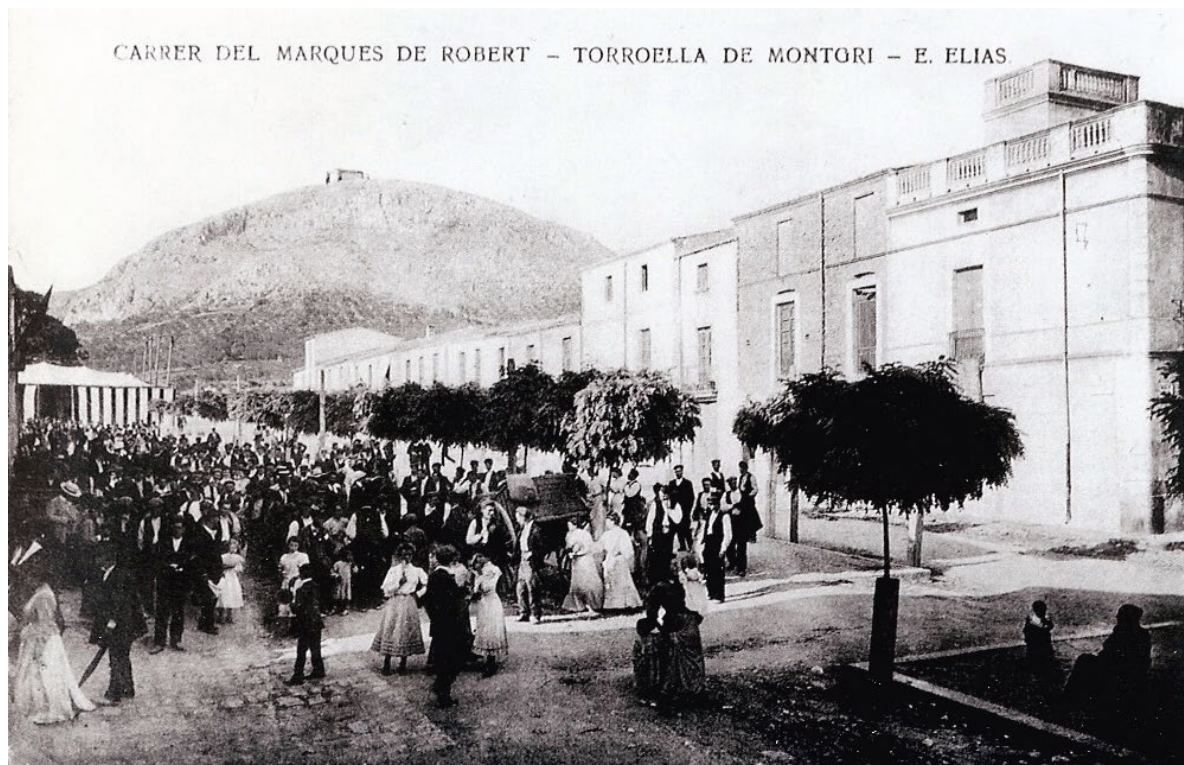
*Les adreces són les del document de la contribució i la seva situació al mapa és aproximada. En el cas de la posada, segons documentació posterior estaria al carrer Unió, 1.

Font de la cartografia: Piera, María, i Carlos Bitrián. *Estudi de la forma urbana de Torroella de Montgrí*. Museu de la Mediterrània i Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Recerca i Territori 3. Torroella de Montgrí, 2011: 176.

Elaboració pròpia

6.2 Espais emblemàtics, entre casinos, cafès, salons i entitats

Postal on podem veure l'envelat de festa al fons -realitzada a partir d'una fotografia del 18/09/1907 que es troba al fons fotogràfic de Miquel Graells-. 1907
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Josep Vert. Reg. 3.4.158

Com avançàvem, la documentació de les matrícules de pagament de la contribució industrial de l'Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí reflecteix molt bé aquest lligam entre societat i cafè. De fet, les denominacions d'aquests negocis, a partir de finals del segle XIX, aniran sempre acompanyades de dues denominacions, cercle i societat, fins a després de la Guerra Civil. Els documents ens ajuden a situar espais al mapa i a conèixer el nom de les persones que en treuen rendiment econòmic. Segons les dades del pagament de la contribució industrial fins a l'any 1863, només hi ha a Torroella un cafeter, Narciso Massanet, i, segons l'any, de dues a tres tavernes.

Per conèixer-ne la ubicació exacta, tenim un document excepcional de l'any 1893 que situa el comerç i industrialització de Torroella. La llista de negocis, en comptes d'organitzar-se per categories, ho fa per carrers, indicant el número i la planta on estan situats. És, a més a més, l'únic que recull la categoria de casino respecte a la resta de documentació. Els quatre casinos que ens mostra el document ja estaven actius l'any 1886, i hi havia un cinquè cafè a l'actual carrer del Pintor Gimeno –llavors carrer de la Unió– que és probable que fos a la posada pública domiciliada en aquest carrer, de la qual paga contribució Paula Burch Benet, vídua de Martí Massaguer, documentada des de l'any 1846.

Parlarem en aquest epígraf de les relacions entre els espais i les entitats que els ocupen, intentant buscar les relacions entre allò que diuen els diaris, els estatuts, la contribució industrial i les llicències d'obres. Explicar amb paraules aquestes relacions no és una feina fàcil. Ho intentarem, però alhora podeu consultar, per guiar-vos, els mapes i les cartografies.

L'any 1857 el diari *El Clamor Público* publica una nota que ens explica que el dia de Sant Genís s'inaugura un casino amb el nom de «Torroellense» (*«Cronica de las provincias». El clamor público. Periodico del partido liberal. 5 agost 1857: 3*).

L'any 1863-1864 paguen contribució per espais, amb la denominació de cafè públic i taules de billar, Narciso Massanet al carrer de la Porta Nova i Miguel Gich al carrer d'Ullà. Tenim un músic, Miguel Gich i Coll, que s'ocupa del cafè i els balls al Torroellense? En aquest cas, els diaris no en deixen constància; només tenim el pagament de l'impost d'un any. Un altre músic, Pere Rigau Poch, pagarà també contribució per cafè en cercle recreatiu al carrer d'Ullà cap a final de segle, en els millors temps del Centro Recreativo.

No sabem quina era la ubicació exacta del Casino Torroellense. Podria estar ubicat al carrer de la Porta Nova o al carrer d'Ullà. La carta del corresponsal de premsa del diari *La Lucha* de 1871 ens confirma que a la vila hi ha dos casinos on se celebren balls, i segurament es tracta d'aquests locals:

Dió mayor solemnidad à la fiesta, la llegada del Sr. Gobernador Civil de la provincia, el cual fué resibido por una comision de vecinos y del partido liberal, junto con el Sr. Alcalde republicano y algunos consejales en la casa de la villa, y desde allí, se le acompañó á casa de D. Alberto de Quintana donde se hospedó; durante los dos días que estuvo aquí, se le obsequió con serenatas y asistió a los bailes de los dos casinos que hay en esta villa («*Torroella de Montgrí 29 de Agosto de 1871*». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona. 2 setembre 1871: 2*).

Tenim un buit de deu anys de manca de documentació, però tenint en compte que el 1886 José Massanet Prat paga la contribució del cafè situat al carrer d'Ullà, 5, és probable que en l'any del part de la reina Cristina ja l'estigués gestionant.

Los héroes de estas fiestas foren los vehins del carrer d'Ullá [...] Ajudá que fos molt animada y popular la festa de dit carrer, lo apareixer un hermós dossier en un balcó del "Cassino Torroellense", ahont s'hi veyá lo retrato del rey molt iluminat y adornat; mes aquesta expansió dels vehins no s'hauria fet á no haber sigut iniciadora la duenya de dit cassino Donya Catarina, y al desprendiment del modest vehí don Lluís Duran (*Pere Lladó. «Torroella de Montgrí 26 d'octubre». Lo Catalanista: diari no polítich. 28 octubre 1880: 4*).

La «duenya del cassino» a qui es refereix el nostre cronista és Caterina Massaguer i Vidal, esposa de Josep Massanet. És molt probable que fos ella qui gestionés el cafè del carrer d'Ullà i en fos el rostre públic.

A les festes d'inauguració de la fàbrica de Baldomero Mascort el 1886, veiem el dibuix del teatre (Fig. 8) que l'artista anomena Círculo Torroellense, en comptes de Teatre Jou. Segurament podem situar aquest casino al cafè del Teatre Jou, construït per Francisco Jou l'any 1872 i actiu fins a l'any 1933, quan serà reformat per Josep Mascort Galibern i passarà a anomenar-se Cèntric Cine. En la descripció de la inauguració l'any 1933 ens expliquen que:

Dissabte, dia 11 de l'actual, vam tenir el goig d'assistir, amablement invitats, a la inauguració del nou local d'espectacles emplaçat en el mateix edifici del desaparegut Teatre Jou. [...] Cèntric-Cine respon amb escreix a l'espectació amb què el públic l'esperava. El vestibul d'entrada és una cosa sumament reeixida. L'emplaçament de les guixetes així com els passos de circulació, el passadís d'avant-sala i sobre tot, el saló de descans, on hi ha instal·lat un servei de bar magnífic, ofereix una disposició por freqüent, car en la major part dels teatres i cines, hom veu descurats tots aquests refinaments de comoditat i bon gust («*Inauguració del Cèntric - Cine*». *Emporion: periòdic quinzenal. 19 agost 1934: 8*).

La societat que ocupa aquest espai des de l'any 1891 és el Centro Recreativo Torroellense, entitat nascuda, probablement, de l'escissió l'any 1891 del Círculo Torroellense, la qual cosa va generar una gran polèmica i una guerra entre les societats amb arrels en les polítiques entre Robert de Robert i la família Quintana.

La división de Casinos, aumentará los bailes y las diversiones. Por cierto que, segun nos dicen, los mal aconsejados partidarios del Diputado por Torroella, han pretendido, y tal vez pretenden todavía, perturbar, recabando para ello la intervención del Gobierno Civil, los Centros Círculo Torroellense y El Montgrí, donde se reunirán los amigos del señor Quintana (*Diario de Gerona de Avisos y Noticias. 22 agost 1891: 4*).

Pere Pujol i la seva esposa a la barra del bar del Centro Cine. Torroella de Montgrí. c. 1950

Font: Col·lecció Mascort

Si tornem a revisar el document de 1893 dels casinos que paguen contribució, tenim José Massanet al carrer del Comerç, 5 (el mateix carrer on els estatuts situen el Centro Recreativo); el Casino Montgrí, que segons Josep Ramió —que n’havia format part— és El Menestral a la travessia del Comerç (Ramió Carbó, Josep. «Festa Major. Records d’altre temps». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1932: 5-6), i en paga contribució Rita Salamià; el Cafè Coll al carrer de la Porta Nova, 4, i el Círculo Torroellense, estaria a l’altre espai del carrer de la Porta Nova? es va quedar sense espai? En aquest últim local paga contribució Miquel Cristòfol Fontanet, anomenat «cafeter del Centro Recreativo» al *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí* (Surroca i Sens, Joan 2012, 20). Miquel Cristòfol no en serà el cafeter al Centro fins al 1913 aproximadament, quan hi haurà canvis en la gestió dels locals de la Porta Nova i Ullà. Llavors el local pel qual paga Cristòfol des del 1886 quina entitat acull?

Basta decirle, que después de todo lo de rúbrica, El Centro recreativo tiene la orquesta de La Bisbal; El Círculo Torroellense, «La Lira»; El Casino Montgrí, la de Castellón de Ampurias; El Café Coll, “Als Montgrins” y todas estas cuatro sociedades en competencia, ya pueden mis lectores imaginar lo que harán por aquello de ¿Quién gana á quién? Mas señor Director, pensar que tanto jolgorio nos ha venido desde que se dió el golpe del 3 de Enero en su Congreso á los hijos del profeta, debemos estar contentos que esta villa haya despertado en que tantos años ha vivido bajo los cánticos del viejo y penitente David. («Desde Torroella de Montgrí». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 20 agost 1891: 2).

El «golpe» al qual es refereix l’article és l’elecció del marquès de Robert com a diputat pel partit conservador, que desplaça el partit liberal del poder —els fills del profeta Albert de Quintana—. La creació d’un nou casino de senyors, domiciliat al mateix carrer i número on, suposadament, hi havia el Círculo Torroellense, promogut per altres benestants de la vila, devia ser molt sonat per les llargues cròniques dels diaris a favor o en contra dels bàndols. Tampoc no sabem quines persones formen aquesta entitat, perquè no va quedar registrada oficialment en cap document. Podem imaginar, per la polèmica del 1891, que la família Quintana hi devia estar vinculada.

El 23 d'agost de 1891, uns dies més tard de l'anterior article, el *Diario de Gerona* publica un escrit que, de forma irònica, ens relaciona les problemàtiques entre robertistes i el Círculo Torroellense:

Valiéndose de fútil pretexto, aprovechado á última hora, con habilidosa cuqueria, é imputable solo á los que han instigado á hacerlo, ha suspendido la Sociedad "Círculo Torroellense", uno de los centros en que se reunen los amigos del Sr. Quintana. El pretexto ha sido, no estar registrado el reglamento, aprobado por el Gobierno Civil en 1875. ¿Que se han propuesto, los autores de esta hazaña y su dócil instrumento. Llevar a la gente al Círculo Robertista y Nuestro buen Gobernador, por complacer al Marqués, se ha metido á enganchador de sus bailes y cafés («Desde Torroella de Montgrí». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 23 agost 1891: 7).

L'article explica el canvi de partit del governador —antic amic de Quintana—, i que el magnífic local en què està instal·lada la societat és ara un domicili particular i serà qui doni el ball. Per legalitzar el Círculo, el president i els amics constituïran immediatament una societat nova amb les prescripcions de la llei de 1887. Quin és el local en què està instal·lada la societat? Van realment legalitzar el cercle? Aquest article es desmenteix els dies següents diverses vegades, i el marquès intervé amb una carta negant-ho tot. Encara que governador i marquès queden exempts de culpa, el cert és que la polèmica seguirà.

En l'extracte que reproduïm del reglament del Centro Recreativo de l'Arxiu Municipal de Torroella, observem un caràcter totalment diferent al del reglament que havíem vist de La Juventud Torroellense, tant en les restriccions per formar-ne part com en el cost econòmic.

Reglamento del Centro Recreativo Torroellense

Capítulo 1.º Objeto de la Sociedad. Domicilio legal calle del Comercio, 5

Art. 1.º El Centro tiene por objeto el recreo é instrucción de los concurrentes al mismo.

Art. 2.º Queda terminantemente prohibidos los juegos de envite y azar y demas que no esten permitidos por las leyes.

Capítulo 2.º De los socios y de su admisión a la sociedad

Art. 3.º Para ser socio del Centro es indispensable estar domiciliado en esta villa ó bien tener su residencia en el Estartit, Ullá ó Gualta.

Art. 4.º Su admisión se verificará por propuesta firmada por tres socios dirigida a la Junta Directiva y en la cual constará el nombre y apellido del aspirante.

Art. 5.º La mencionada Junta en vista de los informes que crea conveniente tomar, acordará si aprueba ó no la admisión.

Art. 6.º No se satisfarán derechos de entrada, á no ser para los socios que ingresen en la sociedad después de transcurridos dos meses de constituida la misma, los cuales abonarán por concepto la cantidad de dos pesetas cincuenta céntimos.

Art. 7.º Para atender á los gastos ordinarios del Centro, cada socio satisfará cuota mensual de cincuenta céntimos de peseta, que se pagarán por adelantado.

Art. 8.º podrá también exigirse á cada uno, pero solo por una vez al año, una cuota extraordinaria, doble del importe de una mensual, caso de ser así indispensable para sufragar las necesidades del Centro.

[...]

Art. 11.º Además de los socios, tendrán entrada personal en las dependencias del Centro:

Primero: Los forasteros que accidentalmente residan esta villa mientras su residencia no exceda del plazo de dos meses.

Segundo: Los individuos de las respectivas familias de los socios y demás personal que vivan en la misma casa.

Tercero: Las señoras viudas.

En todos los precedentes casos es condición indispensable ser presentados por algun socio á cargo del cual correrá la responsabilidad á que pueda darse lugar.

Sociedad El Centro Recreativo Torroellense. 1891

Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

Les entitats dividides entre quintanistes i robertistes lluiten per veure el seu casino com el més concorregut, especialment per la festa major. El prestigi i el poder que això confereix és important. En la festa major de l'any següent, encara segueix la polèmica entre «quintanistas» i «robertistas»:

El domingo último por la noche, en los salones de un caracterizado robertista se dió un gran baile para coronar nuestra lucida fiesta mayor al que fueron convidados todas las distinguidas familias que forman el estado mayor de la bandera Quintanista quienes han dado pruebas de buena educación y tirando aparte la cuestión política, demostraron ser diplomáticos acudiendo al convite [...] El tal baile y reunión es cada día la comidilla general y no se habla de otra cosa, y por más que hay quien dice que ha sido un golpe mortal para los quintanistas porque dejaron solito á su gefe D. Pompeyo bailando sin amigos en el Casino Montgrí, otros dicen que no hay tal, sino que fueron por no faltar á las reglas de la buena urbanidad («Desde Torroella de Montgrí. El abrazo de Vergara». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 2 setembre 1892: 1).

Pompeu de Quintana ballava sol al Casino Montgrí perquè era el nou espai? O és que hi anava habitualment? De fet, els diaris deixen d'esmentar el Círculo Torroellense i a partir de l'any 1893 es parla del Casino de Torroella, Casino Montgrí, Centro Recreativo i Café Coll (Lladó, Pere. «Festa Major 1893». *La Vanguardia, edición del sábado*. 19 agost 1893: 2). Els diaris de 1894 ens permeten situar el Casino Montgrí com l'antic Themis, i cap al 1896 serà anomenat Círculo Unión Torroellense. D'aquesta entitat anomenada La Unión Torroellense i domiciliada a la travessia del Comerç, 3, sí que en tenim una còpia del reglament a l'Arxiu Municipal. Els seus estatuts són molt semblants als del Centro Recreativo.

A l'Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí, entre les llicències d'obres trobem la d'Ysidro Torres per reformar un edifici destinat a Casino. En el dibuix del plànol podem llegir que s'anomena Sociedad Menestral El Montgrí, i la façana ens recorda molt l'edifici de la travessia del Comerç, 3 (Fig. 33). L'any 1886, el carrer s'anomenava

Carnisseria i en pagava contribució Plácido Roig Passarius per cafè en cercle recreatiu. Després serà la seva vídua, Rita Salamià, qui pagui durant molts anys fins que el gestioni el seu fill alguns anys més, fins al 1915. A partir de 1913, els diaris documenten la programació de balls de la societat El Menestral. El pagament de la contribució va a càrrec d'una altra persona, Narciso Vidal, i després de la seva vídua, Luisa Ros, fins al 1937.

Tornant al Centro Recreativo, el 1903 encara queden veus als diaris que l'anomenen el «centro robertista» per una festa després d'un míting republicà. En aquest cas, qui es queda ballant sol és el marquès de Robert, segons el cronista. Els ànims que desprenen els republicans de Torroella en aquest article es veuran contrariats perquè tornarà a guanyar Robert de Robert, i ho farà fins a l'any 1907 («En el distrito de Torroella». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 3 maig 1903: 1-2).

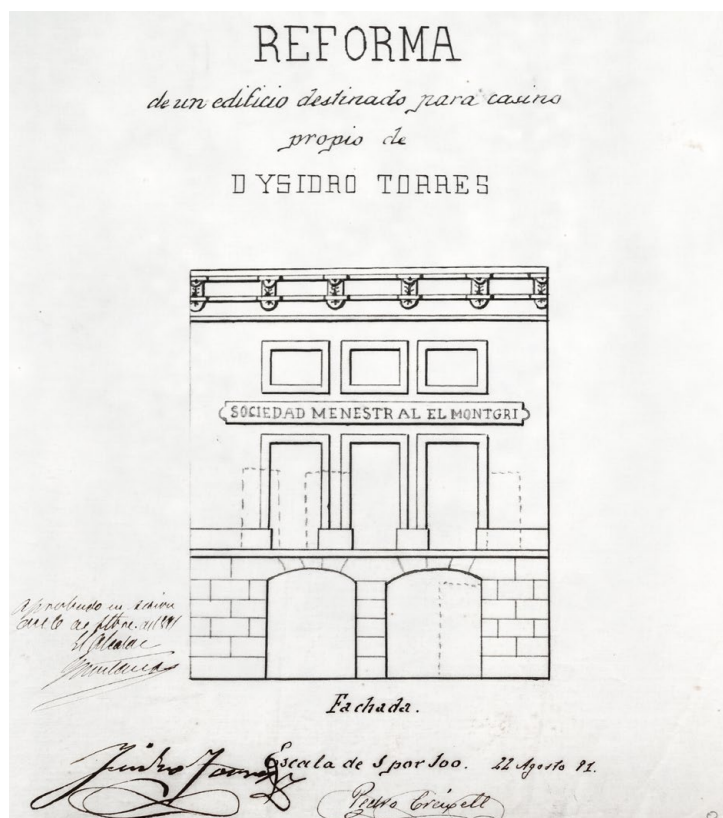

Figura 33. Fotografia del plànol presentat per a demanar la llicència d'obres Ysidro Torres (1891). 2021. Olga Taravilla Baquero.

Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 4.5.1. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905

Estat del Cèntric Cinema actual

Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Procedència: Foto Imatge Fidel. Reg. 4742

Els últims anys del segle XIX, les festes són força tristes i complicades per la guerra de Cuba i les implicacions que això comporta a les viles de Torroella i l'Estartit, relacionades amb l'altre continent pels negocis.

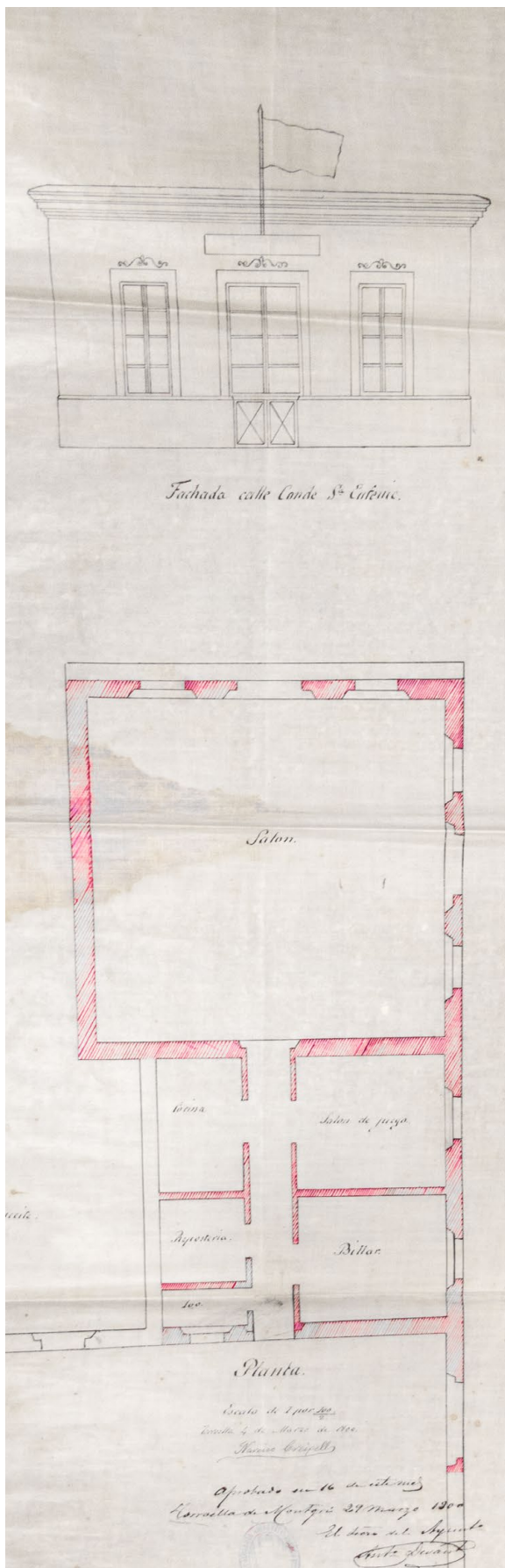
Hoy celebra su renombrada fiesta mayor la villa de Torroella de Montgrí, la que probablemente se resentirá este año como todas las de la provincia de las circunstancias poco agradables porque atraviesa el país («Festa Major 1897». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 25 agost 1897: 2).

Als diaris, poca informació trobem de les festes que organitzen les societats. Només el 1899 parlen del Centro Recreativo i el Salón Coll. Així seguirà els primers anys del segle XX. Són poques les notícies a la premsa relacionades amb el Centro. Tampoc no parlen de les altres. La política envaeix gairebé tots els espais. Segurament la crisi que s'inicià el 1897 va repercutir fins a la primera dècada del segle XX. A partir del 1913, es torna a activar l'activitat festiva i el Centro, El Menestral, el Café Coll i la Lliga Republicana tornen a programar les activitats del nostre fil musical.

En aquestes dates ja s'ha constituït l'Ateneu Montgrí. El 1914 té la seu al carrer de Sant Agustí i programa en diversos espais, entre ells el Teatre Jou (Surroca i Sens, Joan 2012, 20-21). Tornarà a destacar i s'instal·larà un cinema al bell mig del teatre, però el Centre Recreatiu i altres entitats seguiran programant al teatre, al saló i al cafè amb més o menys assiduitat fins a les reformes que s'inicien per canviar la fisonomia de l'antic Jou i el casino del carrer d'Ullà (Bellapart, Jordi 2019).

Dintre de poc s'emprendran les obres de reforma del Casino del Centre Recreatiu. S'irà rapidament a la construcció d'un ampli i confortable saló del cafè que ocuparà tota la part baixa de l'edifici l·lindant amb el carrer del Comerç. Uns finestrals esplèndids ocuparan la major part de la façana, deixant únicament un pas que donarà accés a la Sala d'espectacles restaurada també d'acord amb el projecte que ha dut a terme el dilecte Joan Pericot. («Reformes». *Emporion: periòdic quinzenal*. 18 maig 1932: 9).

Inaugurat, com dèiem, l'any 1933, encara avui se'l coneix com Centro Cine —pel pas dels anys del franquisme—. En queden algunes restes arquitectòniques, en silenci i recloses des de l'any 1979, quan es va clausurar la sala de cinema. Del cafè no en queda cap rastre. (Bellapart i Roig, Jordi 1995, 17-19).

En el complicat traspàs entre els segles arriben, com dèiem, les noves entitats polítiques. La primera de la qual tenim coneixement i que s'instal·la en un cafè és el Centro Republicano. Encara amb el rètol del Cafè Marsal - del 1940 - i situat a l'actual carrer de Pi i Margall –cantonada amb el carrer del Dr. Valentí–, ha estat potser un dels que ha tingut més relació documental amb entitats polítiques, juntament amb el del carrer de la Porta Nova, 18. La construcció de l'edifici és de l'any 1900, i en paga la llicència d'obres Javier Hospital (Fig.34). Situada aleshores a «la plazuela de Roch con la de Nuestra señora de los Dolores, esquina calle Lavadero» (Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905). La inauguració de l'espai ens la narren els diaris:

L'obertura's comensà'l dia 24, vigilia de la festa, en el local que ocupa'l «Centre Republicà», gràcies al desitg de donar animació a la vila, el propietari del magnífich local que ocupa, don Francisco Xavier Hospital, va tenir el bon acert de que la reputada orquesta «Els Montgrins», toqués unas quantas sardanas y que portá à cap ab el gust y afinació que li son caracteristicas. Va cridar molt l'atención del públich, una sardana, la primera que executá, sobre motiu de «La Marsella», composta pel popular mestre don Pere Rigau, director de l'esmentada orquesta. La plasseta estava plena de gom á gom. («Ampurdá. Torroella de Montgrí». *La Veu de Catalunya : diari catalá d'avisos, noticias y anuncios*. 31 agost 1900: 3).

Anys més tard, també serà seu de l'entitat Fomento Republicano Social i del Centro Liberal Recreativo. Poques notícies més tenim d'aquest nou cafè. Sabem que el 1915 «se fan grans reformes al cafè de l'antic «Centre Republicà», a fi d'habilitar-ho per a cafè-restaurant» («Cafè reformat». *Emporion: periòdic quinzenal*. 20 juny 1915: 6). La gestió del cafè passa per diverses mans, entre elles les de Víctor Bou, també músic i relacionat amb els cafès de l'època («Cafè espanya». *Emporion: periòdic quinzenal*. 29 octubre 1921: 7). Les notícies es perden a partir d'aquest any i poc més hem pogut recuperar.

Ens ha quedat enlaire la pregunta sobre el local del qual paga contribució Miquel Cristòfol al carrer de la Porta Nova. També tenim un document excepcional de l'any 1881 que ens descriu com és per dins una taverna situada al carrer de la Porta Nova, a la cantonada amb

Figura 34. Fotografia del plànol presentat per a demanar la llicència d'obres Javier Hospital (1900). 2021. Olga Taravilla Baquero. Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 4.5.1. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905

el carrer de l'Hospital. Joaquim Navalls Mercadé, el taverner, és encausat per organitzar-hi jocs prohibits.

Que la casa taberna de Joaquin Navalls, se compone de bajos en los cuales hay la tienda, cocina, comedor y dos aposentos dormitorios; que por la parte de Oriente linda con la calle del Hospital donde hay otra puerta de entrada á la testera de dichas habitaciones hay una puerta de salida que dá á una cocheria y cuadras de las cuales hace también uso Navall teniendo el portal de entrada en dicha calle del Hospital que en el centro de la espresada cochería ó entrada de la parte del Sud, hay una escalera con dos ramales que conduce á un terrado que tiene comunicación con los pisos del edificio principal y que en su mayor parte ocupa el dueño de la casa D. Valentín Comas («Providencias Judiciales. Registro Núm. 883». *Butlletí Oficial de la Província de Girona*, 27 juliol 1881: 4).

A «don Valentín Comas» el tenim documentat a la premsa com a propietari d'un cafè, i també com a president d'El Ramió, la primera societat recreativa i de foment amb registre a Govern Civil l'any 1887. Era l'espai d'esbarjo de la societat El Ramió?

Después de tener las renombradas orquestas de la villa «La Lira» y «Barrató», la nueva sociedad “Menestrала Torroellense” ha contratado la acreditada orquesta de Palafrugell que dirige el estudioso y simpático joven don Federico Xich, que tocará sus escogidas piezas en el salón-café de doña Dolores Costa de Comas («Torroella de Montgrí. 16 agosto». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 20 agost 1882: 2).

Se nos suplica hagamos constar que el salon café propiedad se atribuyó en nuestro número 1637 á doña Dolores Costa de Comas pertenece a Valentín Comas (*La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 24 agost 1882: 3).

En cap document del pagament de la contribució no queda registre del nom del Sr. Comas. L'any 1886, i al carrer de la Porta Nova, 18 tenim el cafè en cercle recreatiu de Miquel Cristòfol i dues tavernes que paguen contribució. Un casino i una taverna segueixen actius el 1893. La taverna podria ser la que Marcel·lí Audivert explica que està adossada a la Fonda Cotoiu (Marcel·lí Audivert 1983, 384). El 1886 Joaquim Navalls està registrat amb una taverna al mateix carrer que Fernando Casadellà. Els anys següents segueix pagant Fernando Casadellà per la taverna al carrer de la Porta Nova, 19. Tampoc coneixem res sobre la societat «Menestrала Torroellense».

El buit documental que comentàvem ens fa passar de dos cafès públics el 1875 a cinc cafès en cercle recreatiu, dos a Porta Nova, un al carrer d'Ullà, un a la travessera del Comerç i un altre al carrer de la Unió el 1886. Sabem, per la premsa, que l'any 1877 se n'obre un altre:

Tres numerosas orquestas ha amenizado la fiesta dando bailes en las plaza pública y en los salones de nuestros círculos, estrenándose uno de reciente construcción destinado a un nuevo casino que, segun de público se dice, va á organizarse en breve. Tanto los bailes de la plaza como los de los círculos, se han visto estraordinariamente concurridos, debiendo hacer especial mencion dado el Torroellense por tocar en ellos la orquesta de la Bisbal («Correspondencia Particular de LA LUCHA». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 31 agost 1877: 2).

Creiem que aquest nou casino hauria de ser el Themis de la travessera del Comerç. Per respondre generosament a la benvinguda que se li dona, el senyor Pere Coll hi convida totes les societats dels casinos del moment: «Torroellech, Tehmis i Barrató» («Torroella de Montgrí 16 juliol». *Diari Catalá : polítich y literari*. 19 juliol 1879: 5). Si el Themis ja està actiu, és molt probable que el de Valentín Comas estigui situat al carrer de la Porta Nova 18, a la cantonada amb el carrer de l'Hospital, i que l'obertura de portes com a cafè fos en la dècada dels vuitanta del segle XIX, quan Miquel Cristòfol paga per cafè en cercle recreatiu.

Aquest mateix espai és, anys més tard, el de la Lliga Republicana? Com ens recorda Marcel·lí Audivert, allà mateix hi havia «L'escola del Sr. Sala, per allà l'any 1902, va ocupar el local on més tard hi hagué la Lliga Republicana, edifici que donava al carrer del Portal Nou, o «Puerta Nueva», com deia el rètol (avui de Josep

Sabrià); i al carrer de l'Hospital» (Audivert, Marcel·lí 1972, 4). De les persones que formen part de la Lliga Republicana i dels seus estatuts en sabem poc. Només que va ser registrada el 1911 i que el seu objecte era la difusió de l'idealisme de «la República». (Pàg. 62) Les úniques dades trobades ens les facilita el setmanari *Emporion*:

La Junta Directiva de la Lliga Republicana, per al corrent any, ha quedat constituïda de la següent forma. President, Josep Bou; vicepresident, Miquel Payet; secretari, Genís Hereu; tresorer, Sebastià Serra; vocals Joan Costa i Joan Font («Canvi de junta». *Emporion: periòdic quinzenal. 25 febrer 1917: 7*).

La Lliga va ser força activa entre 1915 i 1923. Programava concerts, algun ball de societat i les varietés o atraccions que la van fer famosa:

A la «Lliga Republicana» hi actuarán les atraccions «Dorix», «Mezquita», duet còmic, cantant i musical i la bella cançonetista Tina Dermet. Hi haurá també atraccions en diversos cafés i sessions extraordinàries de cinematògraf («De Torroella de Montgrí. Notes de Festa Major». *Baix-Empordá. Setmanari regionalista. 24 agost 1913: 3*).

A l'espai on hi havia la Lliga Republicana, anys més tard s'hi ubicarà el Centre Republicà Català, que segons Josep Castells havia estat la Sala Valentí:

En aquella època, només existien salons de ball, el Temis, o el que és ara café del Menestral. La Sala Valentí, on hi ha actualment el Centre Republicà Català. I el Saló Coll, abans de la reforma que el convertí en l'escaient sala d'espectacles que veiem ara. Com es veu, predominaven absolutament les sales de ball; en canvi mancava l'indispensable: El vertader Teatre Torroellenc. Si ve, a Can Coll, feia els oficis de tal- era l'únic saló de ball amb un petit escenari- des de la baixa definitiva del Teatre Municipal enclavat en l'antic convent dels frares agustins, on tenim avui el magnífic grup escolar (Josep Castells. «La fi del Teatre Jou». *Emporion: periòdic quinzenal. 7 maig 1933: 1-2*).

Si les paraules de Josep Castells són certes, haurem de tornar enrere i replantejar-nos la situació del Themis en un altre carrer, perquè parla de dates d'abans de 1872. Potser el tema està massa poc estudiat i els cafès o casinos on suposem que hi havia les sales de ball i de què parlen els diaris podrien estar relacionats amb les tavernes. Situem la Sala Valentí i ens acomiadem del Teatre Jou i dels espais recorreguts, com ell se n'acomiada en el seu moment, per tractar de situar altres espais i el segon teatre, construït a Torroella entre els anys 1894 i 1895.

Seguirem amb l'espai de què ens parla Josep Castells, conegut com Can Coll, que ja disposa d'una sala de ball i d'un escenari prou adequats. Ens situa en la data prèvia de 1872.

Per situar-nos, recuperem de nou els estatuts de l'entitat La Juventud Torroellense i el Sr. Martí Coll i Rigau, qui també és una de les persones que paguen contribució per tenir cafè en cercle recreatiu i qui donarà nom, juntament amb el seu germà Pere Coll, a l'espai existent al carrer de la Porta Nova, 4. Aquesta entitat és la que probablement té a càrrec seu els balls i concerts a Can Coll que ens explica Josep Castells. No ho sabem pels estatuts, datats anys més tard, sinó per la premsa.

Com dèiem al començament d'aquest epígraf, la documentació de la contribució situa al carrer de la Porta Nova un casino del qual paga contribució Narciso Massanet fins al 1864. Així, podria tractar-se d'aquest mateix espai, amb altres protagonistes. Però també hem de tenir en compte que l'entitat social és alhora anomenada als diaris i a la bibliografia com «orquestra de Joan Rigau», el qual, per altra part, també paga impostos per la contribució industrial d'un local situat al carrer de la Porta Nova, 4, en l'any fiscal de 1874-1875. D'aquest espai els diaris en donen compte com del casino i sala de ball Barretó:

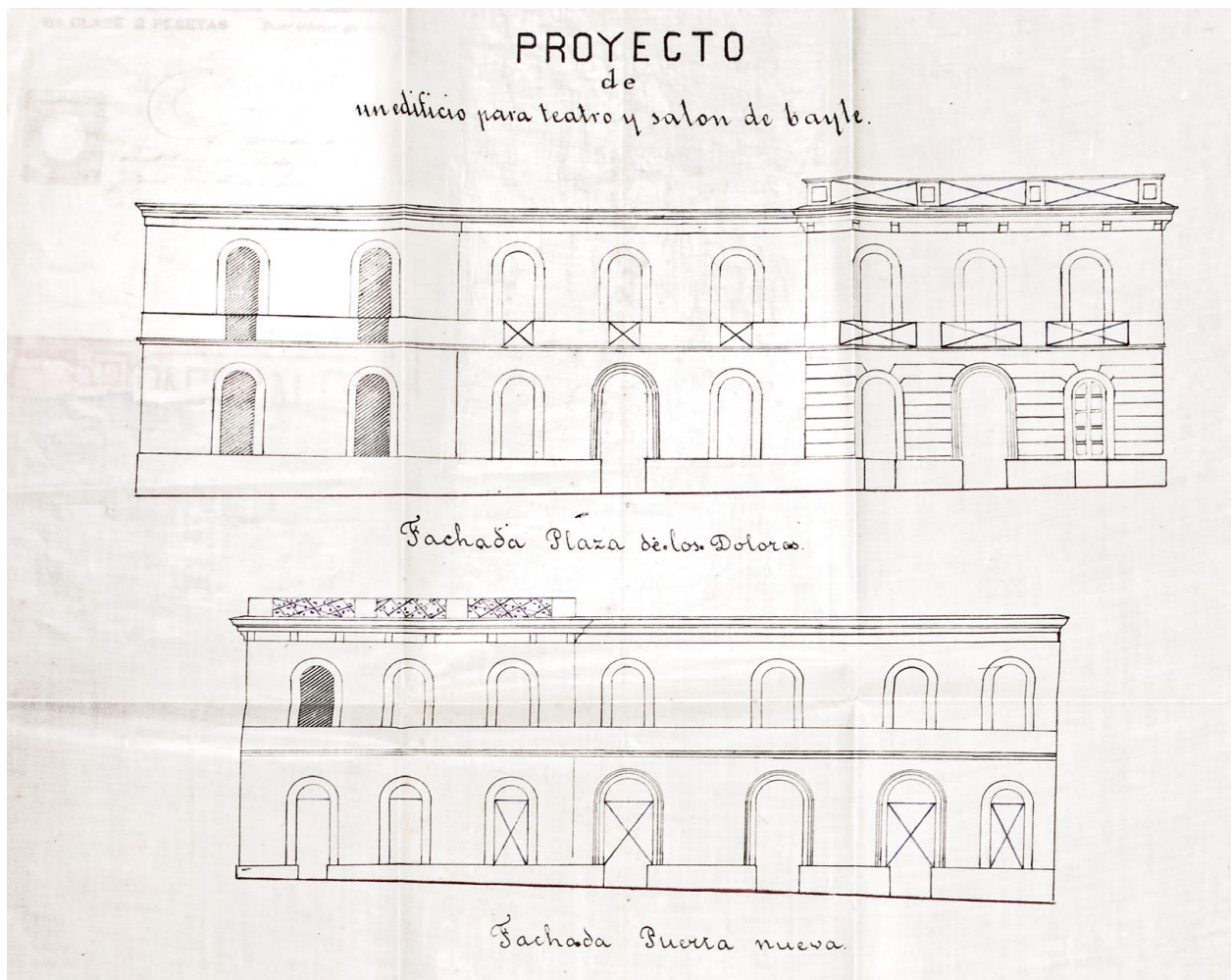

Figura 35. Fotografia del plànol presentat per a demanar la llicència d'obres Pere Coll (1894). 2021. Olga Taravilla Baquero.
Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 4.5.1. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905

Lo jove d'aquesta vila que en ma última correspondència vaig dir que habia arribat d'Amèrica, fou invitat per ser padrí d'una criatura, y com, segons se diu, ha tornat riquíssim, se proposá fer un bateig que deixés recort en la població. Ab aquest objecte convidá á las societats dels tres cassinos, Torroellech, Tehmis y Barrató, per un gran ball que tingué lloch, á la nit, en la sala d'aquests últim, ahont se doná, ademés, un ben combinat refresch que fou servit ab molta galanteria y amabilitat, per lo mateix senyor Coll («Torroella de Montgrí 16 juliol». *Diari Catalá : politich y literari*. 19 juliol 1879: 5).

En lo café de Palma servirán las begudas al aire lliure, aixis com la sala de ball pintada de nou y ab son grandió teatro, que presenta a bon cop de vista, servira per dar amenitat á la festa. També cridará la atenció lo café del Recuerdo, adornat també de nou y enriquit un billar dels més moderns. Del Cassino Massanet no cal parlar-ne, puig tothom coneix sa llimpiesa y esmero en lo servey. Lo qu'era casino de Themis es avuy establiment públich («Torroella de Montgrí 20 d'Agost». *Diari Catalá : politich y literari*. 23 agost 1879: 4).

[...] enguany la vinguda de forasters ha sigut gran, puig en los balls donats en las salas dels senyors y menestrals no s'hi podia materialment ballar, y si no hagués sigut que'l inefable Barrató va fer venir pel seu compte la orquesta de La Escala fent ball d'entrada, en las demás salas s'hauria suat la gota mortal («Torroella de Montgrí 2 de Setembre». *Diari Catalá : politich y literari*. 5 setembre 1880: 6).

Era un acord entre Martí Coll i Joan Rigau en la gestió del casino o el gestionava Rigau? Eren en dues sales? Quina relació tenien Coll i Rigau amb la societat La Juventud Torroellense? És només que el nom de Barretó ha quedat en el record i s'utilitza durant anys? Un altre corresponsal de la mateixa festa major ens parla del casino

Masanet, de Themis i de dos cafès més anomenats del Recuerdo i de Palma. El cafè de Palma, pel que explica el corresponsal, té sala de ball, teatre i hi poden servir begudes a l'aire lliure. És el nom de l'anterior cafè abans de Barretó? Un d'aquests dos últims devia ser l'espai del carrer de la Porta Nova, 4. Si no fos així, vol dir que hi havia una altra sala a Torroella de Montgrí amb teatre.

Els noms de Coll i Barretó es converteixen en sinònims en les cròniques de la festa major de l'any 1883, quan un ens explica que «Los bailes en las salas Jose, Comas y Coll, concurridísimos y animados» (Lladó, Pere. «Sr. Director de LA PUBLICIDAD». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 1 setembre 1883: 2) i l'altre ens diu que durant «tres ó cuatro días seguidos, bailes de entrada, públicos y de sociedad en casa Valentin Comas, "Barrató y Jou». Serenatas, en casa Quintana y en Casa Mascort por las tres orquestas, dos de Torroella y una de La Bisbal, con los coros de la última de estas poblaciones» («La exposición de la Ramié en Torroella de Montgrí». *El Palafrugellense*. 2 setembre 1883: 2).

A partir de l'any 1884 aquest espai és anomenat Sala Coll o Cafè Coll. De fet, la definició de Castells com a Can Coll és d'allò més encertada. Encara que la programació la facin entitats, empresaris o per l'Ajuntament, el nom de la família Coll acompanya gairebé sempre els esdeveniments.

A las 2 de la tarde, grandes bailes en los salones del Centro Recreativo y del gran Café Comercial casa Coll. [...] A las 10 de la misma, bailes de sociedad en el salon La Juventud (Casa Coll), y en las demás sociedades, grandes festejos. La comisión encargada de los festejos contando con el apoyo del Ayuntamiento, invita á los vecinos de los pueblos comarcanos á concurrir a la feria, esperando que su presencia dará mayor animación á la fiesta y se presentará ocasión de atenderles y obsquiarles como se merecen («Desde Torroella de Montgrí». *La lucha: órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 8 maig 1892: 1).

D'aquest «Café Comercial» n'era l'encarregat Francesc Bombardó Coll quan els diaris capten els primers rumors de la reforma de l'espai:

A este establecimiento, cuyo dueño verificará dentro de poco una completa renovación hasta igualarlo á los primeros de nuestra provincia, le enviamos nuestro particular parabién, sobre todo asegurándonos gestiona obtener para la próxima fiesta mayor una de las notables orquestas de Barcelona ó Sabadell («Noticias locales y generales». *La lucha: órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 6 juny 1894: 2).

A l'Arxiu Municipal de Torroella es guarden els plànols d'aquest nou edifici (Fig. 35). La llicència d'obres la demana el mateix Martí Coll i Rigau en nom del seu germà Pere. Tot i que el nom de Pere Coll és el que va entrellaçat a la construcció del teatre, el seu germà Martí va ser partícep o inclús l'encarregat de gestionar tot allò referent a la nova construcció. De la seva inauguració en parla a la premsa el diari *El Baluarte*:

Dicho edificio, destinado al recreo, consta en su parte baja de un espacioso salón con un escenario muy dispuesto en su frente, esbeltas galerías en cada lado, y un local bastante capaz para café, que sirve de antesala al salón-teatro, y se hallan adornadas sus aberturas con cristales de colores que producen buen efecto. El piso principal tiene salones mas que suficientes para la instalación de un casino. Ayer celebraron los operarios la cubierta del edificio y para la inauguración del local se halla contratada la brillante orquesta de Escalas de Barcelona, la cual dejará sentir sus armoniosos acordes en varios conciertos y bailes durante los dias de carnaval («Sr. Director de EL BALUARTE». *El baluarte : periódico tradicionalista*. 24 febrer 1895: 13).

La sala de ball obre les portes per carnaval, tot i que a les cròniques es comenta que encara no estava del tot acabada i el teatre s'inaugurarà oficialment el setembre del mateix any 1895 amb la companyia del Circo Español de Barcelona, amb dos actes d'*El Húsar* i l'estrena de *La verbena de la Paloma* (*El Distrito. Diario ilustrado, político, de avisos y noticia*. 8 setembre 1895: 3). Ara ja tenim cafè, sala i teatre al mateix lloc.

Al 1920 se senten rumors que «un conegut empresari d'espectacles havia firmat un contracte amb el conserge del Teatre Coll, per instal·lar-hi un nou aparell cinematogràfic. Además del cine, veuríem atraccions contínuament» («Es diu...» *Emporion: periódico quinzenal*. 4 abril 1920: 7).

El novembre de 1925, el diari *La Publicitat* ens diu que «d'aquí pocs dies s'inaugurarà un Cinema a la Sala Coll. Per aquest motiu a Torroella no es farà ball els diumenges a la tarda» («Torroella de Montgrí. Nou Cinema». *La publicitat*. 14 novembre 1925: 7). Els balls se seguiran programant en certes dates, i als anys trenta també seran sonades les actuacions al teatre de revistes amb vedettes i tot tipus de varietés. Com al Saló del Cinema Montgrí, també hi entraran els acords metàl·lics de les noves «orquestrines» de jazz i altres modernitats amb balls que espanten alguns cronistes d'*Emporion*.

I per últim venien els balls de societat que eren una mena de balls versallescos en el moment que l'orquestra rompia el rigodon o els llancers. Es clar que les reverències cerimonioses dels nostres rurals eren poc escaients, però, baja, el conjunt que oferien els saraus era cosa de bon veure. Mes encara amb altres balls: aquells shotis, aquelles mazurques, aquelles americanes, aquelles polques i aquells valsos, originals de Vila, de Cotó, d'Escales i tants altres compositors representatius d'una època musical fins a la quinta essència. Aquells balls tan inspirats i tan armoniosos han estat substituïts pels escandalosos Charlestons, "Towo-Steps", "One-Steps", "Foxtrots" i els no tan sororollosos, però igualment antipàtics "Tangos" (Ramió Carbó, Josep. «Festa Major. Records d'altre temps». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1932: 6).

Can Coll és potser l'espai entre casino, cafè, saló i teatre en què s'han ballat i escoltat músiques per a tots els gustos. Podem imaginar els balls de societat descrits per Josep Ramió, les masurques, les americanes i rigodons tocats per les cobles i orquestres del segle XIX i les noves músiques que arriben al segle XX. Segurament com ara, convivia unes i altres omplint l'espai de sonoritats diverses fins al seu tancament definitiu —segons l'expedient de Govern Civil— cap al 1965.

Abans de finalitzar el capítol volem apropar-nos també a l'Estartit a fer un passeig vora el mar i conèixer els establiments de balls perquè d'entitats recreatives només en tenim una documentada i és de dates posteriors. Començaré per la festa major de l'Estartit de 1879, amb dues notícies del *Teléfono Catalán*. En la primera, el corresponsal ens situa en una barriada d'un centenar de cases il·luminades amb fanals i que ja disposa de rellotge públic i de les millors comoditats de les poblacions vora marina.

Postal de l'Estartit. Principis del segle XX. Valentí Fargnoli Anetta
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Josep Vert. Reg. 3.4.500

Aquest any en lo pintoresch poble de l'Estartit, que está baix la arcaldía, y á una hora de distancia de aquesta vila, sera digne en lo dia 26 de aquest mes, per Sana Agna, y celebrar la festa major, de anarhi a fer una visita. Los senyors germans Joan y Pere Marqués, americans y que disfrutan de bona posició social, acaban de fer en dit Poble, una millora que favorirà molt la festa major. Consisteix en una gran sala de ball, que en dit sia dia se estrenarà; y per la gran satisfacció que causarà als molts barcelonins que en aquest temps acostuman á baixar á l'Estartit, per banyarse a la plana y hermosa platja [...] A la nit, á las dos salas, grans balls ab gran competencia de las dos orquestas («Torroella de Montgrí 3 Juliol 1879: 5». *Diari Catalá : politich y literari*. 5 juliol 1879: 5).

El dia 26 de los corrientes el pueblo del Estartit celebrará su fiesta mayor, la cual promete ser muy lucida, segun noticias particulares. D. Pedro Marqués inaugurará un salon de baile, en el cual darán conciertos las acreditadas orquestas de Torroella de Montgrí, LA LIRA Y BARRATÓ («Crónica. Fiesta mayor Estartit». *Teléfono catalán: semanario bilingüe popular*. 20 juliol 1879: 3).

Del relat en podem extreure que s'ha construït una nova sala en què se celebren concerts i balls. Els germans Pere i Joan Marqués, retornats de Cuba, demanen diversos permisos per construir cases a l'Estartit. A l'arxiu es conserven tres documents, dels anys 1874, 1875 i 1878, i en total construeixen sis cases. D'aquestes edificacions, la destinada a saló de ball podria ser la que té llicència de 1878, al carrer de Santa Anna (Fig. 36). Sabem que Juan Puigmitjà paga contribució per un cafè en cercle recreatiu en aquest carrer a finals del segle XIX, i és probable que posteriorment s'hagin ubicat altres cafès o tavernes documentades a la contribució industrial, segurament també la sala de ball de Joan Villena i d'Albert Mir van estar ubicades allà. En les següents notícies, del segle XIX, ens detallen les orquestres contractades però no els llocs d'actuació, i tampoc no ens parlen d'entitats que programen.

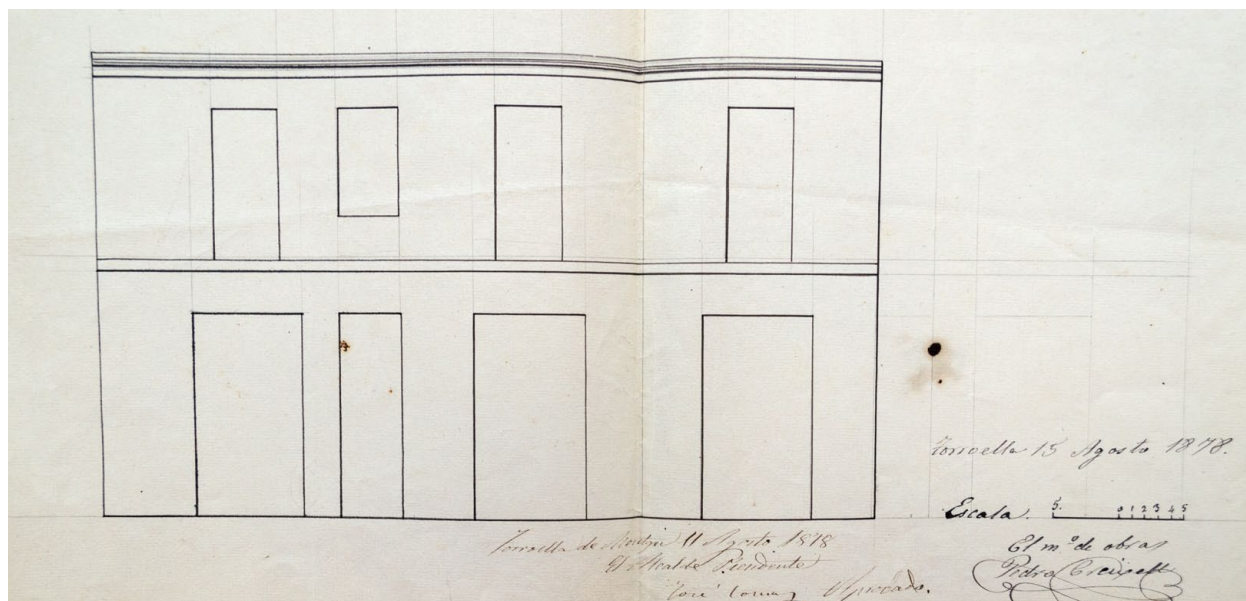

Figura 36. Fotografia del plànol presentat per a demanar la llicència d'obres Pere Marqués (1878). 2021. Olga Taravilla Baquero.
Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 4.5.1. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905

Al començament del segle XX sí que es documenta la presència dels envelats a la vora del mar i també el cafè de la Marina, d'aquest últim per ser enxampats en una partida de jocs prohibits (*Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 1911. «Crónica General», 8 març 1911). Dues notícies del setmanari *Emporion* sí fan referència a sales ball:

Ball de companys a l'Estartit. Diumenge passat l'orquestra La Lira va ésser contractada per a donar un ball de nit a la sala de n'Albert Mir del barri de l'Estartit («D'espectacles». *Emporion: periòdic quinzenal*. 13 març 1921: 7).

Postal de l'Estartit Hotel y playa. L. Roisin. c.1900

Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Josep Vert. Reg. 3.4.51

Ens diuen de l'Estartit que el quart dia de la Festa Major l'alcalde suspengué el ball públic que se celebrava a la sala de Joan Villena. Diuen que el motiu d'aquesta suspensió fou per no haver demanat permís per a repartir un full de propaganda, per mitjà del qual els organitzadors feien públic que el ball de la Sala Villena era gratis pels forasters. Aquest fet ha estat molt comentat («De l'Estartit». *Emporion: periòdic quinzenal*. 5 agost 1934: 10).

6.2.1 Els cafès a 20 i 30 cèntims i frontons

Després de passejar pels espais emblemàtics, parlarem de l'arribada dels cafès a 20 cèntims, com es denominen a la documentació. Dèiem que l'entrada al segle XX havia estat força convulsa econòmicament i políticament. La denominació de «café en círculo recreativo» canvia a «café en sociedad» i, de mica en mica, comencen a perdre protagonisme en la documentació de la contribució industrial i les notícies als diaris són escasses. De fet, de cafès en societat a partir del 1915 en queden bàsicament tres: el café del Centro Recreativo, el de la Lliga Republicana i el del Centre Catòlic al carrer de l'Hospital. Alguns dels espais que hem conegut passen a denominar-se «café de 20 cèntimos», i entrat el segle XX també apareix la denominació de «bodegón», en detriment de «taberna».

De frontons, en la documentació de les llicències d'obres n'hi ha documentats tres: el de Celedoni Bernatallada per un saló al costat del frontó, de 1895 (Fig. 37), al carrer de Sant Agustí; el de Juan Carrera, del 1896, per un edifici destinat a frontó i despatx de begudes al carrer del Roser, amb façana al carrer del Mar (Fig. 38) i un de Joaquin Trill, al carrer Figueres (Fig. 39). Marcel·lí Audivert ens diu, en el seu repàs dels llocs d'esbarjo, que també hi havia uns quants cafès a l'actual Fora Portal, entre ells el que anomena «Cafè de la Viuda» (Marcel·lí Audivert 1983, 383).

Aquest anomenat per Audivert és el Cafè Royal, segons una notícia del setmanari *Emporion* («Baralla». *Emporion: periòdic quinzenal*. 11 febrer 1934: 9). És l'únic del qual no tenim documentació del pagament de la contribució industrial al carrer que ocupa. De vídues que paguen la contribució en tenim algunes, però que puguin respondre a aquestes dates i espais redueix les possibilitats. Tenim la vídua de Joan Darné, que paga

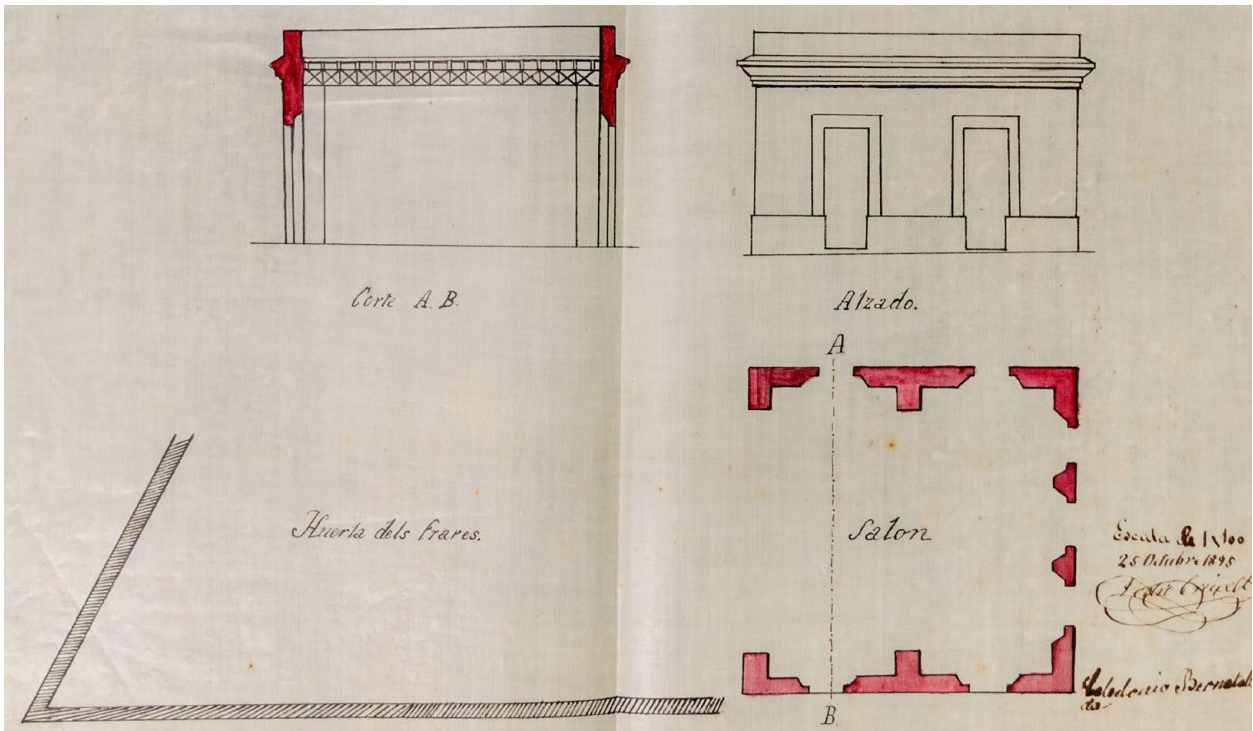

Figura 37. Fotografia del plànol presentat per a demanar la llicència d'obres Celedonio Bernatallada (1895). 2021. Olga Taravilla Baquero.
 Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 4.5.1. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905

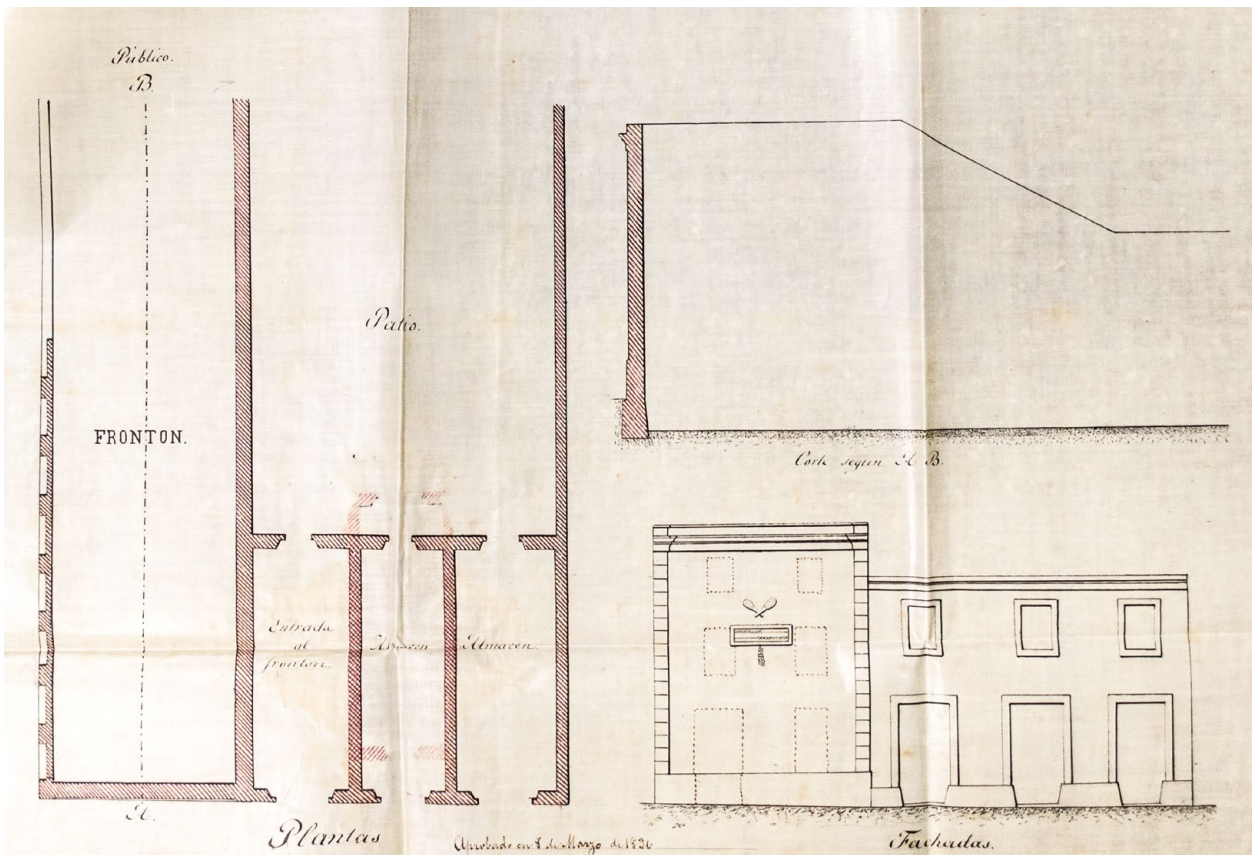

Figura 39. Fotografia del plànol presentat per a demanar la llicència d'obres Joaquín Trill (1896). 2021. Olga Taravilla Baquero.
 Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 4.5.1. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905

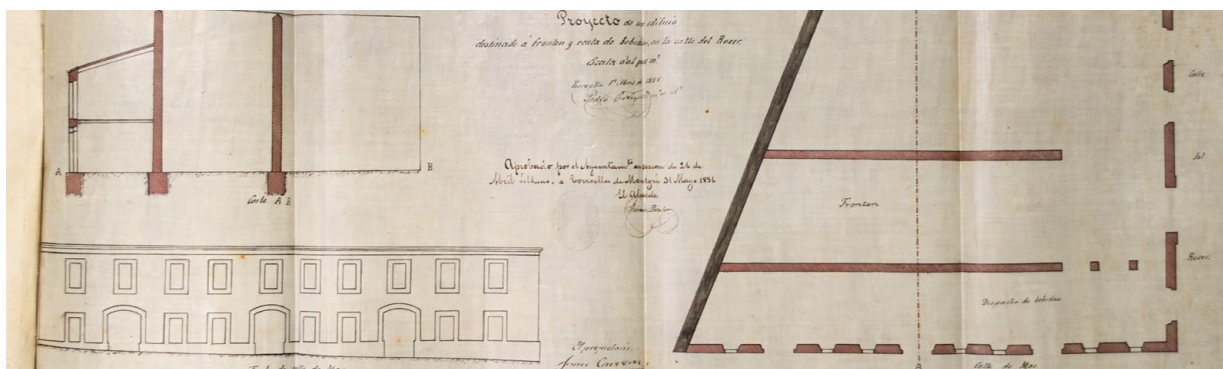

Figura 38. Fotografia del plànol presentat per a demanar la llicència d'obres Juan Carreras (1896). 2021. Olga Taravilla Baquero.
Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 4.5.1. Llicències d'obres de particulars. 1868-1905

Fotografia de Can Gumà. Després Bar Esport Cafè.
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Josep Vert (Arxiu Mas) Reg. 3.4.309

Figura 40. Postal de la placeta de Quintana i Combis. 1933-1936. Valentí Fargnoli Annetta.
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Reg. 65

contribució al carrer del Rosari, 14, i una que hem anomenat anteriorment, Paula Burch Benet, que paga contribució també com a «mesón» al carrer de la Unió, 1.

Per situar aquest cafè tenim una fotografia de Fargnoli del Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània en la qual veiem la fonda del Comerç, a mà dreta el Cafè Nitú i a l'esquerra el Cafè Royal (Fig.40). La fotografia hauria d'estar datada després del 1933 (data d'inauguració del Cafè Nitú). El Cafè Royal situat a la plaça de Quintana i Combis cantonada amb el carrer del Pintor Gimeno podria ser l'antic cafè en cercle recreatiu esmentat als diaris de 1880 situat al carrer de la Unió? o se situava a la fonda de l'altre cantonada ja desapareguda?

Entre la primera i segona dècada del segle XX també tenim actiu el cafè del Comerç amb una programació semblant a la Lliga Republicana i Can Coll. Al frontó de Celedoni Bernatallada i davant els cafès Nitú i Royal estan documentades algunes revetlles de Sant Joan i Sant Pere entre els anys vint i trenta del segle XX. També les actuacions de «bohèmis», «saltimbanquis» o societats corals a la plaça Quintana i Combis, coneguda com a Fora Portal. Podem imaginar que la plaça, amb els cafès i la fonda actives, devia ser una de les més sorolloses de Torroella, juntament amb la plaça de la Vila.

En aquest intent de posar en paraules les fonts documentals, m'agradaria tornar a repetir que la gran activitat musical i espais d'esbarjo a Torroella de Montgrí requereix ser estudiada més profundament.

Fotografia de la Fonda del Comerç i Can Nitu. 1933-1936.

Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons fotogràfic Municipal. Procedència: Joana Darnés. Reg. 64

Ball a Can Quintana. Torroella de Montgrí. c. 1920

Font: Col·lecció Mascort

Can Gumà

Nostre bon amic i conegut esportman En Joan Gumà, acaba d'inaugurar un establiment públic a la Plassa sota el nom que encapçala aquesta gazetilla. El nou Bar ofereix un bon aspecte, tan per la seva situació inmillorable, com pel bon gust que està muntat («Bar Esport-Cafè». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1923: 7).

El dia 27 el nostre amic Joan Gumà obrí al públic el nou establiment Restaurant Montgrí situat a la Plaça de la República, on abans era cafè («Nou restaurant». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 juny 1935: 9).

Cafè Nitú

Se'ns diu que el nostre bon amic Joan Vicens, obrirà dintre de curt temps un modern establiment en els baixos de la casa Quintana. Aquest nou cafè, ampli i confortable, tindrà accés al carrer del Comerç i a la plaça Quintana i Gombis, on a l'estiu, sota d'una ampla vela hom trobarà fresc i agradós sojorn («Nou Cafè». *Emporion: periòdic quinzenal*. 10 abril 1932: 10).

S'apropa el dia de l'inauguració del Cafè Nitú instal·lat en els baixos de la casa Quintana, entre el carrer del Comerç i la plaça de Quintana i Gombis. Aquest nou establiment ha estat construït amb tots els refinaments moderns i amb la major sumptuositat. Manca només ara que el propietari de l'immoble, nostre admirat amic, don Pompeu de Quintana, s'apressi a fer rebatre la façana que donà a la plaça per tal de completar l'obra de reforma interior que amb tan d'encert ha realitzat l'amic Vicens, sota direcció del dilecte Joan Pericot. Aquest simple detall exterior es el que ha de donar vistositat a tan important millora («Nou Cafè». *Emporion: periòdic quinzenal*. 19 febrer 1933, 10).

Can Sidro

Se ens diu que el nostre amic Isidre Fonquerna, amo del popular cafè la plaça de la República conegut vulgarment per «cân Sidro» ha establert un acord amb el propietari Josep Mª Comas per tal de quedar-se amb totes les dependències que actualment ocupa el Banc de Catalunya tan prompte finit el contracte d'arrendament entre el mentat propietari i aquesta extingida entitat bancària («Ampliació». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 octubre 1932: 10).

Conforme anunciarem, el popular cafè d'Isidre Fonquerna, situat a la plaça de la República, s'ha traspassat a la cantonada del carrer del Comerç, avui de Quintana i de León, on antigament estaven instal·lades les oficines de l'extingit Banc de Catalunya. La inauguració del nou local va tenir lloc la setmana passada constituint un veritable èxit. El mobiliari ultra modern, l'aspecte del mostrador encaixat armònicament en un dels angles del saló de cafè, les portes d'entrada sumptuoses, la il·luminació elèctrica, i en fi, tots els altres detalls d'ornamentació, donen al nou cafè un to de bon gust i distinció. En suma doncs, podem dir, que el cafè nou de «cân Sidro» ve a completar la sèrie de cafès presentables, elegants i acollidors amb què compta la nostra vila («Inauguració». *Emporion: periòdic quinzenal*. 23 desembre 1934: 8).

Matrícula contribución industrial 1928

Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 2.4.2.15.3. Industrial.1886-1935

Bodegón

José Roig Pagés. Bodegón. Rosario, 33

Martí Radresa Isern. Bodegón. Gerona, 2

Café a 30 céntimos

Emilio Vilella Llorós. Café a 30 céntimos. Puerta Nueva, 4

Isidro Fonquerna Negre. Café a 30 céntimos. P. Constitución, 11

José Hospital Sabater. Café a 30 céntimos. Dr. Valentí, 27

Juan Gumà Pons. Café a 30 céntimos. P. Constitución, 6

Luisa Rosa. Vda. Vidal. Café a 30 céntimos. Travesía Comercio, 3

Café económico

Narciso Darné Mercades. Café económico. Rosari, 14

Café en Sociedad

Guillermo Roig Salamià. Café en Sociedad. Puerta Nueva, 18

Miguel Cristòfol Parals. Cafè en Sociedad. Comercio, 3

Mesón

Joaquin Trill Navalls. Mesón. Comercio, 42

José Hospital Sabater. Mesón. Mayor, 20

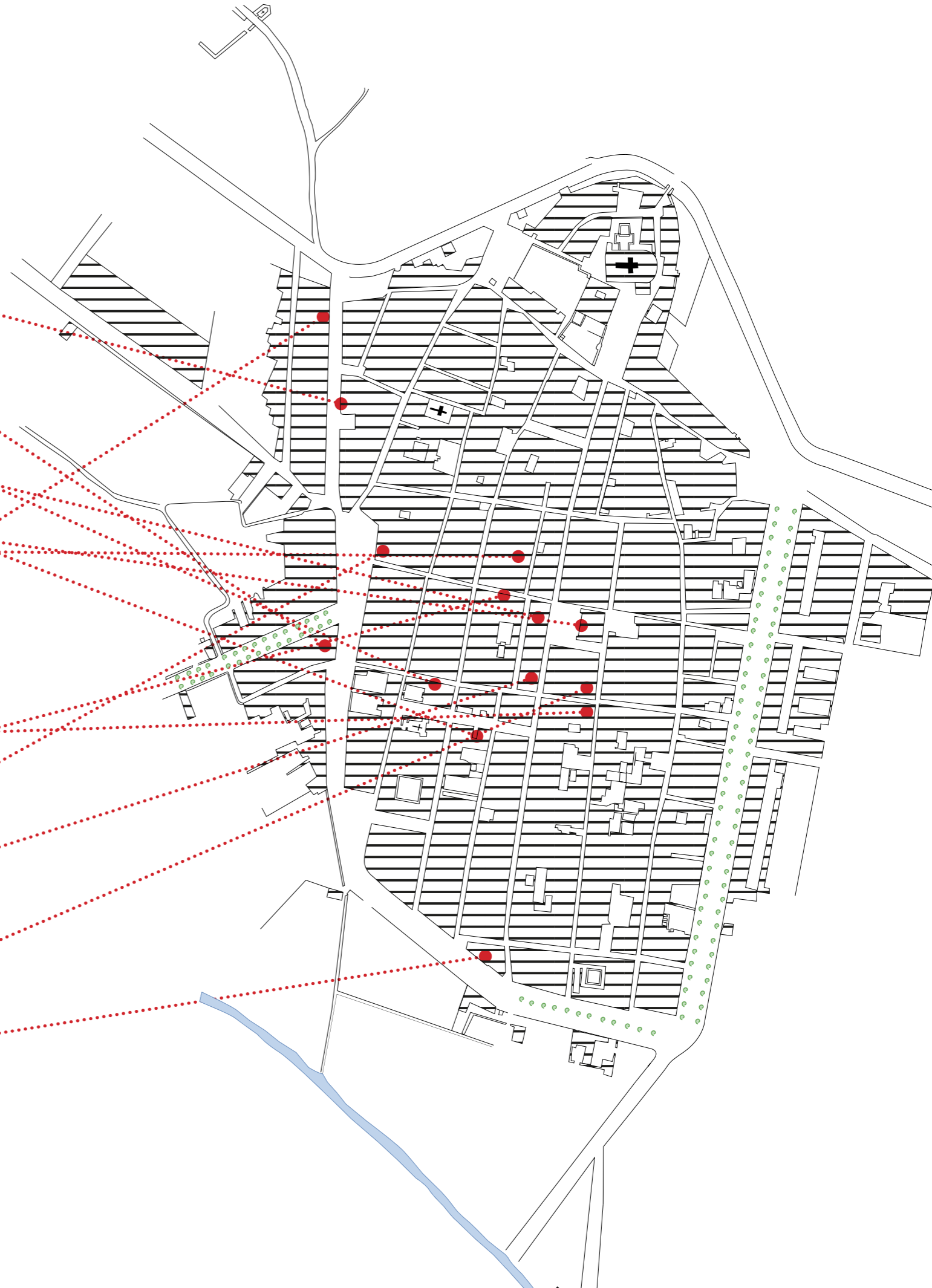
Taverna

Gil Pujol Faig. Taberna. Puerta Nueva, 23

José Pericay Colomer. Taberna. Av. Alfonso XIII, 17

*La situació dels espais és aproximada, les adreces són les marcades als documents de la contribució.

Font de la cartografia: «Planos de población». Torroella de Montgrí.1928. Centro de descargas del Archivo topográfico y Cartoteca del Instituto Geográfico Nacional. POBL170499. Elaboració pròpia

Músiques: Les protagonistes

07:

La funció de l'oci i de la sociabilitat en un context com el que es donà a Catalunya durant el segle XIX i XX fou clarament determinat per al desenvolupament de l'activitat musical del país, i incidí directament en els canvis de gust i en l'entrada de nous corrents, noves pràctiques i noves propostes estètiques” (Carbonell i Guberna, Jaume 2012, 143).

Hem arribat gairebé al final del recorregut i, com dèiem als capítols introductoris, hi ha molts camins per arribar a les músiques i les sonoritats que ens envolten en aquest deambular pels segles en el territori del Montgrí. En l'itinerari, a *sottovoce*, hem conegut ja molts dels protagonistes d'aquest capítol que iniciem ara. Ens han ajudat a imaginar i especular els environs de pretèrits mons possibles relacionats i amalgamats al territori. La cartografia dibuixada s'omple de sons a cada racó del mapa, en un guirigall de veus.

Torroella de Montgrí, respecte als pobles veïns, és la vila més poblada, però a més a més té una tradició musical ferma que s'ha anat desenvolupant amb la capella de música de Sant Genís, fundada l'any 1397 (Radressa i Casanovas, Joan 1981). La tradició ve de lluny, i és a més a més única al Baix Empordà (Radressa i Casanovas, Joan 2006). La pràctica de les cobles i orquestres torroellenques segurament neix de l'ensenyament musical a la capella per un costat, però també de la transmissió familiar i de l'aprenentatge amb mestres.

Julián de Chía (1886) divideix el seu estudi de la música a Girona, entre 1380 i el segle XVIII, en dos grans apartats: la música vocal i la instrumental. Ens interessa aquesta última, i les seves tres tipologies en què l'organitza: profana, religiosa i militar. El camí de partida del nostre estudi és la música profana i l'espargiment en la diversitat d'estils i gèneres nascuts als segles XIX i XX. L'autor cerca les arrels de les agrupacions musicals que dinamitzen els balls i les festes del territori: orquestres i cobles. Ens situa en els temps en què els joglars i músics acompanyen les festes reials i qualsevol altre tipus de diversió pública, i desplega com les primeres cobles de «Jutglars» donen pas a les de «ministrils» i aquestes, a les «cobles» amb el nom de la població on s'han format. En la seva especulació històrica, Chía, ens diu que:

allá por los años 1840 á 43 hubieron de abandonar el puesto que en aquellos ocupaban, para cedérselo á las orquestas que, bajo mejores principios de enseñanza y con instrumentación, se habían ido formando en los centros más populosos de nuestra provincia. Sin embargo, aquellas coblas no por eso desaparecieron; lo que

desapareció fué su anterior denominación de *ministrils*. [...] continuaron, pues, todas ellas al servicio de los pueblos en las fiestas mayores de los mismos, ya para el oficio de dedicado al santo tutelar de la población, ya para las *ballas* ó sea bailes que tenían lugar al aire libre durante el día, ya para el sarao que se daba por la noche en salones de casas particulares (Chía, Julián de, i Francisco A. Barbieri 1886, 77-82).

Entre aquestes primeres cobles que extreu de la documentació del llibre de «ápocas y cuentas de clavería de los Jurados» de l'Ajuntament de Girona no en relaciona cap de Torroella de Montgrí. Sí que ens parla de la capella de música i també dels sonadors de corda que participen en les diades de la festa del Corpus.

Ens interessa destacar la breu referència dels *sonadors de corda* perquè, en la recerca documental, als diaris de l'època van anar apareixent guitarristes torroellencs entre les diferents agrupacions de cobles de la vila. Tractant de situar aquests músics, arribem a l'estudi de Radressa (2006), que es fa la mateixa pregunta sobre aquesta filiació de músics guitarristes. És probable que l'estudi de Chía respongui una mica, encara que no coneixem els detalls (filiació) entre els sonadors de corda i els guitarristes que es van documentant, ens dona una possibilitat per a seguir el fil. En la documentació de premsa, en un article de la *Revista de Girona* es documenten tres músics amb lligam a Torroella (Comas Galibern, José. «Mort el guitarrista Joseph Costa». *Revista de Gerona : (Literatura-Ciencias-Artes)*. 1 juny 1881: 24-27).

Aquesta tradició també afecta les poblacions veïnes, les primeres cobles i després les orquestres es formen també amb músics del radi d'influència i a l'inrevés: els músics de Torroella formen part d'altres orquestres i cobles del territori. Inclús alguna orquestrina com The Merry Jazz, formada a Begur, trasllada la seva residència a Torroella, imaginem que és pel prestigi («Trasllat». *Emporion: periòdic quinzenal*. 8 abril 1934: 10).

En els camins per arribar a les músiques, veiem com aquestes cobles-orquestres de l'Empordà, amb els seus instruments «pastoriles», causen furor a Barcelona en les seves actuacions. Són molts els estudis de com aquestes cobles difonen la sardana, i per tant intentarem apropar-nos també a les altres músiques que toquen en les actuacions, de les quals, d'alguna manera, també són difusores. En transcórrer els anys, s'aniran sumant noves formes d'expressió musical a les sonoritats del territori. A les cobles i orquestres de les òperes, sardanes, rigodons, pasdobles i valsos s'afegeixen les sarsueles, els concerts instrumentals, les cupletistes, les *varietés*, les orquestrines de jazz i la música moderna sorollosa i ballable en formes desenfrenades.

En l'intent d'estudiar com era el passat, encara estem molt marcades per les formes que situen els fets en una filera que condueixen al que, per a nosaltres, és la consecució lògica dels fets. En aquesta recerca classifiquem i conceptualitzem estils, gèneres i formes artístiques aïllant-les per conèixer-les en profunditat de forma cronològica. Així hem adquirit gran part dels coneixements en la nostra educació. Sempre que em passa: intento imaginar com relataria el meu present, les influències, el que veig i sento... Llavors l'intent de destriar és això, un intent.

En l'assaig de situar les formes i els espais per la sociabilitat amb les músiques protagonistes, em vaig perdre moltes vegades, i vaig haver de començar una vegada i una altra a resseguir els fils que podeu veure en la cartografia. Tot està connectat en miríades de documents i paraules amb les quals podríem anomenar-les. No es poden entendre les formes de les entitats sense els espais, i a l'inrevés. De la mateixa manera que tampoc no existirien sense un dels motius principals: gaudir d'aquests moments extraordinaris on ens transporten les músiques.

En aquest capítol, intentarem situar-nos en les poblacions que estudiem, anirem a plaça i visitarem els espais per sentir les sonoritats i conèixer agrupacions i artistes que ens alegren entre feines, ens fan riure o sentir calfreds de l'emoció de l'escolta, aquella acurada de l'oïda educada.

Festa major 1928

El Diluvio : diario político de avisos, noticias y decretos. 25 agost 1928: 12.

Mañana a las ocho, pasacalle; salida de los gigantes. A las 12 **sardanas** en la **Plaza de la Constitución**. Tarde, a las tres **concierto** en el **Centro Recreativo** por la orquesta **Art Gironí** y en el **café Coll** por la **orquesta Els Montgrins**; atracciones en la **Liga Republicana** actuando las artistas **Purita Mignon** y **hermanas Font**. A las cinco, **sardanas** en la **plaza Constitución** por las coblas **Els Montgrins** y **Art Gironí**. A las seis **Ball de Vetlla** en el **Salón Coll**, y en el **cine Montgrí** debut del **espectáculo Albertini**, amenizado por la **orquestina Radio**. Noche, a las diez, **sardanas** en la **plaza de la Constitución** y en la **calle de Pi i Margall**; **concierto** en el **Centro Recreativo**. A las diez y cuarto, **atracciones** en el **cine Coll** y **Liga Republicana**; **cine Montgrí** espectáculos **Albertini**, **Vedette** y **Manolita Moré** con la cooperación de la **orquestina Radio**. A las once y media, **bailes de Sociedad** en el **entoldado de la Juventud Progresiva** por la orquesta **Els Montgrins** y en el **Centro Recreativo** por **Art Gironí**.

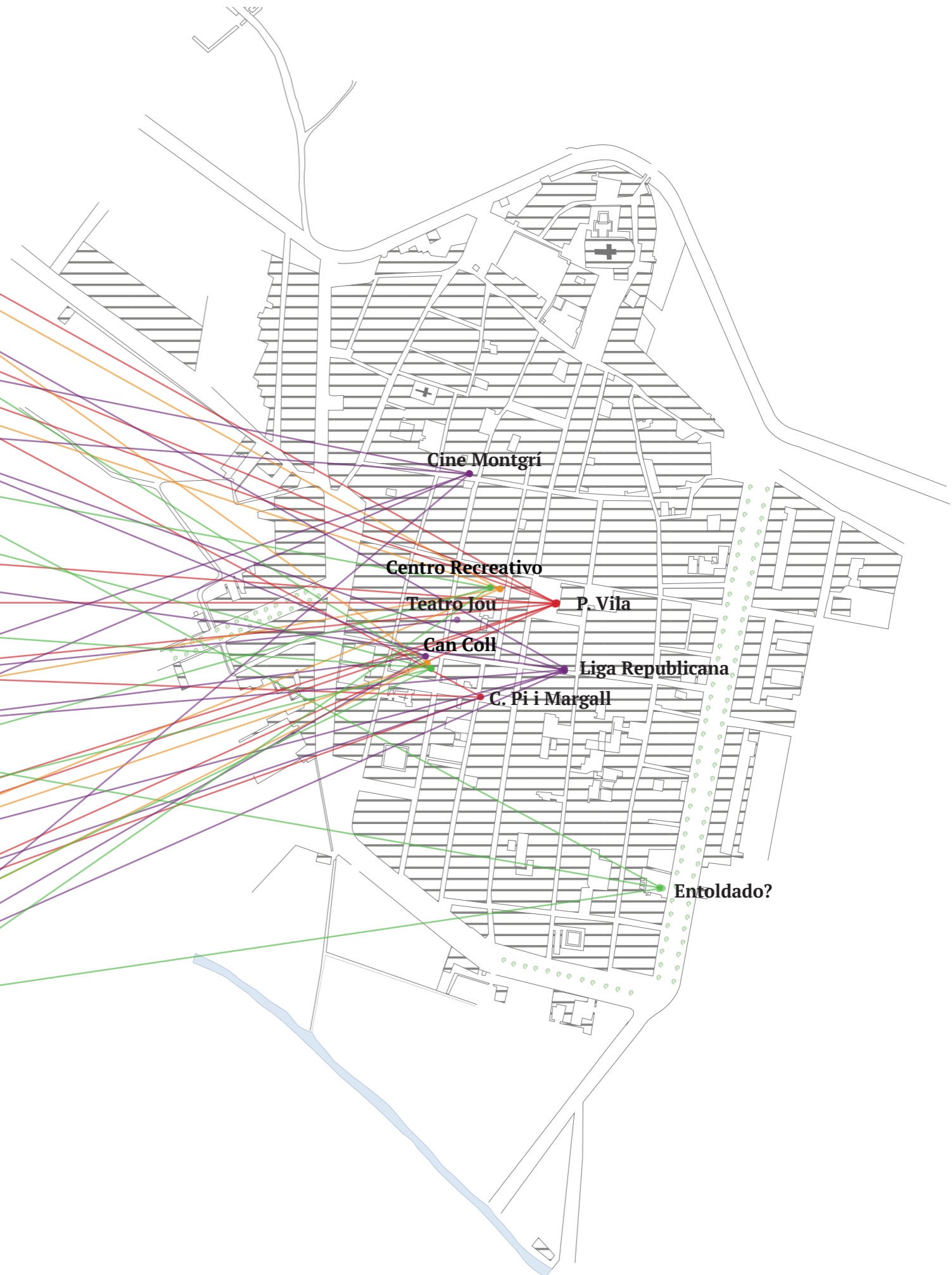
Día 26. A las once y media, **baile matinal** en el **salón Coll** amenizado por un notable **Jazz-band**. A las doce, **sardanas** en la **plaza Constitución** - Tarde, a los tres **conciertos** musicales en el **centro Recreativo** y en el **café Coll**; **varietés** en la **Liga Republicana**. - Tarde, a las cinco, **sardanas** en la **plaza de la Constitución**. A las seis, **Ball de Vetlla** en el **salón Coll**; en el **cine Montgrí** espectáculo **Albertini**, **Sckects**, **duetos**, **canciones** y **sardanas** por el señor **Rius** y la **señorita Amparo**. A las siete, **velada pugilística** en el **teatro Jou** - Noche, a las diez, **sardanas** en la **Plaza Constitución** y en la **Calle Pi y Margall**; **concierto** en el **Centro Recreativo**; **atracciones** en la **Liga Republicana** y en el **salón Coll**; en el **cine Montgrí** despedida del **espectáculo Albertini**. A las once, **bailes de Sociedad** en el **entoldado de la Juventud Progresiva** y en el **Centro Recreativo**.

Día 27 - A las once y media, **baile matinal** en el **salón Coll**. A las doce, **sardanas** en la **Plaza Constitución**.- Tarde, a las tres, **conciertos musicales** en el **Centro Recreativo** y en el **café Coll**; **varietés** en la **Liga Republicana**. A las cinco, **sardanas** en la **Plaza Constitución**. A las seis, **sesiones de cine** en el **Montgrí** con la **artista coreográfica Pilar Alcaide** y la **canzonetista Ramoncita Rovia**; **ball de vetlla** en el **salón Coll** amenizado por una **jazz-band** - Noche, a las diez **sardanas** en la **plaza de la Constitución** y en el **calle de Pi y Margall**; **concierto** en el **Centro Recreativo**; **atracciones** en el **cine Coll** y en la **Liga Republicana**; **cine** y **varietés** en el **cine Montgrí**. A las once; **bailes de sociedad** en el **Centro Recreativo** y en el **entoldado de la Juventud Progresiva**.

- Sardanes
- Balls
- Espectacles
- Concerts

*La situació dels espais és aproximada, no tenim prou dades per situar l'envelat aquest any. Tampoc coneixem la situació exacta de la Lliga Republicana i l'hem situat al costat de l'actual carrer de la Porta Nova, 46, seguint el text d'Audivert.

Font de la cartografia: «Planos de población». Depósito de la guerra. 1928. Centro de descargas del Cartoteca y Archivo Topográfico del Instituto Geográfico Nacional. POBL170499. Elaboració pròpia

7.1 De les cobles a les noves modernitats

Si llegiu amb atenció el programa de la festa major transcrit del diari situat a la cartografia de la pàgina nou, podreu copsar la importància de la tradició sardanista a Torroella. La programació de sardanes matí, tarda i nit per part de l'Ajuntament respon a un llarg costum, com també els balls de societat. És freqüent que les orquestres i cobles contractades participin tant en els balls de plaça com en els de societat. Del recull de premsa de l'època tenim documentada la programació de cobles a Torroella des del 1871, de l'Estartit del 1879, de Gualta del 1883 i d'Ullà del 1897.

Todos los bailes asi como las «sardanas llargas» han sido muy concurridos durante los 3 días de fiesta mayor y el cuarto, se dió costeadó por los forasteros, en obsequio de los de la villa que también estuvo animadísima («Torroella de Montgrí 29 de Agosto de 1871». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 2 setembre 1871: 2).

Habrà grande iluminaci6n á la veneciana, disparándose diferentes y variados fuegos artificiales. La orquesta de Barrató, estrenará instrumentos nuevos para tocar las tradicionales sardanas llargas («Cr6nica. Fiesta mayor Estartit». *Teléfono catalán: semanario bilingüe popular*. 20 juliol 1879: 3).

Ó sin6 vamos á ver: 30 y 31 Julio, en Gualta, con la antigüa y acreditada copla La Lira de Torroella de Montgrí. La copla estuvo muy bien, y la plaza llena de bulliciosa juventud, en particular de noyas de Torroella, que bailaron las sardanas de la manera que saben hacerlo las agraciadas hijas de las riberas del Ter (Llauradó, Isidro. «Festa Major Gualta». *El Palafrugellense*. 19 agost 1883: 2).

Los días 22, 23 y 24 del corriente celebrará su fiesta mayor el pueblo de Ullá con funciones religiosas, bailes, conciertos y sardanas, habiendo sido contratada la orquesta «Los Rusinyols», de Castelló de Ampurias («Cr6nica. Fiesta mayor Ullá». *El Correo de Gerona: diario independiente de avisos y noticias ilustrado y defensor de los intereses morales y materiales de la provincia*. 21 juliol 1897: 1).

El llibre *Córrer la sardana: ball, joves i conflictes* explora amb profunditat les cobles i orquestres de Torroella de Montgrí i les relacions musicals de la vila. En la gràfica que ens ofereix, mostra les continuïtats de La Lira, La Cobla d'en Gich, La Joventut Torroellense (Barretó), La Nova Barretó, Els Montgrins, La Principal de Torroella i Caravana, documentades entre els segles XIX i XX (Ayats Abeyà, Jaume, Montserrat Cañellas, Gianni Ginesi, Jaume Nonell i Juncosa, i Joaquim Rabaseda 2006, 71).

D'aquestes, actuant al territori que estudiem, les primeres documentades a la premsa que actuen a Torroella i als pobles veïns són La Lira el 1878, en la serenata de rebuda del senyor Merly («Torroella de Montgrí 25 de febrero de 1878». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 27 febrer 1878: 2-3); la de Barretó, el

Postal de la Cobla Montgrins (1900-1909 Josep Esquirol i Pérez). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C29

Orquestrina-Cobla-Orchestra La Principal
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons fotogràfic Municipal. Procedència: Forcada. Reg. 1469

Figura 41. Retall de la fotografia de Pere Rigau a la portada de la revista *Scherzando*. 1 maig de 1907. Font: Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España

Figura 42. Vicenç Bou i Joaquim Vallespí en un acte (1950-1960). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero. Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C68

1879, a la festa major de l'Estartit, inaugurant el saló de ball de Pere Marquès («*Crónica. Fiesta mayor Estartit*». *Teléfono catalán: semanario bilingüe popular*. 20 juliol 1879: 3); Els Montgrins a la festa major de Torroella el 1889 («*Torroella de Montgrí 23 Agosto de 1889*». *El constitucional: periódico liberal*. 25 agost 1889: 3); La Principal de Torroella l'any 1933, en una actuació a Torroella de Montgrí («*Debut*». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 abril 1933: 9) i La Caravana l'any 1944 en els balls de pasqua al Saló del Cinema Montgrí («*Espectaculos*». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 2 juny 1944: 5). De la cobla d'en Gich, que ja hem parlat anteriorment, no hem trobat cap notícia de les actuacions al Montgrí (Nonell i Juncosa, Jaume 2018, 85-107).

Ens caldria un altre llibre per explicar la documentació recol·lectada en relació amb l'agrupació Els Montgrins, tenint en compte que la seva presència fora de Torroella i en pobles veïns no està recollida en aquest estudi —només en comptades ocasions—, com tampoc totes les publicacions de discs i composicions, ni les innumerables geografies recorregudes per la formació entre 1889 i 1950. Del focus d'estudi, els dos músics d'aquesta formació més ben documentats són Pere Rigau i Vicenç Bou, tot i que Joaquim Vallespí també és dels anomenats als diaris (Fig. 41 i 42). Són els protagonistes de l'estrena de les composicions sardanistes, de les gravacions dels primers discos i de la difusió de les seves formacions, i són participants actius en la vida musical de la vila. La cartografia de músiques està plena d'empremtes d'aquesta formació i dels seus mestres. No serà l'única a recórrer els anys del segle XX, però sí la més documentada per les seves innovacions i treballs.

En mi anterior le hablaba de una Sociedad coral organizada por el notable compositor de Sardanias don Pedro Rigau á fin de propagar el canto y música tan decaído en este Ampurdán; hoy puedo decirle que está preparando una novedad para la fiesta y es el canto de sus sardanias empezando por la tan celebrada Arch de San Martí, con, letra apropiada á las costumbres de esta tierra con acompañamiento de la no menos notable orquesta Els Montgrins, lo que no creo deje de llamar la atención en el país y más desde el momento que movido por la novedad, por el mérito de las sardanias ó por la ejecución de la nombrada orquesta la Sociedad Francesa de Gramofones los ha contratado con escritura pública por tres años para impresionar con preferencia sus discos, lo que contribuirá también á su mayor publicidad. («*De Torroella de Montgrí*». *La Lucha: Diario defensor de los intereses provinciales*. 4 juny 1905: 1).

Dos de sus discípulos: Vallespí y Bou, unidos por el carácter y el alma de artistas siguieron la obra empezada por su maestro, formando con este hermoso núcleo un verdadero órgano de voces humanas cuyos directores, poniendo a manera de organistas sus manos sobre el teclado, hacen concebir a los habitantes de la joya del Ampurdán el amor a lo bello (Rigau, Rogelio. «*Bemoles y sostenidos*». *Bohemia*, 19 agost 1916: 14).

A bastament anunciat, acaba d'estrenar-se en aquesta vila la tragi-comèdia en dos actes i un epíleg precedits d'una visió musical, «Amor d'ocells o el saltiró de la cardina», original de J. M. Francès. Obra inspirada en la popular sardana del mateix nom, i de la qual és autor el conegut torroellenc Vicenç Bou. L'estrena d'aquesta producció teatral, malgrat efectuar-se en dia de treball, va portar al teatre una gran gernació. La col·laboració de la cobla «Els Montgrins», els prestigis de la companyia catalana Mestres-Querol i la presència dels autors a la vetllada, tot plegat contribuï a donar a l'espectacle un més gran relleu («*Baix Empordà. Torroella de Montgrí*». *La Veu de Catalunya: diari català d'avisos, notícies i anuncis*. 22 abril 1925: 2).

Le célèbre orchestre de cobla «Els Montgrins», de Torroella de Montgrí est parti pour Paris... Nous entendrons donc les vertes et riches sardanes, dont seuls peuvent nous donner une idée des groupements instrumentaux de cette espèce (Collet, Henri. «Le Mouvement Musical à l'Étranger. Espagne». *Le Ménestrel : journal de musique*. 19 octobre 1928: 437).

Vicens Bou va exercir-ne la direcció, sota l'ull vigilant de sots-director Joaquim Vallespí, home, aquest no tan popular, però sí força més científic que l'afortunat autor d'«El saltiró de la cardina» [...] la cobla es confià totalment al seu actual director, Joaquim Vallespí. I arribem a l'època actual. L'art musical, com totes les altres manifestacions de la vida humana, s'ha transformat en un sentit totalment revolucionari (Castells, Josep. «La tradició musical de Torroella de Montgrí». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 desembre 1934: 3-4).

Nací en Torroella de Montgrí el día 22 de enero de 1885. Desde pequeño sentí vocación por la música, a la que me entregué por entero a los catorce años, formando y dirigiendo una orquesta infantil denominada «La Lira». Mas tarde, pasé a la Orquesta «Montgrins», de la que poco después fuí el director y con la que formé mi verdadera personalidad estrenando en las fiestas a que concurríamos la casi totalidad de mis sardanas (Olaso, Melchor de. «Vicente Bou, el gran compositor de sardanas». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 2 setembre 1947: 1).

La primera formació de La Lira té una continuïtat a la premsa paral·lela a la d'en Barretó i Els Montgrins fins a l'any 1900. L'última notícia recollida és de l'actuació a la Fira de Sant Isidre («Ferias y fiestas». *La Vanguardia, edición del sábado*. 12 maig 1900: 3). Curiosament, la primera notícia del retorn de La Lira és també per Sant Isidre l'any 1916 («Fira i festes de San Isidre». *Emporion: periòdic quinzenal*. 14 maig 1916: 6-7). A partir d'aquesta data la Lira torna a les programacions festives de Torroella i dels pobles veïns a la premsa, i també la trobem a la programació de sardanes en la documentació de l'Arxiu Municipal de Torroella.

Només un breu en relació amb les protestes —manifestades en un comunicat per persones vinculades al nacionalisme— per la participació d'Els Montgrins en una festa política i la felicitació a La Lira per no fer-ho ens explica quelcom més de la formació. Dies més tard, el partit polític en qüestió es persona al setmanari *Emporion* per comunicar que no havien pas convidat La Lira. Les notícies es perden a partir de l'any 1928, i al novembre arriba la confirmació:

L'antiga cobla de “La Lira”, està per desaparèixer. Alguns de sos elements ingresaran en l'Orquestrina “Ràdio” que dirigeix el popular compositor Vicens Bou i els altres segons veus, una nova orquestrina («Torroella de Montgrí. Orquestrina Radio». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 30 novembre 1928: 2).

De la Principal de Torroella en tenim notícies abans de l'any 1933, data de la seva fundació segons la bibliografia. Podria ser que La Lira o Els Montgrins es fessin dir La Principal? Les notícies disperses entre els anys 1912 i 1936 ens parlen de les actuacions de l'orquestra, cobla, cobla-orquestra o orquestrina La Principal de Torroella. Al blog [Fotos de formacions musicals de Catalunya](#), Josep Loredó i Moner ens mostra una imatge de la cobla orquestra de 1924 i explica que la cobla es va formar el 1923. Ens diu també que l'any 1924 s'ha fusionat amb La Lira. D'aquesta fusió només en queda una fotografia.

Les actuacions de La Principal de Torroella en la primera dècada del segle XX són totes fora de Torroella i en tenim, una del «el traslado del nou local al «Centre Federal» situat entre l'Ensanxe y la carretera. Per a tal motiu hi há contractada l'orquestra «Principal» de Torroella de Montgrí» («De Palamós». *Baix-Empordá*. 3 novembre 1912: 2), i altres dues a Vilobí i Llagostera.

En la documentació de la programació de cobles de l'Ajuntament de Montgrí de l'any 1923 només figura La Lira i l'any següent, cap de les dues. Els anys 1925, 1927 i 1928 torna a ser-hi La Lira. Desapareixen les dues de la programació fins a l'any 1935, que torna a ser contractada La Principal de Torroella i és anunciada al cartell de la societat de ball Montgrís. Potser aquesta fusió de cobles només es va donar durant un any («Programes de Festa Major 1922-1924». 3.6.1 Entitats culturals i recreatives, activitats. Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí).

De l'orquestra i la cobla Caravana, la primera creada al voltant de l'any 1943, després de la Guerra Civil, són poques les notícies en les hemeroteques digitals fins al 1950. Entre les curiositats respecte d'aquesta formació, a la Biblioteca Nacional de França guarden un **registre sonor d'un disc editat l'any 1956** —fora, doncs, de les nostres dates d'estudi— d'Antonio Machín i l'Orquestra Caravana. En parlarem més endavant d'aquesta orquestra.

Respecte a les primeres cobles, Pere Lladó, a la crònica sobre els festeigs del part de la reina Maria Cristina a Torroella, ens situa una altra «nova copla que ara ha organitzat, dirigida pe'l célebre flautista Sabriá Vidal, que tocava balls molts escullits» (Lladó, Pere. «Torroella de Montgrí 26 d'octubre». *Lo Catalanista: diari no polítich*. 28 octubre 1880: 4). No hem trobat cap altre document que doni continuïtat a aquesta nova cobla ni de l'artista.

Entre els anys 1879 i 1880, diverses notícies als diaris fan referència al fet que un altre músic dirigeix la cobla empordanesa d'en Barretó en la seva anada a França i en les festes de la Mercè de Barcelona:

Ab gust fem constar que la copla ampurdanesa que avans d'ahir tocá en lo Pla de la Boquería fou la tant popular de Torroella de Montgrí, anomenada d'en Barrató que tant bé dirigeix lo professor don Pere Pla. Aquesta copla va tocar en la Plassa Cerdá y probablement permaneixerá encare uns quants dias en aquesta ciutat, puig sabem que ha rebut proposicions del empresari de las cadiras del Passeig de Gracia y de la Rambla («Rectificació». *Diari Catalá : polítich y literari*. 27 setembre 1879: 3).

Un d'aquestos dias ha sortit cap á Fransa la orquestra ampurdanesa coneguda vulgarment per lo nom de orquestra del "Barretó" y que dirigeix lo nostre bon amich en Pere Plá. Ha tocat ja en lo "Concert Parisien" de Perpinyà, ahont ha sigut molt aplaudida, en varias pessas, habent hagut de repetir l'Himme de Riego, que ha fet furor entre'ls francesos («Torroella de Montgrí». *Diari Catalá : polítich y literari*. 20 abril 1880: 5).

Ayer tuvimos el gusto de oír por espacio de dos horas y media, á la copla ampurdanesa que, bajo la dirección de su inteligente y laborioso director don Pedro Plá y Coll, de Torroella de Montgrí; se situó á las cuatro de la tarde en la calle de las Balsas de San Pedro. Difícilmente se encontrará otra copla de tan buenas condiciones como la que dirige el señor Plá y Coll, ya que en cuantas sardanas ejecuta, resplandece al par que el mayor ajuste y precisión, el mas exacto compás y espera de tiempos en el contrapunto, que es al parecer lo más difícil. Entre los músicos, llama la atención un jóven de 13 años, discípulo del director, que toca admirablmente el fluiol, instrumento tan poco conocido en nuestras ciudades, como comun en los pueblos de la montaña. Felicitamos á dicha copla y en particular al que tan acertadamente dirige («Crònica General». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 26 setembre 1880: 4).

En la cerca d'informació de Pere Pla i Coll que esmenten els articles, hem trobat algunes referències dirigint la Cobla Principal i el cor La Lira de la Bisbal (Juncosa i Nonell, Jaume 2017, 171). El noi de què parla l'article que «tan admirablement toca el fluiol», deixeble del mestre «Pere Plá», és Pere Rigau. El jove Pere, entre els mesos d'agost i setembre, surt referenciat a cinc diaris per la seva juvenesa —entre nou i tretze anys— i per la seva destresa amb el flabiol. Nascut, segons el registre de bateig, el 1869, té aleshores onze anys. Respecte a la formació de Pere Rigau que, segons la nota del diari *La Publicidad*, és deixeble de «Pere Plá», tenim altres notícies relacionant-hi altres mestres a la seva educació. En les notícies de la seva mort l'any 1909, es fa referència a un altre músic: Pere Albert.

En Rigau ab sa carrera artística havia, en sa joventut, apres de solfeig ab un sacerdot anomenat Mossen Marcell que fou vicari de Torroella; aprengué de violí ab el Mestre Pere Albert y de composició ab el Sr. Carreras de La Bisbal. A l'etat d' onze anys entrá a l'orquestra de la que a catorze ja'n fou director comensant a la composició de Sardanes. D'aquestes ne deixa escrites unes cinch centes y algunes d'elles de gran exit (Joan de l'Aspre. «De Torroella de Montgrí». *L'Avenç del Empordà. Setmanari Autonomista*. 30 gener 1909: 3).

En relació amb el joc de noms dels mestres que ensenyen a Rigau, una altra notícia d'aquests anys situa amb els cognoms girats un entremig entre Pere Plá i Pere Albert:

Fá poch vaig llegir en l'Teléfono Catalan de Girona y en lo Compás de Barcelona, que la orquesta Osarrats era dirigida per D. Joan Rigau, y no es aixís. Si dita orquesta ha millorat tant, es densá que la dirigeix l'mestre de música D. Pere Plá Albert. A cada hù lo que li toqui («Torrella de Montgrí, 26 de juny». *Diari Catalá : polítich y literari*. 28 juny 1879: 5).

Pere Rigau ensenyant (1890-1900). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero.
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Bou. Reg. C26

Als deu anys de la seva mort, se li ret un gran homenatge a Torroella i algunes persones escriuen sobre les seves memòries al setmanari *Emporion*, publicat el 30 de març de 1930, en relació amb Pere Rigau: Jose Maria Soler el recorda estudiant junt amb Joan Carreras Degas a la Bisbal, i Joaquim Vidal (Vila) el recorda dels estudis a Girona i d'escriure i practicar a casa les composicions sardanistes (*Emporion: periòdic quinzenal*. 30 març 1919: 1-8).

Als cinquanta anys de la seva mort, Pere Castell li dedica un article al Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí i ens situa Pere Albert com a director de la cobla Barretó i mestre d'estudis de

solfeig del seu fill Pere Rigau. L'article continua dient que més tard va passar a estudiar amb Mossèn Marcell, essent el veritable mestre el prestigiós músic Joan Carreras Dagàs (*Castells, Pere* 1959, 4).

El desenvolupament d'aquestes primeres agrupacions de músics sorgeix «en un context general d'importants canvis socials a les comarques gironines durant el segon terç del segle XIX, l'aparició de nous gustos musicals» (*Bautista Parra, Jordi* 2014, 407).

L'òpera italiana —com també la sarsuela— estava de moda en aquell moment i, com mostràvem anteriorment, en els repertoris de l'any 1850 de la cobla de Miquel Gich. En el repertori del Liceu interpretat per la mateixa cobla uns dies més tard amb els instruments «pastoriles», acompanyen fragments d'òperes però també «volveran los referidos profesores a ejecutar una Polka [...] continuaran los profesores ampurdaneses tocando un Wals al estilo del país y ejecutado por los bailarines» («*Diversiones públicas. Gran Teatro del Liceo*». *El Barcelonés*. 25 febrer 1850: 4).

Uns anys després, el repertori de Joan Rigau en l'actuació de La Juventud Torroellense, l'any 1872, als salons del carrer Canuda és una combinació dels ballables de l'època (polka, schottisch, americana i vals) amb composicions sardanistes de caire republicà, com explicàvem anteriorment. També a Barcelona, aquest any 1872, els cors d'Anselm Clavé actuen al Festival Euterpense amb un repertori que podem situar entre les dues formacions anteriors, amb els ballables convertits en cors i les composicions d'Anselm Clavé. La intenció de la societat que programa l'esdeveniment era portar a terme un «El concierto mixto de música popular catalana y música clásica extranjera con que -segun decíamos en nuestro número anterior- la Comisión organizadora de las próximas ferias y fiestas pensaba sustituir al Festival Euterpense que habíamos anunciado, al ir á combinarse ofreció dificultades imposibles de vencer» («*Gran fiesta musical*». *Euterpe. Periodico Recreativo*. 8 setembre 1872: 41).

En aquest ambient mescladís de músiques, les anades i vingudes de cobles i cors al territori fomenten contaminacions i porositats entre elles que es fixen als repertoris. Algunes de les sardanes i cançons dels cors són composicions amb influències de les melodies dels ballables, i en molts casos recullen el context social.

És, d'alguna manera, la música pop del moment. D'Informació sobre repertoris que s'interpreten a Torroella de Montgrí d'aquests primers anys n'hem pogut recuperar poca. El 1883, en una visita a Torroella, el Sr. Salvatori ofereix un concert acompanyat per músics de Torroella en què es toca la «fantasia de Rigoletto» y el «Carnaval de Venecia» [...] Después para completar la velada, la laureada orquesta de esta villa en otro entreacto tocó la sardana «La Gerundense» que fué con la que ganó el premio en el último certámen musical de orquestas de Gerona» («Torroella de Montgrí, 19 noviembre 1883». *El Palafrugellense*. 25 novembre 1883: 3). A banda dels himnes com *La Marsellesa* o el *Del Riego*, que se citen contínuament, a finals del segle XIX trobem referències de repertoris a partir de l'obertura del Centro Recreativo als diaris:

Para probar el Centro su título, muy a menudo se dán conciertos haciendo pasar veladas muy distraidas á las familias de los señores sócios. Uno de los mejores fué dado hace dos dias de 9 a 12 de la noche por los galantes jóvenes D. Pedro Rigau, D. Agustín Mercader, D. José Pons, D. Alvaro Massanet, D. Víctor Geli y el señor Vallespí con los instrumentos violín, piano, armonium, violoncelo y clarinete, todos en combinación tocando agradables piezas *Guillermo Tell* de Rossini; *Meditacion*, de Durand; *Ave María* de Guonod, y *Poeta y Aldeano*, de Suppé, con toda la finura y unión de notas tan armoniosas, igualando casi á los más afamados maestros, pareciéndonos en nuestra mente estar trasladados al Olimpo oyendo la inspirada Euterpe («Desde Torroella de Montgrí». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 27 juny 1891: 1).

Convertidos en un verdadero paraíso estaban los elegantes salones del Centro [...] El concierto de la tarde de dicho día se celebró en aquella Sociedad, vióse muy concurrido por el bello sexo. La orquesta «Fatxendas» de Sabadell ejecutó con verdadera maestría el siguiente programa: Sinfonía: «Recuerdos de Holstalrich» de Cotò, «Aires Bohemios» de Sarasate, «Las flores de Abril» de Lladó, «Les fleurs» de Vandetelf. La pieza «Aires bohemios» obligada de violín y piano y ejecutada por el señor Miró fué objeto de muchos aplausos (*Telemar*. «Fiestas de Torroella de Montgrí». *El Correo de Gerona: diario independiente de avisos y noticias ilustrado y defensor de los intereses morales y materiales de la provincia*. 29 agost 1894: 2).

Nos escriben de Torroella de Montgrí que ha sido muy agasajada la sociedad coral ¡Avant!, de Sant Feliu de Guíxols. [...] Se celebró un concierto en el teatro que se cantó «Arre-Moreu», «Goigs y planys» y «El crit de guerra», se tocó una fantasía de «Il Puritani», por el profesor de clarinete Sr. Mas. Diéronse funciones teatrales y serenatas á los visitantes, que salieron complacidísimos de la acogida que les dispensaron («Nos escriben de Torroella». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 21 març 1895: 3).

El diari, al final del breu, ens informa que aquesta visita tindrà com a conseqüència la fundació d'una societat coral a la vila. Hem parlat en l'anterior capítol de les societats corals formalitzades a Torroella de Montgrí. Poc després, tenim l'actuació del cor Unió Republicana amb Els Montgrins al Café Comercial de Can Coll "la orquesta Los Montgrins y el coro de la Unión Republicana que dirigen con mucho acierto los Sres. D. Pedro Rigau y don José Pardos entonaron *La Marsellesa*» («Los meetings de Rupià y Torroella». *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 27 octubre 1899: 2).

A començaments del segle sí que es formalitza la Sociedad Coral "El Montgrí", domiciliada al carrer de l'Hospital, 24. Per ser-ne soci s'han de tenir més de disset anys i s'ha de demanar permís verbalment al president, qui en dona compte a la Junta Directiva, que resol finalment l'entrada del soci. De tots els articles, el dotzè de les atribucions de la Junta Directa ens diu: «Prohibirá terminantemente á todo socio las discusiones políticas y religiosas» («Societat coral "«El Montgrí"», 25 abril 1905. Fons Salvador Dabau. Museu de la Mediterrània. CDD. D45).

Els estatuts de la societat, datats de l'abril de 1905, coincideixen amb una altra agrupació coral dirigida per Pere Rigau, que al març ha actuat a Celrà i que els diaris anomenen La Humorística:

El próximo domingo, día 26 de los corrientes, se celebrará á las tres de la tarde en la plaza de la Fuente de la vecina villa de Celrà un gran festival, en el que tomarán parte las sociedades corales Unión de Celrà, Humorística de Torroella de Montgrí y Orquesta Montgrins de la citada villa, bajo la dirección del inteligente profesor don Pedro Rigau; se ejecutará el siguiente programa:

GRAN FESTIVAL ARTÍSTIC

que tindrà lloc en el CENTRIC CINE el proper dissabte, 6 d'abril, a les 10 de la vetlla. Amb la cooperació de la cobla

Els Montgrins

i dels mestres Dabáu, Vallespí, Bou i Suriol; dels joves artistes Rogeli Lloveras i Rigau i Joaquim Casas; de la senyoreta Elvira Rigau i de les diverses Seccions de nens i nenes de les Escoles Gradua-des de la nostra vila.

Vetllada eminentment Torroellenca

PROGRAMA

PRIMERA PART

1.er OBERTURA.

Parlament sobre la significació de l'acte.
2.on CANÇONS PER INFANTS

REVEL·LA

(Morera) Per la Secció de nens.

Intèrprets: Josep Puig, Joan Lloret, Narcís Montguiol, Baldomer Baqué, Francesc Basso, Sebastià Pijoan, Tomàs Amer, Josep Roig, Jaume Reyes, Emili Ayats, Josep Bassa, Salvi Plaia, Joan Puig, Miquel Teixidor, Josep Negra, Lluís Surrell, Pere Bataller, Sebastià Estrany, Robert Salís, Andreu Delfó, Genís Planas, Josep Giraus, Joan Ayats, Pere Pijoan, Bonaventura Narcís, Xavier Pérez, Joan Rubau, Josep Borrat, Marí Farró.

La Gata i en Belitre

(Popular) Per la secció de nenes

Intèrprets: Montserrat Pujol, Rosalia Ros, Pepeta Roure, Anita Ullastres, Caterina Planas, Nuri Tauler, Carme Llos, Conxita Massaguer,

8

EMPORION

Carme Batlle, Mercè Prat, Serafina Andreu, Lola Batlle, Pilar Riera, Maria Galceran, Rosa Batlle, Rosa Aleñá, Angelina Forcada, Lola Ballester, Maria Carbó, Remei Busquets, Pilar Masó, Pilar Junquer, Pepeta Ullastres, Mercè Antomás, Anita Silvestre, Maria Sens, Engràcia Xicoirá, Rosa Amer, Elvira Passarrius, Maria Vergés, Maria Sais, Pepeta Pagés, Joaquina Vergés, Pepeta Cuffià, Maria Junquer, Pepeta Suñer, Pilar Vilanova, Pilar Espigol, Pilar Iglesias, Joaquina Massaguer, Teresa Duran, Montserrat Sens.

Solista: Paquita Fornés.

5.er Presentació del novell violinista, Rogeli Lloveras i Rigau, el qual interpretarà, acompanyat al piano per la senyoreta Elvira Rigau, les composicions musicals:

MARTÀ (Americana) Pere Rigau (Barretó)
VALS de Chopin.

4.art CANTS RÍTMICS.

La casa tota petita

(Dalcroze)

A càrrec de les nenes, Pepeta Rubau, Maria Clara Mir, Nuri Serrats, Conxita Jordana, Mercè Vicens, Montserrat Deu, Montserrat Mas, Caterina Reinés, Lola Bataller, Pepeta Farró, Pilar Amer, Engràcia Casamort, Quimeia Roura, Teresa Camps, Maria Dolors Perdigo, Paquita Plaia, Paquita Creixell, Maria Matas, Teresa Roura, Maria Masó, Pepeta Terrades, Carme Aleñá, Maria Casas, Paquita Gironella, Quimeta Casademont, Lola Ayats, Estrella Solés, Pepeta Pons, Rosa Batlle, Paquita Radresa, Rosa Garcia, Eulàlia Junqué, Carme Antomás, Paquita Ullastres.

La ronda dels petits aucellets

(Dalcroze)

A càrrec dels nens: Josep Puig, Joan Lloret, Joan Puig, Salvi Plaia, Josep Bassa, Jaume Reyes, Emili Ayats, Tomàs Amer, Josep Roig, Sebastià Pijoan, Francesc Basso, Pere Bataller, Robert Salís, Sebastià Estrany, Genís Planas, Josep Borrat, Joan Puig Garcia, Joan Presas,

Francesc Crumols, Artur Mas, Joaquim Matas, Josep Pérez, Marí Massot, Vicens Gumá.

5.è Interpretació per la cobla ELS MONTGRINS de les sardanes

MONTGRIS (Estrena) Rogeli Suriol
ENYORANÇA (Estrena) Salvador Dabáu

SEGONA PART

6.è Presentació del jove violinista Joaquim Casas, el qual interpretarà, acompanyat al piano pel seu propi mestre, les composicions:

POUR VOUS CHARMER d'Enri Van Gael
LA CINQUANTAINE de Gabriel Marie

7.è Segona sortida del nen Rogeli Lloveras i Rigau, el qual executarà acompanyat al piano per la senyoreta Elvira Rigau:

MINUET de Mozart

MOMENT MUSICAL de Schubert

8.è Recital de piano pel mestre senyor Salvador Dabáu:

DANUBI BLAU de Strauss

VALS D'AMOR de Dabáu

GRANADA de Albéniz

INVITACIO AL VALS de Weber

9.è Sardanes per la cobla ELS MONTGRINS

L'ARC DE SANT MARTI Pere Rigau (Barretó)

RENAIXENÇA Vicens Bou i Rogeli Suriol

RITA (Estrena) Joaquim Vallespí

LA BOLA DE NEU Pere Rigau (Barretó)

10.è PER TU PLORO Sardana de Pep Ventura

Cantada per les seccions escolars amb acompanyament de cobla.

Donat el caràcter popular de la vetllada i per la qualitat dels elements que integren aquesta veritable manifestació cultural i artística, hom espera que el públic torroellenc contribuirà amb la seva assistència a fer d'aquesta festa un acte de germanor i general simpatia.

PRELUS: Butaca pati . . . 1'25 Pessetes
» pis . . . 1'00 »
General . . . 0'60 »

NOTA. — Les localitats obren en poder del venedor Josep Duñach.

IMP. P. CASADEVALL, - TORROELLA DE MONTGRI

Figura 43. Fotomuntatge del programa del gran festival artístic. Emporion: periòdic quinzenal. 6 abril 1935: 9-10. Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antiques. Associació Emporion

- 1- «Pasodoble» por la orquesta (Los Montgrins).
- 2- «La Senyera», himno, por las dos sociedades y orquesta.
- 3- «¡Via fora!», por la (Unió)
- 4- «L'emigrant» por la (Humorística)
- 5- «El Arco Iris», fantasía de fiscorno por la orquesta
- 6- «Arre Moreu», por la (Unió)
- 7- «Vals burlesco», por la (Humorística)

(«Fiestas en Celrà». *La Lucha: Diario defensor de los intereses provinciales*. 23 març 1905: 1).

Al mes de maig, el corresponsal escriu al diari *La Lucha* per explicar les iniciatives de Pere Rigau, que ha aconseguit agrupar una colla de joves a qui ensenya música i cant, i els ha donat a conèixer en pobles com Celrà i l'Armentera, fent que «la idea á la par que recreativa tiende a hermanar estos pueblos estimulando á la juventud al arte sirviendo á la par de, instrucción y apartándola del vicio» («De Torroella de Montgrí». *La Lucha: Diario defensor de los intereses provinciales*. 18 maig 1905: 1).

Potser en el seu naixement la societat coral "El Montgrí" era coneguda com La Humorística. Al mes d'octubre del mateix any, tenim un altra actuació d'aquesta coral amb l'orquestra Els Montgrins i amb la contractació d'alguns músics de la Unión Filarmónica de Barcelona i del Teatre del Liceu:

Señores Puigdueta, Guadozal, March, Torelló y Rigau (Rogelio), interpretando el siguiente programa: Primera Parte: I A la Sanyera; II Concierto; III Andante Polonesa; IV Il Puritani; V Concierto; VI Patria. Segunda Parte: I Las flors de Maig; II Fantasía; III Variaciones; IV Oberon; V Capricho Hungrois; VI El Arco Iris («Noticias». *La Lucha: Diario defensor de los intereses provinciales*. 20 octubre 1905: 1).

L'orquestra Els Montgrins acompanya, en la festa major d'Ullà, l'agrupació coral d'Eliseu Carbó, de qui ja hem parlat. En aquest cas, ens van detallant els repertoris de les diverses actuacions.

Se cantá la «Missa de Nostra Senyora de Montserrat» d'En Sancho Marraco, a corda sola, amb acompanyament d'orga i a dos veus; la notable tenor senyor Suñé i la del bariton senyor Garganta, que poseeix una hermosa veu, garantía de venturoses esperances.[...] Despres a plaça, s'estrená la sardana «La Tiplaire» original del senyor Carbó, revelació d'un respectable temperament musical, inspirat i desinvolt. En le seva execució sobressurtí com sempre, fent les delícies de la plaça, l'incomparable tiple dels «Montgrins» En Victor Bou. Els dies 22 i 23 en el concert de la tada, a més de l'orquestra, qual elogi hem fet tantes vegades, hi prengué part el Chor Infantil, baix la batuta del seu fundador senyor Carbó, cantant-bellament les cançons escolars «Agraïment» d'en Sadurní; «Himne a la Bandera» i «El Maestro». Així també se distingí el Chor d'homes «Unió» amb «Flors de Maig» den Clavé i «L'Empordá» den Morera. El tenor Suñé canta una Aria de la çarçuela «La Tempestad» i també una cançó a la Verge durant la processó («Festa Major Ullà». *Emporion: periòdic quinzenal*. 1 agost 1915: 7).

Els diaris i revistes publiquen alguns repertoris de les societats corals entre 1872 i 1937. Les cançons que més sonen en tots els temps són dels autors Amadeu Vives, Anselm Clavé i Enric Morera. Però també d'altres autors, com Grieg, Pere Sans o Narcisa Freixas, entre d'altres.

Els Montgrins, a més a més d'acompanyar cors, també acompanyarà les actuacions de les sarsueles programades als teatres de la vila en les sessions de cinema mut, i la música de les cupletistes:

Les sessions de cine del Saló Jou serán amenitzades per l'orquestra «Montgrins». Era hora de que aquest espectacle deixés la esupidés de donar películes soles. Es de creurer que's veurá més favorescut pel públic ansiós d'un espectacle ben distret i agradable («Cine Torroellenc». *Emporion: periòdic quinzenal*. 7 novembre 1915: 7).

La quaresma ha perdut lo típic que tenia avans, amb la continuació del ball. Recordo que quan erem joves esperavem aquest periode de vacances ballables per a fruit d'una temporada de teatre i treurens el baf que deixa el Carnaval. No faltaba mai el popular Massana amb una bona companyia de sarsuela dirigida per l'experta batuta d'en Pere Rigau, o be una companyia de drama que'ns feien passar be la temporada. Ara sembla que'ls còmics han agafat por de venir a Torroella i hem de acontentar-nos anant a passeig o al cine i encare gracies... que diu aquell («Ecos». *Emporion: periòdic quinzenal*. 11 març 1917: 4).

Pròdig en beneficis i funcions de honor a sigut aquesta quinzena passada. Despres de la del mestre senyor Martí i de laprim era actriu senyoreta Valera amb la col·laboració de «Els Montgrins» que resultá selectíssima, seguí la del director de la companyia Sr. Beut dedicada a la nova entitat política Fomento Republicano Social. Es posá en escena «La canción del náufrago» [...] (Palet. «D'espectacles». *Emporion: periòdic quinzenal*. 12 gener 1919: 4).

En el teatro Jou se ha celebrado una velada, que, como tributo de homenaje al compositor de sardanas señor Bou y a su colaborador en la letra, Señor Castell, ofreció galantemente a nuestro público la artista de la canción Goyita. Colaboraron en dicha velada la orquesta Montgrins, y el maestro Quirós, proyectándose también algunas películas («De las comarcas». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 26 juny 1926: 5).

Un dels repertoris més complets del qual els diaris han deixat registre és el del Gran Festival Artístic al Cèntric Cine (Fig. 43) on es detallen també les persones que formen part de les actuacions.

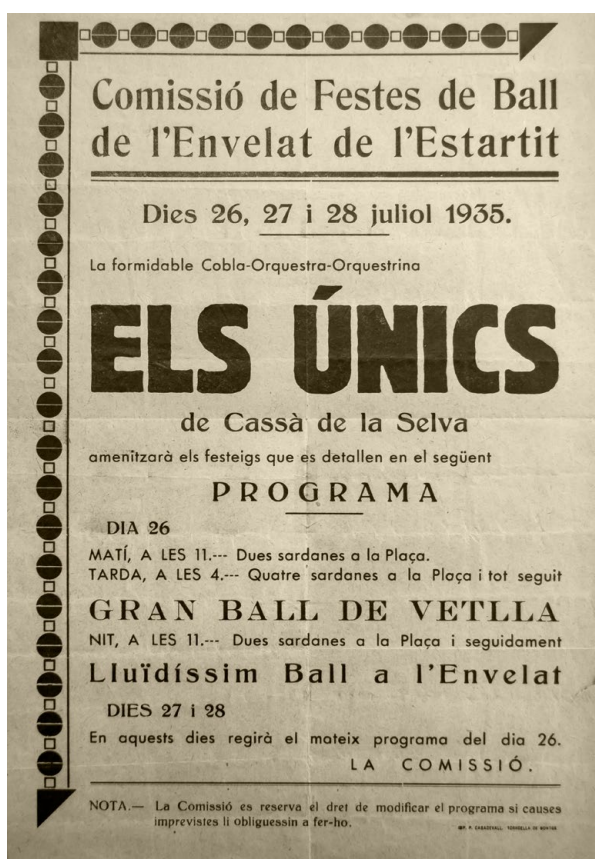

Figura 44. Fotografia del cartell de la programació de la festa Major de l'Estartit (1935). 2021. Olga Taravilla Baquero

Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

El viatge és sempre d'anada i tornada i, de la mateixa manera que els empordanesos exporten les seves creacions i instrumentació, el contacte i el coneixement adquirit en aquests viatges retorna a les viles de l'Empordà. Els intercanvis entre les músiques es va fent realitat. Les cobles i orquestres van ser difusores de les òperes i sarsueles al segle XIX i, com veurem tot seguit, les cupletistes també de les sardanes. Les músiques de moda també recullen tradicions, i a l'inrevés. L'amalgama al segle XX, tot i les etiquetes i les crítiques al gust musical que acaben definint la categorització tripartida que ens explica Ayats, es produeix contínuament.

Les formes d'anomenar aquestes formacions (copla, cobla, orquestra i orquestrina) en la documentació de la premsa i en les revistes va evolucionant al llarg del segle estudiat. Tot i que a vegades s'utilitzen de forma sinònima, especialment cobla i orquestra, a poc a poc veiem que el repertori i el tipus de formació en les actuacions determinen com se l'anomena. En Els Montgrins, a més a més, aflora la formació d'un quintet i un sextet amb la col·laboració al piano de Josep Maria Mascort.

A partir del segle XX, els termes a vegades es combinen i es presenten com a cobla-orquestra, i els anys trenta es presenten com cobla-orquestra-orquestrina (Fig. 44).

Amb l'ingrés del concertista de violí Joaquim Torrent, «Els Montgrins» formen una cobla-orquestra-orquestrina de les més famoses de Catalunya, i, per tant, són ells el millor exponent de la cultura musical de Torroella de Montgrí, la tradicional, la històrica i la més vella de les viles empordaneses (Castells, Josep. «La tradició musical de Torroella de Montgrí». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 desembre 1934: 4).

Viure professionalment de la música implica actualitzar-se i reinventar-se als temps que passen. Les gires, recórrer totes les poblacions per guanyar-se la vida no és un ofici fàcil, les persones que es dediquen a la música poques vegades - com ens expliquen alguns articles - poden viure exclusivament de la música.

L'antiga màxima de músic pagat no fá bon só, es una pura mentida, per no dir un gran sarcasme. ¡Quant amb mes de gust no tocarían, si cobressin sempre per anticipat! Perque s'ha de tenir en compte que moltes vegades un cop s'ha acabat la festa, si la cosa ha anat malament, sols poden conseguir la promesa de cobrar la meitat i encara aquesta, les mes de les vegades se'ls queda á deure (Benages, Eusebi. «Els musics en les festes majors». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1916: 1).

Eusebi Benages també explica que el músic és un ésser digne de llàstima que no pot viure dels aplaudiments. Ens parla de l'hospedatge i els menjars de les fires, de l'obligació de tenir el públic content, així com de la poca consideració del seu ofici en considerar-los uns «rasca-tripes».

Ja hem vist que a Torroella alguns músics paguen la contribució industrial dels cafès en cercles recreatius: Miguel Gich, Joan Rigau, Pere Rigau, Víctor Bou estan documentats, encara que no sabem quina era la seva gestió de l'espai.

Un articulista d'*Emporion* —que es fa dir Flaviol— es queixa de la poca afició per aprendre l'ofici de músic entre els joves. Ens situa en un món de postguerra on, amb els sous que cobren fent qualsevol ofici industrial i agrícola, no li fan sentir la necessitat d'un sou complementari «al revés del que succeïa en altres temps que es considerava la música com a complementari del mitjà fonamental a que es dedicava el jovent per guanyar-se la vida» (Flaviol. «Per les nostres cobles». *Emporion: periòdic quinzenal*. 18 març 1923: 1). L'article està escrit en relació amb la possibilitat de l'establiment d'una escola i ens parla de l'estat precari per la continuïtat de les cobles empordaneses. Som als anys vint i el món que havien conegut ha canviat totalment en molts aspectes: les comunicacions han millorat, amb els vents del progrés arriben la publicitat, el gramòfon i la ràdio i les formes canvien.

Des de finals del segle XIX, Els Montgrins, quan inicien la temporada, fan arribar a la premsa la composició de la cobla, «el director de la orquesta «Los Montgrins», de Torroella de Montgrí, don Pedro Rigau, nos participa ha contratado al compositor y maestro de fiscorno don Josè Pi, y ha admitido á dos solistas do cornetin y violin don Pedro Ferrer y don Joaquin Vallespi, habiendo enriquecido su nutrido repertorio» («Notícias». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 25 abril 1901: 3).

La publicitat també fa la seva irrupció i, gràcies a ella, tenim documentades moltes de les cobles i orquestres. Les postals s'editen amb fotos, una breu història i els representants amb qui contactar per a la contractació. Aquestes edicions són motiu d'articles a *Emporion* i cada any es comenta si ha agradat o no l'edició del «carnet» publicat. L'arribada del viatjant d'una cobla és motiu per a la ironia i es pregunta «si portará mostruari: en tot cas, deuría consistir en retalls de periòdic i els retiros de l'article amb notes biogràfiques, fent constar sobre tot l'estat de cada un, doncs contractant les cobles, generalment els joves, prefereixen els casats» (Boira. «Ecos». *Emporion: periòdic quinzenal*. 24 juny 1917: 4).

Les noves formes publicitàries s'afegiran a la gravació de discos que sonen a les gramoles i la difusió a la ràdio, però són poques són les orquestres i cobles que es professionalitzen per viure tot l'any de les seves actuacions:

Jo he estat sempre un partidari acèrrim de la cobla de Perelada i encara avui ho sóc malgrat que aquesta cobla, segons diu la gent, no pot resistir l'empenta que tenen les de Torroella i La Bisbal, que són les orquestres que tenen virtuosos a sou, i han imposat les absurdes sardanes que ara s'escolten. (Pla, Josep. «La cobla de Perelada». *L'Autonomista. Suplement*. 1 octubre 1930: 20).

Les formacions es reinventen contínuament. Amb l'arribada de les noves músiques —tot i el desgrat de moltes persones, com Josep Ramió— i els nous balls, els que viuen de la música s'han d'actualitzar. Josep Castells dedica un article a parlar de la història d'Els Montgrins i ens explica com ha canviat el panorama als anys trenta

Postal La Principal de la Bisbal (1917). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C42

Postal La Principal de Terrassa (1923-1924). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C41

Postal publicitaria Cobla-Orquesta Turissa (1945-1946). Digitalitzada 2021.
Olga Taravilla Baquero
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C21

Portada i contraportada del llibret Orquesta-Cobla Els Montgrins (1948-49). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero.
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C36

«amb la introducció imperiosa de la música de «Jazz», les agrupacions musicals de Catalunya s'han vist obligades a adaptar-se a les noves modalitats. Cada músic és converteix en un enciclopedista instrumental. Cada corporació en un petit o gros espectacle més o menys artístic. Els temps s'ho porten. Es la vida.» (Fig. 45) (Castells, Josep. «La tradició musical de Torroella de Montgrí». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 desembre 1934: 4).

Figura 45. Orquestrina Montgrins. 1934. Foto Lux
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Reg. 1559

L'arribada del jazz, que diu Castells, obre la porta a la denominació també de noves músiques i nous ballables. Tot és nou encara als anys vint. A Torroella, com hem anat veient, són molt de ballar els diumenges a la tarda i en tot tipus de festivitats, i també recullen les novetats musicals.

Repetidament hem tingut ocasió de pàlnye-ns de que'l públic torroellenc -la massa- que's mostra tant ben documentat en qüestió de balls nous i altres diversions banals, observi una tant grossa irreverència en el Teatre. Es de playner que'ls mereixi mes serietat un tango o un strop que una obra dramàtica (Kik. «El nostre públic en el teatre». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 febrer 1917: 3).

No és la primera vegada que es parla del tango a l'*Emporion*. Aquest ball està referenciat en una narració de Josep de la Fàbrica parla de Maria Lluïsa, que arriba de l'Argentina en un dia de sort per a la vila i «pels dies d'hivern aprén el «tango» per brillar en aquet distingit ball argentí l'estiu que vé» («Elogis». *Emporion: periòdic quinzenal*. 21 gener 1915: 4).

Podria ser que l'arribada d'una noia argentina a Torroella els donés a conèixer el tango, però no sabem gaire a què es refereix Kik amb el ball *strop*, a no ser que sigui el *one-step*, un ball de saló sorgit als Estats Units per seguir els ritmes del jazz i anterior al foxtrot. Una altra possibilitat és que les relacions comercials de Torroella amb Cuba importessin aquestes sonoritats a començaments del segle XIX. Josep Ramió s'esgarrafa «de pensar que aquesta mena de balls que jo havia vist dansar als negres de Cuba i que eren considerats per tothom com una expansió de imbecilitat, poguessin arribar un dia a imposar-se en l'Europa ultra civilitzada. N'hi ha per tirar el barret al foc davant de certes coses» (Ramió Carbó, Josep. «Festa Major. Records d'altre temps». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1932: 6).

Com dèiem els camins sempre són d'anada i tornada. A finals dels anys vint «La Joventut Nacionalista va donar un ball de socis al Saló Jou a càrrec de l'orquestra «Els Montgrins» la qual executà els ballables més moderns de la present temporada» («Notes de la Joventut Nacionalista». *Emporion: periòdic quinzenal*. 7 novembre 1920: 5).

Al mapa tan detallat de tots els actes programats de la festa major de 1928 de la pàgina 92, l'Orquestrina Ràdio acompanya alguns dels espectacles de *varietés* i al Saló Coll es programa una notable jazz-band. No sabem quina és la notable banda de jazz. En aquell moment, a més a més, de l'Orquestrina Ràdio —fundada per Vicenç Bou—, també està activa l'Orquestrina Jazz Band Dancings Costa Brava. Aquesta nova banda, amb Ricard Forcada com a representant, durant tot l'estiu de 1928 insereix anuncis al setmanari Baix-Empordà de Palafrugell («Anunci Dancings de Costa Brava». *Baix-Empordà*. 2 agost 1928: 4).

Oiga usted el excelente repertorio de la
ORQUESTA DEMON'S JAZZ

Marcial, eres el más grande-Pasodoble coreado	AE 3332
Bai-Bai -Foxtrot alegre y optimista	
Los majos de Jaca-Pasodoble	AE 3406
Pureza andaluza-Pasodoble	
Tenemos en la Orqta. un cornetín-Chotis coreado	AE 3459
Voces conocidas-Sobre motivos asturianos	
Cañitas-Pasodoble	AE 3461
La cadena-Java coreada	
¡Ay, morena!-Pasodoble con refrán	AE 3526
La tirana-Pasodoble con refrán	
Rosario La Cava	AE 3585
Señá Patro-Chotis coreado	
La Chulipera-Chotis coreado	AE 3599
Niña Claveles-Pasodoble coreado	
Sevillanita-Foxtrot con refrán	AE 3668
Recordar-Vals con refrán	
L'ocell blau-Vals con refrán	AE 3719
Ginesta-Pasodoble con refrán	
Negra consentida-Foxtrot-rumba con refrán	AE 3751
Mamá Inés-Foxtrot-rumba coreado	
Allá en la Habana-Habanera coreada	AE 3759
Abre la puerta, Asunción-Pericón coreado	

Figura 46. Dale de betún ; El Gallinero / interpretado por la Orqta. Demon's Jazz. 1937
Font: Memòria Digital de Catalunya. Biblioteca de Catalunya

Les bandes de jazz formades al voltant dels anys trenta del segle XX no tenen res a veure amb la nostra idea del jazz. Una de les orquestres que actua a Torroella l'any 1934 amb l'espectacle de revistes per la Fira de Sant Andreu és la Demon's Jazz de Barcelona.

Els cafés i espectacles es veieren curulls de gent de tota la rodalia. Els balls de la Societat «Montgrís» i Saló Coll a càrrec de les orquestres Girona i La Principal de Torroella respectivament, foren també concurríidíssims així com les extraordinàries sessions de cine organitzades pel Cinema Montgrí i Cèntric Cine. En aquest darrer local actuà el primer dia la notabilíssima agrupació musical i espectacle de revistes coneguda per Demon's Jazz. L'èxit de la qual constituí un veritable succés ente els aimants d'aquesta nova modalitat artística (Castells, Josep. «Fira de Sant Andreu». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 desembre 1934: 8)

D'aquesta orquestra en tenim gravacions al web Biblioteca Digital Hispànica entre els anys 1917 i 1940. En les primeres músiques registrades fins al 1932 tenim *schottisch*, pasdoble, vals i havanera, i després introdueixen el foxtrot i el foxtrot rumba amb la cançó *Mama Inés*. De l'any 1940 només es conserven *Cha, digo con la vieja, una ranchera*

pericón i un pasdoble. En els catàlegs anuals publicats per la companyia del gramòfon amb el segell La Voz de su Amo, es conserva documentació de les primeres gravacions d'aquesta orquestra, de 1929, classificades com a ballables. També es conserva el llibret que devia acompanyar l'edició d'un disc sencer amb data dels anys trenta, i els repertoris segueixen sent els mateixos (Fig. 46). Alguns dels músics que formen part de l'orquestra també estan a la del club més famós de jazz de Barcelona, el Hot-Club.

No són els únics dels quals hem trobat els registres sonors de l'època. L'orquestra de Duke Ellington també grava a Barcelona amb la mateixa discogràfica i ens deixa un assortit de foxtrots, però les sonoritats no tenen res a veure. L'adaptació de les orquestrines i bandes de jazz s'introdueix principalment el foxtrot com a novetat als anys trenta, però gran part del seu repertori és l'habitual amb el canvi de la instrumentació.

Durant les festes de Carnaval d'enguany, no s'han ballat sardanes, cosa que en dies tan senyalats no havia passat mai. En canvi la música de cabaret ha dominat en els salons de ball i en els espectacles públics.

Torroella, té una tradició musical de sabor tan marcadament popular, conta actualment d'una sola cobla «Els Montgrins» que només una vegada a l'any, per la festa Major, té ocasió de deixar-nos sentir les sardanes que tan bé interpreta.

Aconsolem-nos pensant que, per torna, existeixen en nostra vila tres orquestrines: «Radio», «Costa Brava» i «Emporium». La darrera debutà en el Cinema Montgrí («Torrella de Montgrí (de nostre corresponsal). *Carnaval*». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 23 febrer 1929: 4).

Els canvis no van succeir de cop. L'any 1927 ja s'anuncia que la cobla Els Montgrins experimentarà una important renovació i que Vicenç Bou deixarà de formar-ne part i ocuparà el seu el lloc Narcís Paulís («Crònica de Torroella de Montgrí. Cobla Montgrins». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 11 novembre 1927: 4-5). L'any següent es va formar l'Orquestrina Ràdio, que va estar activa fins al 1931. Llavors Vicenç Bou ja estava dirigint el trio musical del Cinema Montgrí («Torroella de Montgrí». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 11 març 1931: 4). El corresponsal també ens explica que Els Montgrins tornen a renovar-se. De les tres orquestrines

actives el 1929, dos anys després no en queda cap. Les velles formacions es transformen, es converteixen en cobles-orquestrines o cobles-orquestres-orquestrines i són programades per les societats de ball juntament amb altres com Oriental Jazz, Dazzling Jazz, Dinàmic Sara Jazz o els Diablers del Jazz, per citar-ne algunes.

Però, cal reconèixer que des de que el «Jazz-band» vertadera negació de la bona música, ha vingut, amb el seu desordenat ritme a pervertir els nostres costums, s'ha entaulat un dualisme entre els que senten una passió per aquests balls extravagants, i els que reflexivament tenen un criteri oposat a la seva continuïtat per considerar-los atentadors a la salut i a la moral. I diem així perquè hem llegit l'opinió d'alguns metges que diuen que els «shimys», «one-steps», «fox-trots», «xarlestons», són balls desordenats, lascius i enervants, i per tant, atentadors de la salut (Viñas, Eduard. «Ecos». *Emporion: periòdic quinzenal*. 28 febrer 1932: 6).

Figurem-nos uns quants músics damunt un escenari, arrengrerats com ninots de fira, disfressats amb trista indumentària. Unes dones més o menys abillades, es retorcen i es dobleguen al só d'una melodia arbitrària i insulsa i de cop i volta hom veu aquella de filera de figures empastifades, moure's en contursions de simi (Massanas, Josep. «Pornografia sonora». *Emporion: periòdic quinzenal*. 4 novembre 1934: 5-6).

No fa gaires dies que actua a la nostra vila una agrupació artística sota el nom prestigiós de l'orquestra «Fatxendes» de Sabadell, L'agrupació en sí, no oferia pas cap modalitat dins del seu conjunt el qual, si fa o no fa, presentava les mateixes característiques dels altres espectacles similars que contínuament passen pels nostres escenaris. Ens interessa sí, parlar de l'orquestra pel cop d'audàcia que representa el fet d'incorporar la tenora --instrument típic de les places empordaneses-- en la formació desbordada de la musica de jazz.[...] Contra el que esperavem, la sonoritat pastosa de la tenora s'adaptava perfectament als diversos sons del jazz (Castells, Josep. «La internacionalització de la tenora». *Emporion: periòdic quinzenal*. 17 febrer 1935: 3).

Suposem per les descripcions que aquest dos últims articles dels anys 1934 i 1935 de Josep Massanas i Josep Castell fan referència a l'estrena de l'espectacle «Fantasio» que es va programar per la festa major al Cinema Montgrí (Fig. 47). Les músiques seguiran després de la Guerra Civil i tot serà igual i diferent alhora.

CINEMA MONTGRÍ

Festa Major de 1934. - 4 dies d'espectacles, 4
Els més moderns, variats i sensationals

ORQUESTRA AMERICANA

"Bel Symphonic Boys"

Amb el seu espectacle i gran conjunt musical compost de
JOVES I SIMPATICS PROFESSORS

FANTASIO 1934

amb l'orquestra
Fatxendes de Sabadell

Formosíssim i original espectacle.

JAUME PLANAS
I ELS SEUS DISCS VIVENTS

completament variat.
Tots amb les seves creacions còmiques, sketches, balls, etc.
Ademés, projeccions dels films de més gran èxit de la temporada.
MARTA EGGERT en

Vuelan mis canciones

La inimitable parella còmica
Stan Laurel - Oliver Hardy
en una de les millors seves creacions.

Les meravelloses Silly Symphonies en colors de WALT DISNEY.

TRES CÈRDITOS

Per més detalls vegi's programes.

Sardanes a la plaça de la Vila. 1940

Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons fotogràfic Municipal. Procedència: Pere Llois Comalat. Reg. 634

Figura 47. Anunci de l'espectacle «Fantasio 1934». *Emporion*. 19 agost 1934: 12.
Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antigues. Associació Emporion

Postal amb retrat de dona (Carrera. s.d.).
 Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero.
 Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons
 Vicenç Bou. Reg. C56

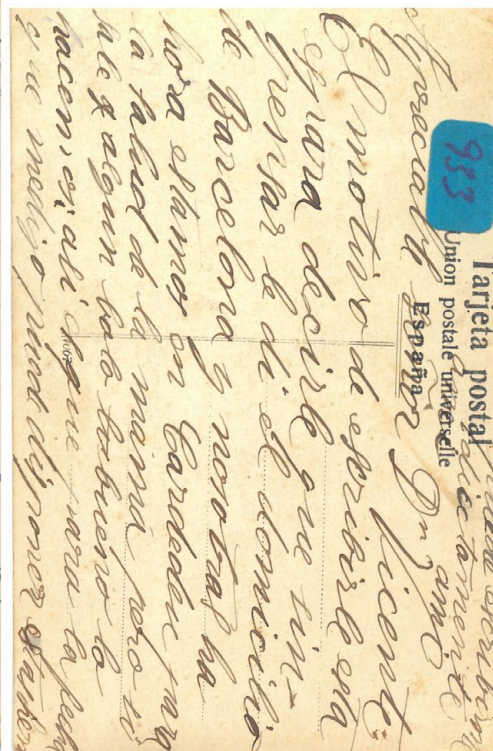
Postal amb retrat de dues dones (Carrera. s.d.). Digitalitzada
 2021. Olga Taravilla Baquero.
 Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C59

Postal amb retrat de dona (Carrera. s.d.).
 Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero.
 Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons
 Vicenç Bou. Reg. C43

Postal Hermanas Acarreta amb carta (Fotografia Baños. 1912). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero
 Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C40

7.2 Sarsueles, cupletistes i revistes

Ayer la compañía de zarzuela del Circo Español de Barcelona debió inaugurar el grande y magnífico *Nuevo Teatro Coll* de Torroella de Mongrí poniendo en escena la zarzuela en dos actos *El Húsar*, con la presentación en escena de una notable *banda de cornetas* formada por señoritas del coro y el estreno de la *Verbena de la Paloma*. Deseamos al propietario y empresario de dicho teatro el más feliz éxito (*El Distrito. Diario ilustrado, político, de avisos y noticia*. 8 setembre 1895: 3).

Amb la companyia de sarsuela del Circo Español de Barcelona, s'inaugurà el Teatre Coll a Torroella de Montgrí a finals del segle XIX. No va ser l'únic teatre a incloure en la programació una companyia de sarsuela. El públic de la vila era —segons explica el corresponsal de *La Vanguardia*— molt aficionat a aquestes diversions, i per això el Teatre Jou en programa per la quaresma («Desde Torroella de Montgrí». *La Vanguardia, edición del sábado*. 2 març 1895: 3).

Enric Claudi Girbal escrivia a la Revista de Girona l'any 1893 per fer uns apunts de la història del teatre a Girona, transcrivint les anotacions de l'Arxiu Municipal de Girona. En aquests articles recull les llistes de les companyies d'òpera i sarsuela que havien actuat a Girona des de mitjan segle XIX. Aquesta documentació va ser un dels punts de partida per a l'estudi de la relació professional de les dones amb el món musical entre 1850 i 1950 que es pot consultar al web donesmusiques.net. Gran part de les dones que apareixen a la documentació dels teatres, cafès i sales de Catalunya entre els anys 1850 i 1900 i les que se situen entre els dos segles, el 1900-1910, són dones professionals que treballen a les companyies d'òpera i sarsuela.

Encara queda molt per estudiar sobre aquest tema, però l'obertura de l'educació musical a les dones i la nova societat burgesa queda reflectida a la revista *Feminal* entre els anys 1907 i 1917. Amb Carme Karr al capdavant, en els seus articles aporta una gran quantitat de dones vinculades al món musical, amb imatges i partitures publicades. Algunes són professionals, però per a moltes és una afició que poden desenvolupar per la seva condició social. Les dones benestants de la Barcelona burgesa no necessiten treballar, en el sentit de guanyar-se la vida. En el capítol anterior introduïem les dificultats de professionalitzar-se dels homes; per a les dones és encara un xic més difícil, la precarietat sempre afecta més a les dones. Les que treballen en companyies o les que es dediquen a fer gires com a cançonetistes, cupletistes, *varietés* o com a atraccions, com se les denomina als articles, encara ara tenen, a més a més, l'estigma de ser dones frívoles.

A Torroella de Montgrí, gràcies al setmanari *Emporion* ens podem fer una idea de com, a poc a poc, aquestes dones van introduint-se a escena a partir de la segona dècada del segle XX. Segurament, abans ja eren presents actuant en cafès i sales, però cal una acurada recerca per fer el seguiment d'aquestes actuacions menors. Són moltes les consideracions que s'han de tenir en compte: a la condició de ser dona s'hi ha d'afegir que estem en el moment de la construcció nacionalista i que les músiques amb aires espanyols d'aquestes sarsueles o de les cupletistes també són motiu de censura. Tot i això, en els articles les dones que treballen a les companyies de sarsuela no surten tan mal parades com les dones que fan gires soles o en petites agrupacions. Les grans revistes musicals dels anys trenta, amb vedets i números musicals, també arriben a Torroella; amb elles, les artistes de moda actuaran al Cèntric Cine, a Can Coll i al Cinema Montgrí. Inclús Josep Castells i Salvador Dabau a Torroella de Montgrí es «proposaven escriure, Castells el llibre i Dabau la música, una comèdia arrevistada. Doncs, bé; els dos autors torroellencs han convertit en realitat el que temps enrera no era més que un propòsit» (Plá. «L'obra d'uns Torroellencs». *Emporion: periòdic quinzenal*. 12 juliol 1936: 8).

La «comèdia arrevistada» en què treballaven feia un temps Castells i Dabau és l'obra titulada «Costa Brava». Podem llegir-ne els fragments publicats l'any 1935 a *Emporion* («Costa Brava». *Emporion: periòdic quinzenal*. 10 novembre 1935: 1-3). No hem trobat la notícia de la seva estrena, però podem imaginar, per les dates, que no es va estrenar mai.

7.2.1 Les sarsueles

En l'estudi de les fonts documentals de les companyies de sarsuela, vam trobar que hi ha moltes més dones que en formen part que en les d'òpera. Hi ha grans companyies, com la del Circo Español de Barcelona, que es programa per a la inauguració de Can Coll, però també n'hi ha moltes de menors contínuament en gira. Moltes són formades per un nucli familiar; és habitual que la parella i, especialment, les filles pertanyin a la mateixa companyia. És menys difícil programar sarsueles en poblacions petites amb teatres o sales de dimensions reduïdes, i també cobrir-ne els costos, molt més reduïts que els de l'òpera.

Antonia Fernández (Fig.48), que va actuar l'any 1888 al Teatre de Girona i el 1905 al Teatre Novetats de la mateixa ciutat, explica en una entrevista que va començar estudiant òpera, però que els estudis eren massa costosos i llargs i va decidir dedicar-se a la sarsuela perquè era una forma de començar a treballar abans.

Mis temporadas desde entonces han sido muchas. Fui á América, á Buenos Aires, al Uruguay, á Rosario de Santa FE, á la Plata, á Montevideo y en Portugal he estado tres veces. En España, pocas poblaciones serán las que no conozca; en Barcelona también hice alguna temporada, y del público catalán conservo gratos recuerdos (Fernández, Antonia. «Artistas en la intimidad». *Pluma y lápiz: semanario hispano-americano de literatura y arte.*, 15 noviembre 1903: 5).

En la documentació de Torroella a la premsa, la notícia més antiga és de 1885. El corresposal ens explica que, per a la temporada, es posa en escena l'obra de Pitarra *Las joyas de la Roser*. Imaginem que es refereix al Teatre Jou, per les dates («Torroella de Montgrí 21 Marzo 1885». *La lucha : órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*. 23 març 1885: 1-2). No només es representen sarsueles al teatre: uns anys més tard, per la programació de «los domingos de esta cuaresma por el desprendimiento del cafetero señor Coll, tenemos ya una buena compañía de zarzuela para pasar buenas veladas y distraernos en estos dias de tristeza y ayuno» («Carta de Torroella». *La Vanguardia, edición del sábado*. 9 març 1889: 2).

De la temporada de quaresma de 1895 al Teatre Jou, el diari *El Distrito* publica una llarga crònica en què ens explica que aquestes representacions s'han de fer en aquestes dates perquè les persones prefereixen el ball i no serien rendibles si poguessin anar a ballar. Les sarsueles que s'estan representant són «*Chateaux Margaux, La Tela de araña, Los Baturros, Adan y compañía, La gallina ciega y Picio y Campanone*». A més a més, Els Montgrins, als intermedis, també interpreten peces de *Campanone, Marco Espada, Guillermo Tell, Raymont*. Segueix el narrador dient-nos que també hi participen persones de Torroella «desempeñando todos muy bien sus papeles secundados por algunos aficionados, á los que damos también un aplauso especialmente al jóven don Narciso Camps» («Desde Torroella de Montgrí». *El Distrito. Diario ilustrado, político, de avisos y noticia*. 17 març 1895: 2). És força habitual a les notícies trobar representacions en què aficionades i professionals comparteixen escenari en la representació tant de sarsueles com de teatre.

Figura 48. Antonia Fernández. *Pluma y lápiz: semanario hispano-americano de literatura y arte.*, 15 noviembre 1903:5.

Font: Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte

En la premsa digitalitzada, a finals de segle es perden les notícies de les programacions. La manca de premsa local fa que, tot i que tenim moltes notícies dels corresponsals que detallen certs esdeveniments, com hem anat veient, per al seguiment d'aquestes actuacions ens falta la riquesa que podem copsar a través del setmanari *Emporion*, que recull les programacions d'aquest gènere. És especialment destacable la quantitat d'articles publicats entre el 1917 i 1918, anys en què l'Ateneu Montgrí programa també algunes vetllades amb les companyies Gil-Rey i Beut (Fig. 49). A més a més de les sarsueles de les companyies, també trobem les representades a l'Escola Dominical, de caire religiós, com *Els pastorets* o *La carta dels reis*.

En la representació del dia dels Reis, hi assistirà l'autor de la lletra. El dia de Nadal no'ns fou possible prendre nota sobre la sarsuela, però hem sentit elogis tant de la lletra com de la música de «Els Pastorets», lo mateix de la decoració estrenada. L'autor de la primera es M. Francesc Gay; de la segona, Mossen J. Roquet, i la decoració es pintada de nostre amic Mascort («*Escola dominical*». *Emporion: periòdic quinzenal*. 1 gener 1915: 7).

Avui diumenge debuta en el teatre Jou una companyia de çarçuela dirigida pel conegut baríton Gil-Rey i el mestre Ramón Martí. Posaran en escena les çarçueles «Eva» i «El príncipe bohemio» («*Temporada de teatre*». *Emporion: periòdic quinzenal*. 30 setembre 1917: 8).

Erem molt joves quan va fer-se per primera vegada a Torroella «El duo de la Africana», doncs fa d'aixó vint anys. Per aixó esperavem, fins amb espectació áquesta çarçuela, car ens evocava un record de nostre juvenesa; ¡es tan grat recordarlos! (*Boira. «D'espectacles*». *Emporion: periòdic quinzenal*. 20 octubre 1918: 14).

El dia 8 del corrent amb les obres «Los cadetes de la reina» i «El niño judío» va despedir-se de nostre públic la companyia de çarçuela Hernández, Moreno, Soria («*D'espectacles*». *Emporion: periòdic quinzenal*. 21 desembre 1919: 4).

La companyia de sarçuela dirigida pel conegut primer actor Vicens Serrano va donar una representació al teatre Coll, posant en escena: «El rey que rabió». Per celebrar-se en dia feiner hi va conorre escassa concurrència («*D'espectacles*». *Emporion: periòdic quinzenal*. 13 març 1921: 7).

Ambient al Teatre Municipal durant la representació d'una sarsuela. (1919)
Font: Ajuntament de Girona. CRDI (Autor desconegut)

Cromos de personatges de sarsuela 1900-1920
Font: Biblioteca Digital Hispànica. Biblioteca Nacional d'Espanya

ATENEU MONTGRÍ

DISSABTE, 1 de Desembre de 1917 (Segon dia de Fires)

XXV VETLLADA INTIMA organitzada per la Secció Dramàtica, amb la cooperació de l'orquestra «Montgrins» i de la notabilíssima Companyia de carçuela que dirigeix el bariton Sr. Gil-Rey i el mestre Sr. Martí. * * * * *

PROGRAMA

I. Simfonia «Molinos de Viento», per la orquestra MONTGRINS.
II. Representació, per la secció dramàtica, col·laborant-hi les senyores de la Companyia, del sainet estrenat recentment, i quin continua representant-se amb èxit al «Teatre Novetats» de Barcelona, original de En Santiago Rusiñol, titolat

“GENTE BTEA”

Posat a l'escena per el Sr. GIL-REY, baix el següent

REPARTIMENT

Donya Anita	Sra. Arboús	D. Enric de Peraltada. Sr. Castells
Comtessa de Rierola	« Valera	Doctor Rocarol . . . . . « Viñas
Senadora	« Vidal	Senador . . . . . « Capellá
Marquesa de Casabella	« Julia	Jorge . . . . . « Rubau
Elvira	« Alapont	Baronet de Mirapeix. « Vert
Baronesa de Mirapeix. « Paqueta		Majordom . . . . . « Fontquerua
Comte de Rierola . . . . . Sr. Lloret		Reporters.

III. L'aplaudida carçuela castellana en un acte i 5 quadres, lletra del Sr. M. Echegaray i música del mestre A. Vives,

JUEGOS MALABARES

prenent-hi part tota la Companyia.

IV. Acabarà la vetllada amb el sainet líric en un acte, lletra dels Srs. Alonso i Muñoz Seca, música dels mestres Serrano i Fernández Pacheco, titolada

EL CONTRABANDO

Representada per les principals parts de la Companyia, distingint-s'hi notablement el Sr. Lorenzo.

A LES 9 DE LA NIT.

PREUS: Entrada general, 40 cts.— Mitja entrada, 25 cts.

NOTA : Les butaques queden reservades per a els socis, al preu de 25 cts. El despatx estarà obert, a l'«Ateneu», el dissabte, dia de la vetllada, de 3 a 5 de la tarde.

Figura 49. Imatge de la programació de la XXV Vetllada Intima. *Emporion: periòdic quinzenal*. 1 desembre 1917: 8).

Font: ARCA. Arxiu de Revistes Catalanes Antiques. Associació Emporion

La suspensió de la publicació per la dictadura de Primo de Rivera, de finals de 1923 fins al 1932, ens deixa sense notícies locals de nou. La resta de diaris tampoc no donen gaire informació, tret de *La Veu de Catalunya*, que anuncia un canvi de gust el 1925.

D'un quan temps ençà, la companyia de comedia catalana Mestres-Querol, actua al Teatre Jou de la nostra vila amb èxit creixent. El públic Torroellenc, lasset d'anteriors temporades de sarsuela a base de companyies incompletes, pobres i mancades d'elements per a poder presentar les obres d'aquest gènere, amb un mínim de propietat i de bon gust ha rebut amb el major interès la comèdia i el drama, els quals feia anys que no havien vist representar en el nostre país («Empordà.Torroella de Montgrí». *La Veu de Catalunya : diari català d'avisos, notícies y anuncis*. 28 març 1925: 3).

Tornen a trobar més referències l'any 1935, de la programació al Cèntric Cine de la companyia de Marian Beut, que l'Ateneu Montgrí havia programat l'any 1918 i que havia també causat un conflicte l'any 1919 per dedicar el seu benefici a la nova entitat Fomento Republicano Social fent que «la galanteria del señor Beut para con la clase laboriosa y proletaria de la localidad levató gran revuelo elementos dirigibles, carcas y caciquiles se lanzaron a la calle recomendando se hiciera el vacío al beneficiado donde así de paso un bofetón a la Sociedad a la que iba dedicada» («Torroella de Montgrí». *El Diluvio:*

diario político de avisos, notícies y decretos. 3 febrer 1919: 12). Segueix relatant que la funció es va omplir com mai, encara que l'Ajuntament li havia negat els bancs que sempre cedia.

Les últimes de les quals tenim referències documentals es van representar en la programació del Cinema Montgrí per la festa major de l'any 1935. La companyia de J. Cariteu va posar en escena *Los gavilanes i Doña Francisquita*, amb l'acompanyament de catorze professors del Sindicat de Músics (*Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1935: 12).

7.2.2 Les cupletistes i atraccions varies

El cuplé, por otro lado, y como puede verificarse por sus letras, está generalmente muy imbricado con la vida cotidiana y, frente a lo que sucede en la mayor parte de la canción actual, en él podemos encontrar continuas referencias a los acontecimientos mayores y menores de su tiempo: inventos, modas, guerra de Marruecos, sindicalismo, revolución rusa, emancipación femenina, deporte, etc (Barreiro, Javier 11 gener 2007: 87).

Javier Barreiro, a l'article que encapçala aquest epígraf, defineix la paraula cuplet o *couplet* —la forma francesa— com «un saco sin fondo» que es va omplint de molts significats. L'estudi ens parla de la impossibilitat de diferenciar la cançó de l'escena teatral fins arribat el moment en què una artista puja a

l'escenari a interpretar algunes composicions en solitud. Més enllà de les significacions de les paraules, aquest tipus d'artista femenina que actua en cafès està documentada als primers cafès *chantants* que s'obren a Barcelona cap al 1850.

De un año á esta parte se ha introducido en muchos cafés de segundo y tercer orden de esta capital, la costumbre, importada de Francia, de dar pequeñas funciones de canto, durante las primeras horas de la noche. En el elegante «Café chantant» de la calle de la Unión, fúe donde empezó á inaugurarse con general aceptación el alternar con la música del piano diferentes piezas de canto, entrelazando los aires franceses, con cabaletas y dues de óperas italianas, y con aires de canciones españolas (*Diario de Barcelona*. 12 agost 1852: 3).

Figura 50. Pepeta Ramos Ramos "la Goyita". Antoni Esplugas, 1910.
Font: Arxiu Nacional de Catalunya. Europea collections

Aquests espais, cap a final de segle, ja són un altra cosa. També s'hi canta, però s'han afegit a les actuacions també altres variants, com la dansa, el transvestisme, números de circ, hipnotisme i tot un seguit de números escènics.

D'aquest caire era el local que es va obrir el 1888 a la ciutat de Girona, un cafè *chantant* que va provocar molta polèmica. El cafè havia contractat les artistes de l'Edèn Concert de Barcelona i ens expliquen en un diari que «La lista que tenemos á la vista contiene como cantante de género á Mlle. Antonia; como excéntrica á Mlle. Regina; como cómica á Mlle. Nikka y Mlle. Rebecca, cantante excéntrica, travestil y danzosa» (*Gacilla general*). *La nueva lucha : diario de avisos : eco de las aspiraciones del Partido Liberal Dinástico de la provincia*. 5 gener 1888: 2). El cafè va estar obert durant només sis mesos per les queixes continuades de la població més conservadora.

Les paraules *atraccions* i *varietés* a què fan referència les fonts documentals de Torroella de Montgrí, recollides a partir de 1913, inclouen aquests tipus d'espectacles però també les cantants, cupletistes, cançonetistes o cantatrius. Les veus en contra d'aquests espectacles també es fan sentir a premsa. La Lliga Republicana i Can

Coll són els dos espais que les programen més assíduament i omplen sempre els locals, que, segons els diaris, són els més concorreguts. Ahora, sentim moltes altres veus que es queixen d'aquests tipus d'espectacles.

Para la próxima fiesta mayor [...] Hay contratadas las renombradas orquestas «Moderna Escalas» de Barcelona; «La Principal» de Palafrugell, y «Els Montgrins», de aquella villa habiendo contratado la Lliga Republicana la célebre canzonetista *La Goyita* (*Desde Gerona*). *La publicidad: eco de la industria y del comercio, diario de anuncios, avisos y noticias*. 12 agost 1913: 2).

El dia de Sant Joan i el diumenge següent actuá en el cine la cupletista «Bella Mora» i el ventríloquo «Anglada»- Aquest agradá molt al públic en sos nombres de ventríloquia moderna. La «Bella Mora» bastant bé sobretot en vestuari i decorat. Els «Montgrins» també, en dos ballables nous que'ns feren sentir (*Varietés*). *Emporion: periòdic quinzenal*. 4 juliol 1915: 7).

Avui la música ha sigut en part substituïda per les «atraccions» femenines de cant i ball, i ensenyança íntima; perquè hi ha senyores d'aquestes que's pren la calor tant a la fresca que ensenya cada assignatura (Kik. «Lleus consideracions sobre nostres festes majors». *Emporion: periòdic quinzenal*. 10 setembre 1917: 2).

El dissabte i diumenge passat actuaren al Café Coll noves atraccions de varietés.

Per la Lliga Republicana hi passaren dues celebrades cançonetistes. I per les festes de Pasqua actuarà un duet i una cupletista en el Cine Torroellense, instalat a la Sala Jou («Varietés». *Emporion: periòdic quinzenal*. 3 abril 1921: 4).

Entre les primeres que es documenten, el 1913 trobem Pepeta Ramos, *La Goyita* (Fig. 50), força coneguda en terres gironines. Les crítiques de les seves actuacions al Teatre Albéniz la deixen com una de les millors cupletistes del moment (*Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 18 setembre 1923: 5).

En les diverses publicacions fins al 1948 —quan encara actua al Teatre Municipal de Girona— se la qualifica de *canzonetista, cupletista, tonadillera, artista de fama o estrella de la canción*.

Pepeta, que va començar a actuar a l'Edèn Concert de Barcelona, va fer un llarg camí pels teatres, cafès i sales de moltes ciutats fins a treballar assíduament en tots els locals del Paral·lel. A Torroella de Montgrí, *La Goyita* —juntament amb altres artistes de l'època com Mercè Serós— va formar part de l'exposició «Vicenç Bou. De la plaça al Paral·lel» (*Vicenç Bou. De la plaça al Paral·lel* 2014).

El compositor va cedir unes composicions de sardanes a la casa Sobrequés de Girona per editar-les i que ambdues cupletistes les incorporessin al seu repertori:

El maestro compositor Vicente Bou, ha cedido a la casa Sobrequés la propiedad, para piano y canto, de sus sardanas de la actual temporada «La mare cantora», «Declaración» y «Mercedeta», las cuales serán próximamente editadas. Mercedes Serós y Pepita Ramos («La Goyita») incorporaran dichas composiciones a su repertorio de canciones que serán estrenadas en Eldorado de Barcelona en la presente temporada («Notícias». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 4 setembre 1924: 6).

Al mestre Bou se li va fer un homenatge aquell mateix any al Teatre Jou en què van participar Pepeta Iris, una altra cupletista coneguda que «cantà un escollit programa espanyol-català, acompanyada per l'orquestra "Montgrins" i el mestre barceloní senyor Pinedo. La simpàtica cantatriu fou molt aplaudida i en especial en cantar les sardanes de l'homenatjat "Llevantina", "Girona amada" i "El saltiró de la Cardina" («Torroella de Montgrí: Homenatge mestre Bou». *La publicitat*. 15 novembre 1924: 5).

La Goyita torna a ser la protagonista, en l'estrena al Teatre Jou, de «la sardana «Els arbres de la Devesa saben una cançó» original del maestro José Baró a la qual ha puesto letra José Castells» («Musicales». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 20 juny 1926: 3).

Aquestes relacions entre les cupletistes i les diverses composicions sardanistes les explora Jaume Collell a *El músic de l'americana vermella: Joan Viladomat i la Barcelona descordada dels anys vint*. En aquest llibre també fa referència a Vicenç Bou i la seva composició *El saltiró de la cardina*, interpretada per moltes d'elles, inclús per la més famosa de totes: Raquel Meller. En aquests anys vint, Pilar Alonso, Pepeta Iris, Isabel Tomàs, Pepeta Ramos i segurament moltes altres que encara no s'han pogut documentar actuen a Torroella amb els seus couplets i sardanes en català:

Les artistes de la Lliga son sempre un aconeteixement per certes families;[...] ;Que seria el mon, que fora la vida sense un garrotin o el ven i ven! - es diuen ells. Per això les atraccions de la Lliga son tan celebrades. Ja digueren en un altre ocasió que aquests espectacles, al nostre entendre havien guanyat en calitat des de que va introduir-se la cançó catalana. Gairebé no hi ha una estrella que no canti una cançó o bé una sardana (Palet. «El Carnaval». *Emporion: periòdic quinzenal*. 29 febrer 1920: 4).

El camí a la inversa es donarà l'any 1934, quan les cupletistes vagin *del Paral·lel a la plaça* i ocupin el lloc de les habituals cobles i causin un gran escàndol que ocupà les primeres planes del setmanari *Emporion* del mes de setembre.

Sense la plaça les generacions s'haurien succeït desbordades i multiformes. Cap de nosaltres no hauria pogut dir com fins ara: En aquest marc encisador hi vaig deixar un troç de vida; aquí hi tinc els millors records de la meva adolescència; les hores més felices de la meva joventut. Ai, del que intenti destruir aquest encís! Ai, del que s'atreveixi a arrencar el sabor; a llevar l'ànima de la meva plaça estimada!

I enguany la placa de la República s'ha vist substituïda s'ha vist vexada! En, lloc de les cobles arrengrades interpretant les notes vibrants i corprenadores de la nostra dansa, *la dansa més noble de totes les danses*, s'hi han sentit les veus estregades de tres «cupleteres» i el martelleig foraster de les castanyoles. S'ensorrava tota una vida; s'esborrava tota una història (Castells, Josep. «Lleus comentaris. Festa Major de l'any 34». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 setembre 1934: 1-2).

Vaig acudir com cada any a la festa de Torroella, i de dret a la plaça, en cerca de les sardanes, car plaça i sardanes, són dos mots inseparables de festa major de tots els pobles de Catalunya.

Vaig restar dolorosament sorprès. S'havien desterrat les sardanes de la plaça, i en lloc que abans ocupaven les nostres cobles, lloc d'honor per als mestres de la nostra dansa, s'hi representava un espectacle digne del més vulgar cabaret (Sala Bou, Eugeni. «Remitit». *Emporion: periòdic quinzenal*. 9 setembre 1934: 4-5).

Fotografia d'Stella Margarita amb dedicatòria (Ernesto Guardia. 1918). Digitalitzada 2021. Olga Taravilla Baquero

Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Reg. C49

La celebració de la festa major, les sardanes ballades a la plaça, han esdevingut la dansa nacional i «a Torroella, es té cura de no celebrar cap més espectacle, mentre es fan les sardanes, i a la plaça es congrega tot el poble, els joves per a ballar i els vells per a discutir els mèrits de les cobles» (Viñas, Eduard. «Casolanes». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 agost 1923: 1). Gairebé deu anys més tard, no es programen les sardanes a plaça per la festa major, o es programen en menys quantitat, segons un altre article del mateix setmanari. Segurament el motiu d'aquest canvi és que en els dies de festa reben la visita del president de la Generalitat, Lluís Companys, per inaugurar la nova Casa de la Vila i la placa en honor d'Albert de Quintana i León —nou nom del carrer d'Ullà—. La festa és ressenyada en moltes publicacions, i inclús és portada amb la fotografia del president al balcó de la Casa de la Vila. De les tres cupletistes no n'hem pogut trobar el nom.

7.4 Músiques per a després d'una guerra

Era en aquel Madrid de hace dos años
 Donde mandaban Prieto y don Lenín
 Era en aquel Madrid de la cochambre
 De Largo Caballero y don Negrín
 Era en aquel Madrid de milicianos
 De hoces y de martillos, y soviet
 Era en aquel Madrid de puño en alto
 Donde gritaban todos a la vez
 ¡No pasarán!, decían los marxistas
 ¡No pasarán!, gritaban por las calles
 ¡No pasarán!, se oía a todas hora
 Por plazas y plazuelas con voces miserables
 ¡No pasarán!
 ¡No pasarán!, la burla cruel y el reto
 ¡No pasarán!, pasquín de las paredes
 ¡No pasarán!, gritaban por el micro
 Chillaban en la prensa y en todos los papeles
 ¡No pasarán!
 Este Madrid es hoy de yugo y flechas

Es sonriente, alegre y juvenil
 Este Madrid es hoy brazos en alto
 Y signos de facheza, cual nuevo abril
 Este Madrid es hoy de la Falange
 Siempre garboso y lleno de cuplés
 A este Madrid que cree en la Paloma
 Hoy que ya es libre así le cantaré
 ¡Ya hemos pasao!, decimos los facciosos
 ¡Ya hemos pasao!, gritamos los rebeldes
 ¡Ya hemos pasao!, y estamos en el Prado
 Mirando frente a frente a la señá Cibeles
 ¡Ya hemos pasao!
 ¡Ya hemos pasao!, y estamos en las Cavas
 ¡Ya hemos pasao!, con alma y corazón
 ¡Ya hemos pasao!, y estamos esperando
 Pa ver caer la bola de la Gobernación
 ¡Ya hemos pasao!
 Ja, ja, ja, ja
 ¡Ya hemos pasao!
 «Ya hemos pasao». **Celia Gámez.**

En iniciar aquest últim capítol, permeteu-me per última vegada algunes dades autobiogràfiques més. En aquest cas em situaré a la classe d'Història del Cinema Espanyol, quan estudiava a la Universitat Rovira i Virgili. En aquell moment es projectava la pel·lícula *Canciones para después de una guerra*, de Basilio Martín Patino. La pel·lícula, més enllà de ser un collage meravellós entre so i imatges d'arxiu, ens explica els moments més foscos de la postguerra. Aquests són els temps que iniciem en aquest últim capítol. La pel·lícula es va realitzar l'any 1971 de forma encara clandestina i no es va estrenar fins a l'any 1976.

L'escena en la qual es canta *Ya hemos pasao*, de Celia Gámez, se'm va gravar al cap. Era la resposta al crit «No pasarán» de Dolores Ibárruri, *La Pasionaria*, amb ritme de xotis. El significat de passar en el meu imaginari no era un punt geolocalitzat en una ciutat, sinó que era un «pasar» trepitjant totes les llibertats que s'havien aconseguit fins a l'any 1936.

Si escolteu la llista de reproducció de les cançons pel·lícula, sentireu les sonoritats de televisió, ràdios, revetlles i festes majors tocadetes per l'orquestra que amenitzava aquests moments vitals que moltes persones hem viscut.

L'anàlisi dels anys de després de la Guerra Civil són força complicats per diversos motius que ja hem anat introduint. Per les cerques a les hemeroteques amb relació a les comarques de Girona, només tenim els diaris *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo (1939-1942)* i *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S (1943-1988)*, i alguns exemplars de *Hoja del Lunes (1950)*. Tampoc gaires més fora de Girona; en relació amb les arts, la revista *Destino* de Barcelona. Als arxius queda la documentació dels esdeveniments o celebracions permeses pel règim i per a les quals calia demanar permís, com hem vist amb els «bailes de trajes». El pas d'una guerra i la posterior postguerra no són fàcils d'estudiar. La publicitat del règim als diaris és contínua i, com hem vist, les celebracions i els primers anys estan impregnats de la mateixa propaganda de les bondats d'una dictadura.

Una de les coses que més ens poden sorprendre de les citacions als diaris que hem anat llegint és la programació de sardanes en les primeres festes. Per què es dona permís per escoltar o ballar sardanes?

Aquesta mateixa pregunta em vaig fer, és una idea comú que s'havia prohibit totes les formes culturals.

En la recerca de temes de músiques en aquesta època, és inevitable arribar a l'educació de programació falangista. L'any 1942 s'edita un cançoner editat per la Sección Femenina: «El ritmo y armonía de nuestras canciones populares están contenidas en las magníficas páginas del "Cancionero Español» («Cancionero Español». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 27 novembre 1942: 2).

Les primeres edicions amb partitures d'aquest cançoner són de 1940 i en el primer volum trobem, representant Tarragona, «La dama d'Aragó», en el segon, «Aura» i en el tercer, «Les muntanyes del Canigó», aquests dos últims representant a Catalunya (García de la Parra, Benito 1940).

En l'edició del cançoner de 1943, la introducció va a cura de Pilar Primo de Rivera, que explica:

Quando los catalanes sepan cantar las canciones de Castilla; cuando en Castilla se conozcan también las sardanas y se toque el «chistu»; cuando del cante andaluz se entienda toda la profundidad y la filosofía que tiene, en vez de conocerlo a través de los tablados zarzueleros; cuando las canciones de Galicia se canten en Levante; cuando se unan cincuenta o sesenta mil voces para cantar una misma canción, entonces sí que habremos conseguido la unidad entre los hombres y las tierras de España (Allué Villanueva, Consuelo. 24 març 2016, 104).

Pilar Primo de Rivera és filla d'un antic dictador i germana de Miguel Primo de Rivera, fundador i ideòleg del partit de la Falange Española, el qual es va convertir en el primer màrtir dels sublevats, mort «en manos de los rojos» en començar la Guerra Civil, al ser processat i condemnat a mort en la Segona República. Nomenada pel seu germà com a cap de la Sección Femenina de la Falange, va ser la líder de Las Flechas i responsable de l'educació de les dones.

Consuelo Allué ens explica que la procedència de les cançons és efectivament tradicional, dels llibres de Francisco Rodríguez Marín de finals del XIX i del llibre de Ramón Menéndez Pidal. Aquest cançoner és especial per a les nenes, però la metodologia en què es basa beu de l'educació musical nacional sindicalista:

La canción y la danza que creó y asimiló el instinto popular para poder sin traba alguna - ya que desconocía la tiranía de las fórmulas - expresar libre y maravillosamente su sentir, es lo que debemos denominar *música natural*; [...] El folklore estudia y restituye en su pureza nativa la unidad sinfónica, las características específicas de la música popular, que parecían haberse perdido para siempre. (Salvador Martí, José. «La educación musical española nacional-sindicalista (Esbozo de una obra en preparación)». *Revista musical ilustrada Ritmo*, 1 novembre 1940: 9).

Tornem al camí d'inici amb les persones recol·lectores que cerquen en les cançons i la música popular la puresa de les seves arrels. El *saber* del poble. Aquest *esperit* s'utilitza ara per a uns altres fins. En tots els programes relacionats amb les festes en aquest període trobem «las airosas sardanas» obrint el ball. Tenim dos programes dels anys quaranta del Saló del Cinema Montgrí (Fig. 51) i del Teatre Coll (Fig.52). Al Saló del Cinema Montgrí de l'any 1940, La Catalana d'Amer encara és presenta com a «copla-orquestrina».

Figura 51. Fotografia del cartell del Saló del cinema Montgrí (1942). 2021. Olga Taravilla Baquero
Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

Al Teatre Coll, l'any 1943 l'Orquestra Mendoza ofereix un selecte repertori de sardanes i balls dinàmics. També ens parla de les següents orquestres que actuaran a la sala, entre elles una de femenina: Radio F emina. Aquesta orquestra va ser fundada per Olga Ramos, coneguda cupletista de l' epoca, també formada al Conservatori en els estudis de violí.

Tornem a tenir actius els balls, i les actuacions segueixen oferint els ballables més moderns. Entre la documentació del Fons Vicenç Bou del Museu de la Mediterrània hi ha alguns repertoris de cançons, i d'entre totes em va cridar l'atenció *Mi vaca lechera*, una canço que ha quedat a la memòria com a infantil tradicional (Fig. 53). Segons la portada, és un *fox-canción* del oeste d'all  més modern. No és l'única d'aquesta mena. Ja deien que les classificacions d'estils es va complicant amb els anys. Molts dels estils musicals que es ballen abans de la Guerra Civil i que hem citat en l'epígraf anterior se seguiran ballant amb les noves lletres, i la censura de l' epoca s'encarregarà de no deixar escoltar les anteriors amb tints de color vermell o de seleccionar les noves.

Les cobles es tornen a organitzar aviat i torna a estar activa «La vieja orquesta "Montgr ns", tiene una historia cargada de lauros, ha vuelto ha organizarse y a reanudar sus actividades musicales, dispuesta a proseguir los éxitos que le dieron merecido renombre» («Torroella de Montgrí. Orquesta reorganizada». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 24 juny 1939: 4). Els diaris tornen a parlar de les actuacions d'Els Montgrins a les primeres festes majors que s'organitzen, entre elles a la d'Olot, ciutat de naixement del nou director, Francesc Casanovas. A Torroella els trobem documentats en la inauguració del pont.

Por la tarde se visit  el general Orgaz la Casa de la Villa, donde fu  obsequiado con un vino de honor. Desde el balcón principal presenci  una audición de sardanas a cargo de la cobla "Els Montgrins". («La inauguración del puente que lleva el nombre del General Orgaz». *El Pirineo. Diario al servicio de España y del Caudillo*. 16 desembre 1940: 1).

L'altra orquestra formada aquests anys  s Caravana. La primera notícia que parla d'aquesta nova formació a la premsa és la programació a Ràdio Girona. Poc després, actua per primera vegada a Girona al Caf  Mercantil.

La renombrada Cobla Orquestra-Orquestrina de primera categoría «Caravana» de Torroella de Montgrí efectu  su primera actuación en nuestra ciudad en el Caf  Mercantil con la interpretación de dos magnificas piezas de concierto y bailables. Fu  muy aplaudida («Musicales». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 12 maig 1943: 5).

El Saló Xargay de Sarri  de Ter programa un esdeveniment l'any 1946 i la cobla-orquestra Caravana és l'encarregada del concert i el ball. Entre les recomanacions de l'anunci publicitari ens diuen:

Figura 52. Fotografia del cartell del Saló Coll (1943). 2021. Olga Taravilla Baquero. Font: Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 3.6.1.1 Entitats culturals i recreatives, activitats

Figura 53. Fotografia de la partitura «La vaca lechera». 2021. Olga Taravilla Baquero. Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Vicenç Bou. Impresos. 130

“No deje de escuchar el extenso y escogido repertorio de esta gran orquesta que por primera vez se presenta en Sarrià de Ter y que ha paseado sus triunfos por los más aristocráticos clubs de la península y extranjero” («Anunci Concert Salon Xargay». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 24 febrer 1946: 5).

Aquests anys, les dues formacions de Torroella tornen a ocupar les planes dels diaris amb les seves actuacions. Qui en aquesta època també genera polèmica als diaris és Vicenç Bou i l’homenatge que se li fa a la seva vila natal l’any 1948. Ja li havien fet homenatges l’any 1947, a Sant Feliu de Guíxols i a Girona. D’aquest últim en tenim una llarga entrevista al diari, en què explica el seu recorregut (Olaso, Melchor de. «Vicente Bou, el gran compositor de sardanas». *Los Sitios de Gerona. Diario de F.E.T y de las J.O.N.S.* 2 setembre 1947: 1).

Tornant a la polèmica desplegada en diverses cartes a la revista *Destino* de Barcelona, se centra en la necessitat econòmica de Vicenç Bou. El mateix Bou escriu a la revista:

Sr. Director de DESTINO

Muy señor mio:

He dejado pasar unas semanas desde que se publicaron ciertas cartas en ese Semanario, para ver si alguien más tenía qué decir de mí. Y ahora, puesto que de mí en definitiva se trataba en aquellas, creo que debo «cerrar el acto».

Solo dos palabras, tal como se acostumbra, para ver de poner en claro algo de lo que se escribió.

En primer lugar, no me explico este empeño de DESTINO, que observé hace unos años y ahora del Alcalde de Torroella de Montgrí de presentarme tan pobre como para pasarme la Beneficencia (Bou, Vicenç. «El Homenaje a Bou». *Destino*. 13 novembre 1948: 10).

«El empeño» a què es refereix Bou ve arran d’un altre article sense signar de l’any 1944 en què un grup d’amics de Barcelona es pregunta què s’haurà fet del compositor.

-¿Qué se habrá hecho de Bou?

Bou fué un compositor sardanístico que, quince años atrás, disfrutó de inmensa popularidad. De su nombre hicieron una bandera los enemigos de la sardana sinfónica y erudita, Bou, ejecutante, a la vez en la cobla de Torroella de Montgrí, escribía de un modo simple, elemental. Pero sus sardanas - «El saltiró de la cardina», «Tossa, flor de mar», «Llevantina», «Angelina» - eran inmediatamente recogidas y cantadas por el pueblo. En los instantes de máxima pasión sardanista, por Bou y contra Bou, los aficionados incluso llegaron a las manos en las plazas Barcelonesas.

Han pasado muchos días, pero todavía los músicos ciegos del centro de la ciudad tocan las sardanas de Bou. A pesar de que nadie se acuerde de su autor. Por eso, la pregunta de nuestro amigo ha tenido la virtud de sumirnos a todos en el recuerdo. Pero, en la reunión, alguien ha tomado la palabra:

¿Bou? Hace unos años, acabábamos de comer en la terraza de un restaurante de la Costa Brava cuando un hombre acercósenos a la mesa y tocó, con un flautín, unos fragmentos de una sardana. Luego, pasó, humildemente la gorra... Uno de los comensales nos dijo que se trataba de Bou, Vivía - y tengo entendido que aún sigue viviendo-, en la más absoluta indigencia moral y material («Al compás de una sardana». *Destino*. 19 febrer 1944: 2).

L’article descriu el compositor com un indigent moral i material. El cert és que, com hem explicat abans arran d’una composició escrita els anys de la Guerra Civil per al seu fill, sabem que aquest està lluitant en nom de la República. De fet, el seu fill va morir al front. Els moments viscuts pel compositor durant aquests temps no devien ser fàcils, i menys després de perdre la guerra. Podem imaginar que aquesta indigència moral té molt

més a veure amb el pressupòsit de les seves vinculacions esquerranes. Recordem que també havia dirigit el cor de la Lliga Republicana

Vicenç Bou segueix la carta que envia a *Destino* de l'any 1948 explicant que no es considera més pobre que els seus amics, que no són pocs. Torna a desmentir que hagi venut els seus drets d'autoria i explica que no li manca res i que és feliç, especialment després de la resposta dels vilatans de Torroella en anar al seu homenatge.

El compositor, nascut l'any 1885 —any del còlera—, va conèixer gran part de les transformacions que hem anat narrant en aquest treball. També molts dels espais i entitats que ens han acompanyat pels camins d'anada i tornada d'aquest segle de músiques que dibuixem entre mapes, imatges, retalls i paraules.

A mode d'epíleg

Volia concloure la cartografia musical amb Vicenç Bou, però una bona amiga em va demanar un final i s'hi va sumar un altre amic amb aquesta mateixa apreciació. Hi confio molt amb totes dues persones. Van llegir-se el manuscrit incorporant-hi les seves aportacions amb una paciència infinita. Els hi dec unes gràcies infinites, a elles i tantes altres que han estat gaudint i patint amb mi cada hora dels diferents processos que fa que pugueu llegir-me. He passat tants dies papallonejant entre segles que més difícil cloure. Podria obrir qualsevol dels calaixos en els quals he organitzat les dades i afegir-hi més i més paraules. M'agrada molt aprendre coses noves i escriure aquesta publicació m'ho ha permès.

Volia acabar amb Vicenç Bou perquè a més a més d'haver viscut els temps als quals hi he posat paraules en el seu fer de músic visibilitza allò que vull explicar. El seu fons al Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, més enllà de les partitures que va compondre, és un tresor ple de totes les seves vivències: els llibres i llibretes, els cartells, les fotografies dedicades, les partitures que interpretava i els estris que guarden les caixes.

De llibretes hi ha dues de molt interessants: la d'adreces musicals i la de «Música. Pedidos». En elles podem llegir noms, relacions, comandes i adreces de les persones amb les quals es relacionava. Són moltes viles recorregudes, moltes persones conegudes en el seu camí. Entre les publicacions de les partitures que, segurament, va interpretar trobem de la més clàssica al més modern ballable, passant per tots els estils i gèneres.

El Fons Vicenç Bou conté l'amalgama de sonoritats, d'entitats, persones i espais que he intentat posar en paraules. La complexitat del passat en objectes, paraules, imatges i sons dispersos que configuren gairebé un segle de músiques.

La Cobla Orquestra Caravana al Centre Fraternal de Palafrugell. 1954
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Procedència: Enric Vilà. Reg. 1488

La cobla Caravana a les Falles de València. 1955.
Font: Museu de la Mediterrània. CDD. Fons Fotogràfic Municipal. Procedència: Enric Vilà.

Bibliografia

08:

En aquest capítol, trobareu la bibliografia consultada per l'elaboració del treball. Hem exclòs les referències de premsa, revistes i documentació d'arxiu perquè les hem anat referenciant al llarg del text.

- Allué Villanueva, Consuelo. «Canciones populares para niñas de la Sección Femenina de la Falange. Estudio de un cuaderno manuscrito de 1953». *Huarte de San Juan. Filología y Didáctica de la Lengua*, núm. 16 (24 març 2016): 81-110.
- Anglada i Mas, Anna Maria. «El llibre de comptes de la Minerva: Una font per a conèixer l'activitat musical de Torroella al segle XVIII». *Revista del Baix Empordà*, 1 setembre 2016.
- Arbusé i Bellapart, Narcís. *A redós del Montgrí: 1850-1950: un segle d'història, geografia i curiositats d'un poble*. Monografies 1. Torroella de Montgrí: Fundació Mascort, 2010.
- Arnabat i Mata, Ramón. «Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)». Tesi, Universitat Pompeu Fabra, 1999.
- Arnabat Mata, Ramon. «Notes sobre l'associacionisme cultural a la Catalunya contemporània». *Del Penedès* 0, núm. 31 (2015): 103-9.
- Arrue, Galdon i, i Maria Montiel. «La música a la Catedral de Girona durant la primera meitat del segle XIX». Tesi, Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.
- Audivert, Marcel·lí. *Cases i gent de L'Estartit*. Granollers: Montblanc-Martín, 1981.
- . «La torroellenca Fira de Sant Andreu a principis de segle». *Papers del Montgrí*, 1993, 33-39.
- . *Torroella de Montgrí: una vila singular*. Barcelona: l'autor, 1983.
- . «Torroella: records escolars». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1972.
- Aviñoa, Xosé. «El público activo». En *La Música y su reflejo en la sociedad*, 39-47. Barcelona : Indigestió Musical, 2008.
- . *Història de la música catalana, valenciana i balear*. Barcelona : Edicions 62, 1999.
- Ayats Abeyà, Jaume. «cancioneros de Catalunya : cómo se construyen las canciones de la nación imaginada». *Jentilbaratz: cuadernos de folklore* 12 (2010): 83-94.
- . «El dedo que señala la luna: pensar las músicas en la sociedad contemporánea». En *La Música y su reflejo en la sociedad*, 10-18. Barcelona: Indigestió Musical, 2008.

- . «La cançó popular (1830-2000)». En *Història crítica de la música catalana*, Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 2009.
- . «Les cançons i la construcció de la memòria». *Ausa* 26, núm. 171 (2013): 196-211.
- . «Panoramas de músicas tradicionales catalanas». *Antropología : boletín oficial del Instituto Nacional de Antropología e Historia* 90 (2010): 90-94.
- Ayats Abeyà, Jaume, Montserrat Cañellas, Gianni Ginesi, Jaume Nonell i Juncosa, i Joaquim Rabaseda. *Córrer la sardana: balls, joves i conflictes*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2006.
- Ayats Abeyà, Jaume, Josep Verdaguer, Perfecto Herrera Boyer, Xosé Aviñoa, i Antonio Castilla Cerezo. *La Música y su reflejo en la sociedad*. Barcelona: Indigestió Musical, 2008.
- Barreiro, Javier. «Los contextos del cuplé inicial. Canción, sicalipsis y modernidad». *Dossiers feministes*, 11 gener 2007, 85-100.
- Batlle del Molino, Àngela, i Anna Perich Roura. «Els carrers de Torroella». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1991, 53-69.
- Bautista Parra, Jordi. «Els protocols notarials, documents per a la història de la cobla. El cas de la comarca del Baix Empordà (1840-1880)». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 33 (2014): 407-51.
- . «Tres cobles del Baix Empordà». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 34 (2015): 531-35.
- Bellapart i Roig, Jordi. *El Nostre cinema: introducció a la història del cinema a Torroella de Montgrí: 1895-1995*. Torroella de Montgrí [etc.]: Museu del Montgrí del Baix Ter [etc.], 1995.
- . «Imatges de record del Centro Cine». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2019, 55-62.
- Benjamin, Walter. *Tesis sobre la filosofia de la història*. València: Ateneu de Benimaclet, 2007.
- Blacking, John, i Jaume Ayats. *Fins a quin punt l'home és músic?* Interseccions 20. Vic: Eumo, 1994.
- Bonastre, Francesc, i Francesc Cortès, ed. *Història crítica de la música catalana*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2009.
- Bonastre, Francesc, Josep Ma. (Josep Maria) Gregori, i Montserrat Canela i Grau. *Fons de la catedral de Tarragona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2008.
- Capdevila i Capdevila, Joaquim, i Agustí Garcia Larios, ed. *La Festa a Catalunya: la festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*. Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana [etc.], 1997.
- Carbonell i Guberna, Jaume. «Música, oci i sociabilitat a la Barcelona del modernisme.» En *Pensar i interpretar l'oci: passa-temps, entreteniments, aficions i addiccions a la Barcelona del 1900*, 143-58. Edicions de la Universitat de Barcelona, 2012.
- Castells, Josep. «Torroella i la sardana (I)». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1928.
- . «Torroella i la sardana. Lavi Barretó i Pere Rigau». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1929.
- . «La sardana a Torroella». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1932.
- . «La sardana a Torroella (III)». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1930.
- Castells Llavanera, Ramon, Bernat Catllar Gosà, i Josep Riera Micaló. *Ciutats de Girona: catàleg de plànols de les ciutats de Girona des del segle XVII al XX*. Girona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona [etc.], 1994.
- Castells, Pere. «El mestre Pere Rigau. Aniversari de transcendent significació». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1959.
- . «La petita història. El teatre Coll». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1973.
- . «Pere Coll i Rigau (1853-1918)». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1985, 31-45.
- . «Torroella i el cant popular». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1956.
- . «Torroella i el cant popular (II)». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1957.
- Chía, Julián de, i Francisco A. Barbieri. *La música en Gerona. apuntes históricos sobre la que estuvo en uso en esta ciudad y su comarca desde el año 1380 hasta a mediados del siglo XVIII*. Gerona: Imp. y Libr. de Paciano Torres, 1886.
- «Cinema Montgrí, 25 anys». *Revista el Montgrí. Revista Municipal d'Informació i Cultura*, núm. 35 (2010).
- Cobla Orquestra Montgrins*. Girona: Diputació de Girona, 1985.
- Clara, Josep. «La població de Torroella de Montgrí segons el tall de 1648». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 21 (2002): 113-20.

- Collell, Jaume. *El Músic de l'americana vermella*. Orígens 201. Barcelona: RBA La Magrana, 2013.
- Conde de Floridablanca. *Comunidades autónomas Pirenaicas*. Instituto Nacional de Estadística. Vol. V. VI vol. Censo de Floridablanca 1787. Madrid, 1991.
- Cortès, Francesc. «La Zarzuela En Cataluña y La Zarzuela En Catalán». *Cuadernos de Música Iberoamericana* 2-3, núm. 0 (1997): 289-317.
- Costa i Fernández, Lluís. «La premsa al Baix Empordà durant la dictadura de Primo de Ribera (1923-1930)». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 11 (1992): 233-59.
- Costa i Oller, Francesc. *Mataró: la música i altres llocs*. Arxiu d'història 3. Mataró: l'autor, 2017.
- Costal i Fornells, Anna. «Les sardanes de Pep Ventura i la música popular a Catalunya entre la restauració dels Jocs Florals i la Primera República (1859-1874)». Tesi, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014.
- Cruces, Antonio, ed. *Las Culturas musicales : lecturas de etnomusicología*. Madrid: Trotta, 2001.
- Domingo, Josep M., i Francesc Cortès. «Joaquim Rubió i Ors. Usos del romanticisme». En *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions*, 81-103. Barcelona : Societat Catalana de Llengua i Literatura : Universitat Autònoma de Barcelona, 2013.
- Fuentes Sánchez, Daniel. «Torroella contra el còlera: crònica de l'epidèmia de 1885», 2019. Museu de la Mediterrània. Centre documentació.
- García Vilamala, Francisco, i Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S, ed. *Cancionero español*. Música impresa. Madrid: Sección Femenina de FET y de las JONS, 1942.
- Golobardes Vila, Miguel. «Fiestas y bailes del Ampurdán en el siglo XVIII». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 11 gener 1947, 261-64.
- Jovellanos, Gaspar Melchor de, i Ángel del Río. *Espectáculos y diversiones públicas (segunda parte): Memoria sobre educación pública ; Defensa de la Junta Central*. Madrid: Espasa-Calpe, 1975.
- Juncosa i Nonell, Jaume. «Joan Ventura i Collboni, el selvatà desconegut fundador de la Cobla La Principal de la Bisbal». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 36 (2017): 155-81.
- Luengo Sojo, Antonia. «La Sección Femenina: actividad musical». Tesi, Universitat de Barcelona, 1998.
- Marcet Espinosa, Àlex. «La identitat de l'expressió musical». Tesi, Universitat de Barcelona, 2013.
- Milà i Fontanals, Manuel, i Marcelino Menéndez y Pelayo. *Romancerillo catalán, canciones tradicionales*. Álvaro Verdaguer. Vol. 8. 8 vol. Barcelona: Álvaro Verdaguer, 1896.
- Millán Jiménez, María Clementa. «Gaspar Melchor de Jovellanos: memoria para el arreglo de la policía de los espectáculos y diversiones públicas y sobre su origen en España». *Epos: Revista de filología*, núm. 7 (1991): 353-70.
- Molero, Eugeni. «"Els Montgrins", cent anys de trajectòria fecunda al servei de la sardana». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1984, 21-29.
- Narváez Ferri, Manuela. «Orfeo Català, cant coral i catalanisme (1891-1951), L'». Tesi, Universitat de Barcelona, 2005.
- Nonell i Juncosa, Jaume. «Els Montgrins, 1884?» *Som*, 2016.
- «La Cobla Montgrins en discos». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1959.
- Olivas i Coll, Joan. «Els Font, músics». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2006, 103-16.
- Oller, Oriol. *Música i festa a Palafrugell*. Girona: Diputació de Girona, 2010.
- Olmedo, José Daniel Pelayo. «El derecho de asociación en la historia constitucional española, con particular referencia a las leyes de 1887 y 1964». *Historia constitucional: Revista Electrónica de Historia Constitucional*, núm. 8 (2007): 4-95.
- Pagès Ruiz, Eduard. «Utilitat i obrerisme a la Catalunya del segle XIX (1868-1898)». *TDX (Tesis Doctorals en Xarxa)*. Tesi, Universitat de Barcelona, 2007.
- Pasqual, Jaume Bassa. «Cap al centenari d'Emporion (1915-2015). Josep Castells, president de l'Ateneu Montgrí i director d'Emporion». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2014, 53-69.
- Pella y Forgas, José. *Historia del Ampurdán*. Vol. VII. Barcelona: Luis Tasso y Serra, Impresor, 1883.
- Pericot i Garcia Lluís. «¿La más vieja representación de la sardana?» *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1956.
- Piera, María, i Carlos Bitrián. *Estudi de la forma urbana de Torroella de Montgrí*. Museu de la Mediterrània i Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Recerca i Territori 3. Torroella de Montgrí, 2011.
- Pujol Baulenas, Jordi. *Jazz en Barcelona, 1920-1965*. Barcelona: Almendra Music, 2005.

- Pujol Gonzalo, Mª Àngels. «Associacionisme i vida política a girona (1875-1931). Dades comarcals». Tesi, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014., 2014.
- Querol, Nadal, i Maria Josep. «Òpera i sarsuela a Tarragona de 1850 a 1900». Tesi, Universitat de Barcelona, 2016. Tesis Doctorals en Xarxa.
- Quesada Casajuana, Santiago. *La Industrialització de Catalunya al segle XX*. Barcelona: Barcanova, 1992.
- Radressa i Casanovas, Joan. «La Capella de Música de la parròquia de Sant Genís». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1981.
- . «Notes entorn dels inicis de la cobla Els Montgrins». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2008, 95-106.
- . «Aportacions al coneixement de la música a Torroella (1700-1850)». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2006, 9-34.
- Riera Solanich, Eduardo. «Cafés, casinos, tabernas a Torroella de Montgrí». *Anuario-Riera*, 1898. Hemeroteca Digital de la BNE.
- Sacks, Oliver W. *Musicofília: històries de la música i del cervell*. Traduït per Núria Parés. Barcelona: La Magrana, 2009.
- Sala, Teresa Montserrat. *Pensar i interpretar l'oci: passatemps, entreteniments, aficions i addiccions a la Barcelona del 1900*. Edicions de la Universitat de Barcelona, 2012.
- Sala, Teresa Montserrat, i Gonçal Mayos. «Reflexió macrofilosòfica sobre la societat de l'oci, del consum, de l'espectacle i del coneixement». En *Pensar i interpretar l'oci: passatemps, entreteniments, aficions i addiccions a la Barcelona del 1900*, 13-30. Edicions de la Universitat de Barcelona, 2012.
- Solà Gussinyer, Pere. «El paper de l'associacionisme d'esbarjo a Catalunya a les primeres dècades de l'Estat Liberal (1833-1874) pel que fa a la "producció" de la festa moderna». En *La Festa a Catalunya: la festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, 175-89. Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana [etc.], 1997.
- . «L'associacionisme cultural històric». *Plecs d'història local*, núm. 130 (2008): 1-1.
- Solà, Pere. *Cultura popular, educació i societat al nord-est català, 1887-1959: assaig sobre les bases culturals i educatives de la Catalunya rural contemporània*. Girona: Col·legi Universitari de Girona, 1983.
- Surroca i Sens, Joan. «La població del segle XIX a Torroella de Montgrí». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1981.
- . «La població del segle XVIII a Torroella de Montgrí». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1977.
- . «Salvador Dabau i Causa (1909-2002) en el centenari del seu naixement [II] -1937/1942-». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2010, 17-35.
- . «Un segle de cultura fulgurant (1912-2012). [I: 1912-1939]». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2012, 19-39.
- Torra Fernández, Lúcia. «Orígen i desenvolupament de les fires a Catalunya». *Resclosa, La*, núm. 18 (2014): 75-88.
- Torrent i Bagudà, Enric. «La Fira de Sant Andreu al llarg de la història». *Papers del Montgrí*, 1993, 25-31.
- Uría, Jorge. «La taberna. Un espacio multifuncional de sociabilidad popular en la Restauración española». *Hispania* 63, núm. 214 (30 agost 2003): 571-604.
- Vall, Xavier. «L'impacte del fonògraf a Barcelona (1877-1880)». *UAB divulga*, 2015.
- Vasco San Miguel, Eduardo. «Para una historia de la voz escénica en España». Tesi, Universidad Complutense de Madrid, 2016. Dialnet.
- Vicenç Bou. *De la plaça al Paral·lel*. Museu de la Mediterrània. Girona, 2014.
- Vila Elvira, Pau. «La cobla segons el gramòfon. La interpretació de les sardanes entre 1920 i 1950». Tesi, Universitat Autònoma de Barcelona, 2020.
- Vilà i Armengol, Enric. «Els Vallespí, músics de Torroella». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1976.
- Villena Espinosa, Rafael, i Ángel López Villaverde. «Espacio privado, dimensión pública: hacia una caracterización del casino en la España contemporánea». *Hispania* 63, núm. 214 (30 agost 2003): 443-65.
- Viñas Riembau, Eduard. «De la Torroella d'altre temps. La festa del Ramí en l'any 1886». *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1930.

Torroella de Montgrí

Festa major 1883

«La exposición de la Ramié en Torroella de Montgrí». El Palafrugellense. 2 setembre 1883: 2

Hubo diversiones para todos los gustos. Solemnes oficios con música los dias 25 y 26 [...]

Sardanas á la plaza pública tres ó cuatro dias seguidos, bailes de entrada, públicos y de sociedad en casa Valentin Comas, “Barrató y Jou».

Serenatas, en casa Quintana y en Casa Mascort por las tres orquestas, dos de Torroella y una de La Bisbal, con los coros de la última de estas poblaciones.

● Sardanes   ● Balls   ● Serenates

Juan Rigau. Martí Coll. Sociedad La Juventud Torroellense. Porta Nova, 4

Miguel Cristófol. Sala Valentí. Societat el Ramió? Porta Nova, 18

José Massanet. Círculo Torroellense. Teatre Jou

*La situació dels espais és aproximada. No tenim prou dades per situar la Sala Valentí i l'hem situat al costat de l'actual carrer de la Porta Nova, 46, seguint el text d'Audivert.

Font de la cartografia: Pella y Forgas, J. *Historia del Ampurdán*: Vol. VII. Barcelona: Impresor, 1883: 617. Elaboració pròpia

Torroella de Montgrí

Festa major 1888

Lladó, P. *El constitucional : periódico liberal*. 19 agost 1888, 2

Después de los tradicionales **pasa-calles por la acreditada orquesta de Barrató** que tan alto ha levantado su pendón de crédito su joven director don **Pedro Rigau**, y la renombrada de **Castellón de Ampurias**, á las diez de la mañana habrá solemnes oficios en la iglesia parroquial de San Ginés, donde con banda asistirá la corporacion municipal con su digno presidente don Isidro Torras, para oír á un buen filosófico orador sagrado, que haré el panegírico de nuestro Santo Patrón.

Por las noches bailes de sociedad en el "Casino Torroellense" y "Café Coll". Además este año, gracias a la hidalguia de la antigua orquesta "La Lira" tendremos el bonito entoldado de Cassá de la Selva para dar bailes abonados, pues como las dos salas no están hechas con las reglas del arte á que están destinadas para gozar el fresco céfiro seremos muchos los que concurriremos al citado entoldado (...)

En los cinco cafés tenemos se servirá con esmero y limpieza en especial el "Café Rami" que estará adornado con todo lujo, estando de manifiesto un bonito mostruario de tan rica planta del Ramio que con tanta lozanía y riqueza se cultiva y fabrica en el término de esta villa.

● Cafès ● Balls ● Passacarrers

Cafés en círculo recreativo 1887-1888

Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 2.4.2.15.3. Industrial.1886-1935

Carlos Sales Casadevall. Café en círculo recreativo. Unió

José Massanet Prat. Café en círculo recreativo. Comercio

Martín Coll Rigau. Café en círculo recreativo. Puerta Nueva

Miguel Cristófol Fontanet. Café en círculo recreativo. Puerta Nueva

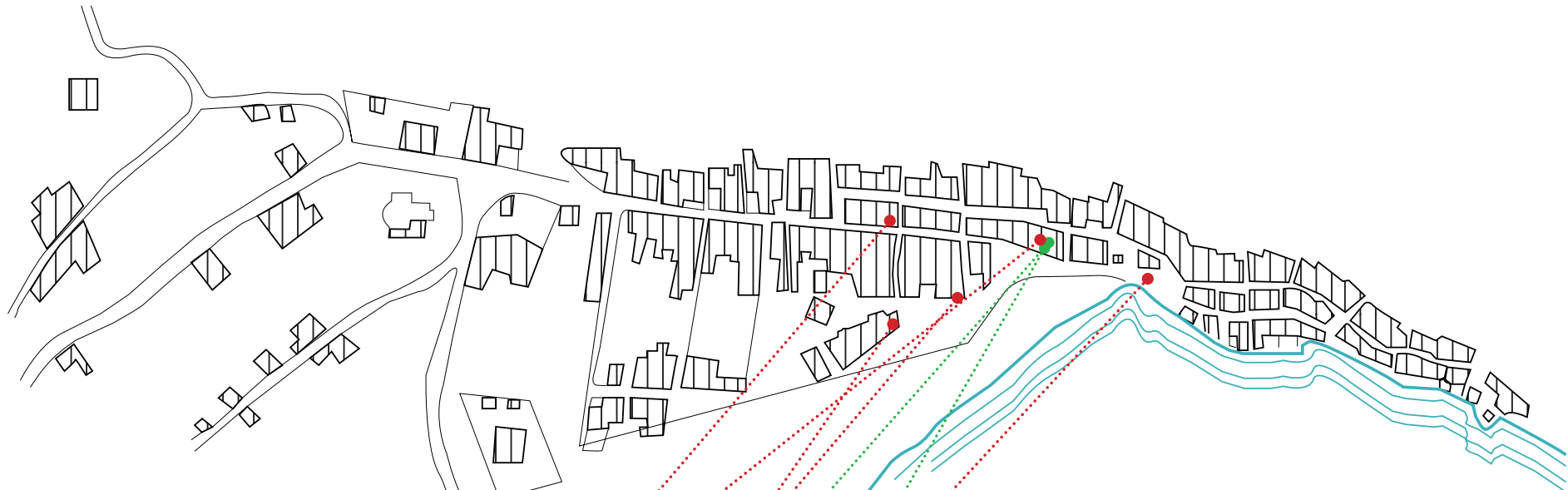
Vda.de Roig Pasarrus (Rita Salamià). Café en círculo recreativo. Matadero

*La situació dels espais és aproximada, les adreces són les marcades als documents de la contribució.

Font de la cartografia: Piera, María, i Carlos Bitrián. *Estudi de la forma urbana de Torroella de Montgrí*. Museu de la Mediterrània i Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Recerca i Territori 3. Torroella de Montgrí, 2011: 176. Elaboració pròpia

L'ESTARTIT

Bodegón

Judas Elías Mir. Bodegon. Santa Ana, 50

Martín Elías Arqués. Bodegon. Marina, 8

Café económico

Benito Pasqual Sureda. Café económico. Puerto, 3

Bernardo Gómara Julián. Cafe economico. Puerto

Mesón

Juan Massaguer Pibernus. Meson. P. Republica, 5

Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. 2.4.2.15.4. Industrial.1936-1961

Los senyors germans Joan y Pere Marqués, americans y que disfrutan de bona posició social, acaban de fer en dit Poble, una millora que favorirà molt la festa major. Consisteix en una gran sala de ball, que en dit sia dia se estrenará; y per la gran satisfacció que causarà als molts barcelonins que en aquest temps acostuman á baixar á l'Estartit, per banyarse a la plana y hermosa platja

«Torruella de Montgrí 3 Juliol 1879». *Diari Catalá : politich y literari*. 5 juliol 1879.

Ens diuen de l'Estartit que el quart dia de la Festa Major l'alcalde suspengué el ball públic que se celebrava a la sala de Joan Villena. Diuen que el motiu d'aquesta suspensió fou per no haver demanat permís per a repartir un full de propaganda, per mitjà del qual els organitzadors feien públic que el ball de la Sala Villena era gratis pels forasters. Aquest fer ha estar molt comentat.

«De l'Estartit». *Emporion: periòdic quinzenal*. 5 agost 1934.

*Les adreces són les del document de la contribució i la seva situació al mapa és aproximada.

Font de la cartografia: «Planos de población». L'Estartit.1930. Centro de descargas del Archivo topográfico y Cartoteca del Instituto Geográfico Nacional. POBL170500. Elaboració pròpia

Ullà

Aquest poble veí ha celebrat amb pompa extraordinària la festa Sta. Magdalena. Dos envelats foren bastits i tres orquestres cooperaren al millor lluiment de la festa. Els Montgrins, La Lira i La Principal de la Bisbal. Els alumnes de els escoles celebraren un festival lluidíssim amb motiu de celebrar-se els exàmens i d'establir-se la mutualitat. L'Ateneu de dita població organitzà una escullida vetllada. Ambdós envelats se vegeren curulls de gent.

«La Festa d'Ullà». *Emporion: periòdic quinzenal*. 25 juliol 1920: 6

Serà de plahenta recordansa per aquest poble la diada de la Mare de Deu dels Dolors d'enguany [...] Contribuhí en gran manera a fer mes solemnes les esmentades funcions un bell estol de Filles de Maria que admirablement dirigides per la Sreta Anna Anglada executà escullides composicions, que durant la Missa de Comunió general alternaren amb deliciosos solus de violí, magistralment interpretats per D. Marti Begudà, distingit deixeble del renomnat mestre Sr. Jarque.

«Ullà». *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*. 15 abril 1930: 4

*La situació dels espais és aproximada. No tenim prou dades per situar l'Ateneu i els envelats. Les escoles nacionals és trobaven al carrer de l'Església, 12.

Font de la cartografia: «Planos de población». Ullà.1929. Centro de descargas del Archivo topográfico y Cartoteca del Instituto Geográfico Nacional. POBL170504. Elaboració pròpia

GUALTA

L'Ajuntament ha començat a fer arranjar alguns carrers i la plaça del poble, amb servei de clavegueres i engravació. El carrers afectats són el de Raviola i Major.

El mateix Ajuntament ha concedit permís a l'Enric Muriscot per bastir una casa en el solar conegut per Placeta de Can Figueres, que contindrà una sala de ball.

El jovent de Gualta té projecte de construir una societat de ball, que tindrà el seu local en la mentada casa.

«De Gualta». *Emporion: periòdic quinzenal*. 27 març 1932: 8

Més tard, al pic de la joventut, anàvem amb l'il·lusió de ballar quatre sardanes, menjar una porció d'oca amb naps a cal Tort i a vegades ens quedàvem a la nit per a fer ballaruga en un toldo d'embut, enllumenat (millor diríem enfosquit) per quatre llums de petroli. (...)

(...) La festa sembla igual, però quelcom ha canviat. En lloc d'aquell toldo d'embut, han tingut el bon gust de fer el ball a la plaça. L'electricitat ha substituït la foscor del petroli. Els joves en camisa d'esport o jersei en lloc del coll planxat, que tant feia suar.

Viñas, Eduard. «Gualta (records)». *Emporion: periòdic quinzenal*. 19 agost 1934: 5-6

Font de la cartografia: «Planos de población». Gualta.1930. Centro de descargas del Archivo topográfico y Cartoteca del Instituto Geográfico Nacional. POBL170420. Elaboració pròpia

